

VIKTOR RAILAS
ORTODOX
BIBELKUNSKAP

Keira Lundström

Viktor Railas

Ortodox Bibelkunskap

Originalets titel:
Fotografier:

Ortodoksinen raamattutieto, Jyväskylä 1993
Ilomants ortodoxa församling
Mikko Kärki
Arimo Nyström
Viktor Railas

Kartor och schematiska
modellritningar:
Översättning:

Merja Haapalainen
Jari Mustonen

INNEHÅLL

I De heliga skrifternas tillblivelseskedan	5
1. Guds ord, förmedlat av människor	6
2. De fem Moseböckerna	10
II De första berättelserna	13
3. Skapelseberättelserna	14
4. Syndafallet	15
5. Det onda tränger allt djupare och sprider sig	18
III Guds vägledning genom historien	20
6. Berättelserna om patriarkerna	21
7. Lagen och förbundet	24
8. Det israelitiska folkets historia	28
IV Profeterna	33
9. Profeter och förkunnare	34
10. Profeter före fångenskapen	39
11. Profeter under och efter fångenskapen	40
V Vishetslitteratur	44
12. Ordspråksboken, Job, Predikaren och Höga Visan	45
13. Psaltaren	48
VI Evangelierna	52
14. Tiden och miljön under Jesu tid	53
15. Evangeliernas tillkomst	57
16. De olika evangeliernas särdrag	59
17. Jesu liv på jorden	61
18. Guds rike i liknelserna	66
19. Underverken vittnar om Guds rike	68
20. Bergspredikan	71
21. Passionshistoria	74
22. Kristi uppståndelse	79
VII Apostlarnas missionsbrev	84
23. Paulus liv	85
24. Paulus missionsbrev	88
25. Paulus frälsningslära och etik	91
26. Allmänna eller katolska breven	93
VIII Framtidsvisioner i Bibeln	96
27. Den yttersta tiden	97
IX Bibeltolkning och bibelforskning	100
28. Katolska urkyrkans bibeltolkning	101
29. Den moderna vetenskapliga Bibelforskningen	103
30. Bibelns användning i kyrkan och bland kristna	107
Böner	113

Förord

KRISTI FÖRKLARING (6.8)

Du blev förklarad på berget, o Kristus Gud, och visade Din härlighet för Dina lärjungar så mycket de det kunde bära. På Gudsmoders förböner lyse även över oss Ditt eviga ljus, o Ljusets givare, pris ske Dig! (Troparion. Ikonostasbild i Dionysios kloster, Athos.)

I

De heliga skrifternas tillblivelseskedan

*Varje bok i skriften är inspirerad av Gud och till nytta
när man undervisar, vederlägger, vägleder och fostrar
till ett rättfärdigt liv.*

2 Tim 3:16

1. GUDS ORD, FÖRMEDLAT AV MÄNNISKOR

Den Helige Andes inspiration

Guds ord

Bibeln är Guds ord. Men Bibeln är också människornas ord, eftersom den är skriven av människor. Bibelns författare har återgett Israels folks historia, lagar, poesi, aforismer, profetior, berättelser om Jesus och hans undervisning, brev och uppenbarelsen *inspirerade av Den Helige Ande*.

Guds uppenbarelse

Alla dessa skriftliga former, d.v.s. Bibeln i sin helhet, är *Guds uppenbarelse*. Gud uppenbarar sig själv och sin vilja genom dessa skrifter. Jesus Kristus är Guds slutgiltiga och egentliga uppenbarelse.

Den Helige Andes inspiration och författarens person

Det råder olika uppfattningar om vad som är Den Helige Andes inspiration och hur mycket den har påverkat böckernas tillkomst. Den ortodoxa exegetiken, d.v.s. läran om bibeltolkning, anser inte i allmänhet att Bibelns författare skulle endast ha varit någon slags viljelösa redskap för de högre makterna. Det var visserligen Gud som kallade profeterna och apostlarna till sina uppgifter, men alla hade de sina egna personliga drag. Deras skrifter fick också en personliga prägel genom skrivstil och betoningar. Författarna var också bundna vid de uppfattningar och den världsåskådning som var rådande under deras tid.

"Ingen profetia har förmedlats genom mänsklig vilja, utan drivna av Helig Ande har människorna talat ord från Gud" (2 Pet 1:21). Den Helige Andes inspiration innebär i sin djupaste bemärkelsen ett mysterium, en hemlighet, där det gudomliga och det mänskliga möter varandra.

Ordet bibeln

De heliga skrifternas svenska namn, *Bibeln* (böcker, skrifter), är ett latinsk låneord som har sitt ursprung i det grekiska språket.

Den kristna kyrkan indelar Bibeln i Gamla och Nya testamentet. Testamente (lat. testamentum) betyder förbund. Gud slöt först ett förbund med det israeliska folket, och senare ett nytt förbund med alla de som trodde på Jesus Kristus, Guds Son.

Gamla testamentets språk var hebreiska. Som talspråk fick det ge vika för arameiska. Hebreiskan behöll sin ställning som det heliga språket. Nya testamentet är skrivet på grekiska.

Böckernas tillkomst

Den muntliga traditionen

Bibelns heliga skrifter har i sin helhet en händelserik och färgstark tillblivelsehistoria. Det historiska textstoffet i framför allt Gamla testamentet har tillkommit och bevarats som muntlig och oupptecknad tradition som först långt senare samlades i en skriftlig form. Vissa av Bibelns skriftliga uttryck har påverkats också av kulturerna i Mesopotamien och Egypten.

Gud talar i de historiska skeden

De heliga skrifterna övertygade Israel om att Guds vägledning uttrycks i historia och att Gud uppenbarade sig själv och sin vilja för folket genom de historiska skeden. Därför var det viktigt att komma ihåg Guds stora verk för Israel och berätta om dem för kommande generationer.

Nya testamentets tradition

Det egentliga upptecknandet av Gamla testamentets böcker tog sammanlagt över ett tusen år (ca 1200 f.Kr. - ca 100 f.Kr.).

Nya testamentets berättelser om Jesu gärningar och undervisning gick i muntlig tradition i församlingar innan de nedtecknades till evangelierna. I allmänhet vet man mycket mer om Nya testamentets författare än Gamla testamentets upptecknare. Den egentliga tillblivelsen av Nya testamentet tog ett århundrade (ca 50 - ca 150 e.Kr.).

Samfundets egen bok

I det stora hela är Bibeln från början till en stor del en *bok för en folkgrupp*: Gamla testamentet är en helig tradition bland Israels folk och Nya testamentet är kyrkans heliga tradition.

Bibelns kanon

Med Bibelns *kanon* (grek. rättesnöre) menas förteckningen av de heliga skrifterna. Till kanon godkändes skrifter, som ansågs innehålla gudomlig uppenbarelse och som betraktades som förpliktande för frälsningen. Beslutet om vilka böcker av Gamla och Nya testamentet var kanoniska, mognade så småningom under tidernas lopp.

Gamla testamentets kanon

Judarna godkände först de fem Moseböckerna, d.v.s. Lagen, som en samling av böcker innehållande gudomligt budskap. Detta skedde på 400-talet f.Kr. Ca 200 år senare godkände de Profeterna (Jesaja, Jeremia etc.) och till slut Skrifterna (Job, Psaltaren, Ordspråken etc.) till samlingen.

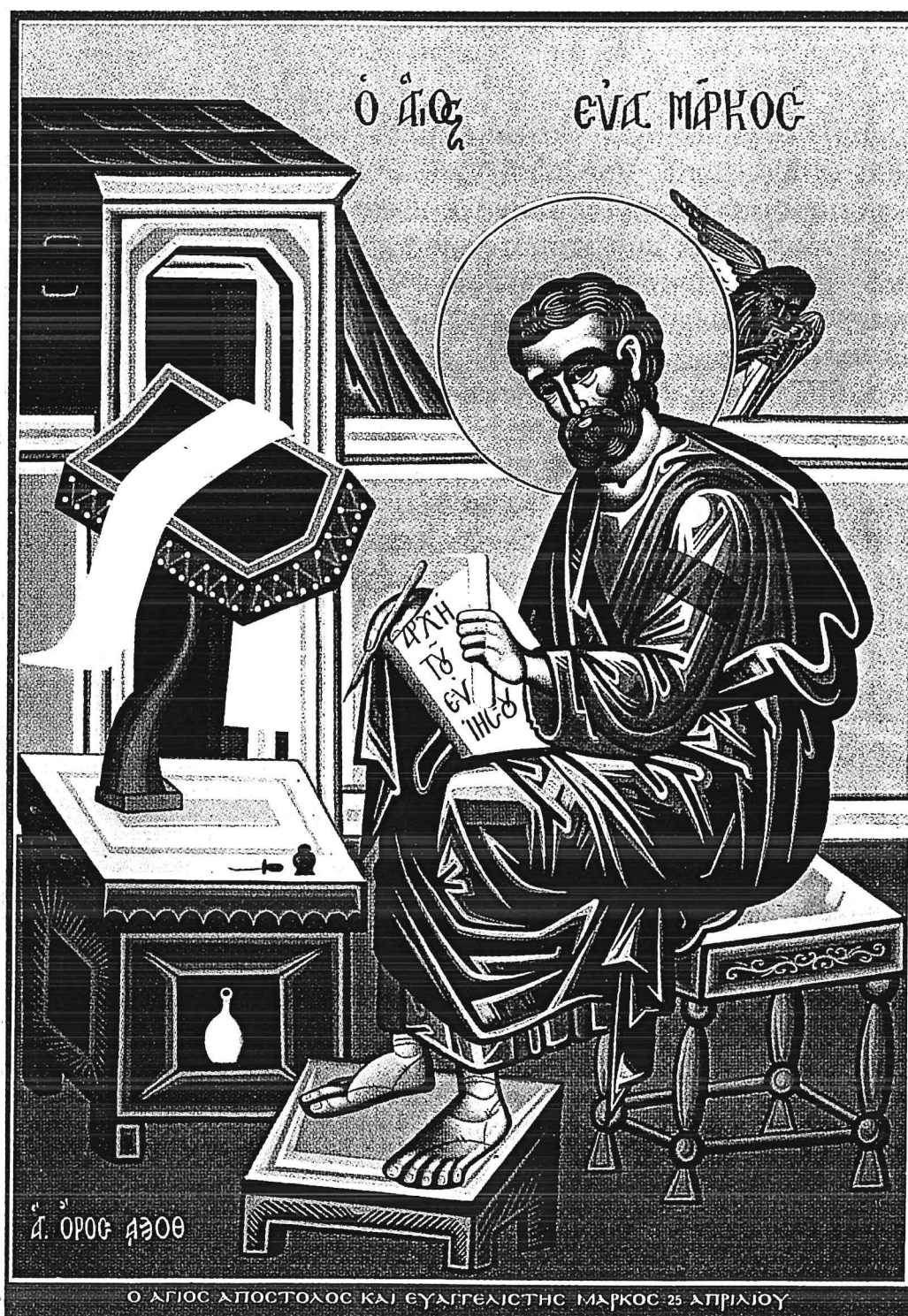
Alexandrinsk och palestinsk kanon

Till slut godkände judarna två fullständiga förteckningar över de Heliga böckerna. Den första förteckningen godkändes i samband med att Gamla testamentet översattes till grekiska för att användas av de judar som levde i förskingring eller diaspora. Denna första bibelöversättning, som kallas *Septuaginta* (översättning av sjuttio män), blev klar i Alexandria år 200 f.Kr. Nästan 300 år senare, ca år 90 e.Kr., godkände judarna i Palestina en egen kanon. Dessa två förteckningar av Gamla testamentet överensstämmer annars med varandra, med den alexandrinska förteckningen är mer omfattande och innehåller 10-12 sk. *deuterokanoniska* (enligt den andra förteckningen) böcker. Protestanter brukar kalla dessa böcker *apokryfiska* (grek. apokryfos = undan-gömd, dold).

När kyrkan godkände Gamla testamentets kanon, gav man i viss mån företräde för palestinsk kanon, men ansåg också de deuterokanoniska böckerna som lärorika och andligt uppbyggande. Vissa av böckerna, såsom t.ex. Salomos Vishet, läses i gudstjänster. De deuterokanoniska böckerna har påverkat bl.a. ikonkonsten. För kyrkans missionsarbete var det naturligtvis av stor betydelse att Gamla testamentet redan var översatt till grekiska.

Nya testamentets kanon

Nya testamentets kanon började ta form på 200-talet, men den slutgiltiga överenskommelsen inom kyrkan nåddes i slutet av 300-talet. Som grund för valet hade man tre aspekter: böckerna var av apostoliskt ursprung, de användes allmänt i gudstjänsterna och de överensstämde med kyrkans lära. De ekumeniska koncilierna befäste slutligen Bibelns kanon (bl.a. konciliet i Trullo, år 692).

DEN HELIGE APOSTELN OCH EVANGELISTEN MARKUS
 Man vet ganska mycket om ursprunget till Nya testamentets böcker. Den nyaste bibelforskningen är övertygad om att det var Markus som startade evangelielitteraturen på 60-talet (se s. 57).

Till Gamla testamentet hör 39 böcker. Detta tal innehåller inte de deuterokanoniska böckerna. Nya testamentets kanon har 27 böcker. Den ortodoxa kyrkan anser att de kanoniska böckerna är Guds uppenbarelse genom vilka han meddelar sin vilja. Kyrkan använder de kanoniska böckerna tillsammans med den heliga traditionen som en källa för troslära.

Både Gamla och Nya testamentet kan indelas i fyra motsvarande grupper.

Förteckning över Gamla testamentets böcker

Gamla testamentets kanon

I *Lagböcker:*

fem Moseböcker

II *Historiska böcker:*

Josua, Domarboken, Rut, två Samuelsböcker, två Kungaböcker, två Krönikeböcker, Esra, Nehemja och Ester

III *Vishets- eller läroböcker:*

Job, Psaltaren, Ordspråksboken, Predikaren och Höga Visan

IV *Profetiska böcker:*

a) Stora profeter: Jesaja, Jeremia och Klagovisorna, Hesekiel och Daniel

b) Små profeter: Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona, Mika, Nahum, Habackuk, Sefanja, Haggai, Sakarja och Malaki

Gamla testamentets deuterokanoniska böcker:

två Esras böcker, Tobit, Judit, Salomos Vishet, Jesus Syraks vishet, Baruk, tre Mackabeerböcker och bl.a. följande tillägg till Daniels bok: Asarjas bön och de tre männens lovsång.

Förteckning över Nya testamentets böcker

Nya testamentets kanon

I *Evangelierna:*

Matteus, Markus, Lukas och Johannes

II *Historisk bok:*

Apostlagärningarna

III *Brev eller läroböcker:*

a) Paulusbreven: Romarbrevet, två Korinthierbrev, Galaterbrevet, Efesierbrevet, Filipperbrevet, Kolosserbrevet, två Thessalonikerbrev, två Timotheosbrev, Titusbrevet, Filemonbrevet och Hebreerbrevet

b) Katolska breven: Jakobsbrevet, två Petrusbrev, tre Johannesbrev och Judasbrevet

IV *Profetisk bok:*

Uppenbarelseboken

Uppgifter:

1. Vilken roll har dels Den Helige Andes inspiration och dels författarna i tillkomsten av Bibeln?
2. Studera Bibeln och leta efter historiska berättelser, böner, aforismer, profetior, boktexter och uppenbarelser.

2. DE FEM MOSEBÖCKERNA

Namnen

Gamla testamentets boksamling inleds med *fem Moseböcker*, som internationellt kallas *Pentateuk* (grek. = en bok i fem delar) och på hebreiska *Tora* (lagen). Böckerna innehåller lagsamlingar och Israels folks historia. Men den historia som finns i dem, är inte nutidens kritiska fakta, utan religiös historia och en skildring av hur Gud vägleder både sitt eget folk Israel och andra folk.

Böckernas innehåll

Genesis

Den första Moseboken, *Genesis*, (grek. tillblivelse; böckernas grekiska namn är internationella) berättar om världens och människans skapelse, syndafallet och människosläktets första skeden. Bokens sista del berättar om Israels stamfäder eller patriarkerna Abraham, Isak och Jakob. Av Jakobs söner är det framför allt Josef som får en mycket omfattande beskrivning.

Exodus

Exodus (uttåget), den andra Moseboken, skildrar Israels folks befrielse från Egyptens slaveri och deras vandring genom Röda havet. Huvudpersonen i boken heter Mose, den israelitiska religionens och nationens grundare. Sista delen av boken handlar om ökenvandringens första skeden och om hur israeliterna fick Guds lag på berget Sinai.

Leviti

Leviti (berör leviterna), den tredje Moseboken, innehåller regler och förordningar som berör leviter eller präster.

Numeri

Numeri (siffrorna), den fjärde Moseboken, har fått sitt namn efter den folkuppräknings som finns i början av boken. Den handlar också om israeliternas vandring från berget Sinai till gränsen av Kanaans land.

Deuteronomium

Deuteronomium (den andra lagen), den femte Moseboken, innehåller alltigenom Moses uppmanings- och förvarningstal som han höll till folket före sin död vid gränsen till Kanaans land. Deuteronomium innehåller många lagar som är lika med dem i Exodus, därav bokens namn Den andra lagen. Boken avslutas med en skildring av Moses död och begravning.

Böckernas tillkomst

Huvudpersonen i
Moseböckerna

Det israelitiska folkets ledare och profet Mose skrev inte själv Moseböckerna, Pentateuken, såsom man länge ansåg, utan han var böckernas huvudperson. Pentateuken har dock andan av hans undervisning.

I Pentateuken kan man hitta anteckningar om att Mose hade skrivit ned Herrens ord (2 Mos 17:14, 24:4 osv.). Därför ansåg redan den judiska traditionen att Mose var både förmedlaren och upptecknaren av lagen. Denna uppfattning återspeglades också i Nya testamentets böcker. Det är dock möjligt att Mose, som hade fått en egyptisk hovuppfostran, kunde skriva.

I Moseböckerna finns emellertid parallellberättelser och där beskrivs också händelser efter hans död, som t.ex. beskrivningen om hans död (5 Mos 34). På många ställen talar man om mosetiden som om det skulle ha förflutit flera århundraden från den.

På grund av dessa analyser anser forskningen det vara uppenbart att Moseböckerna till sitt ursprung innehåller muntlig tradition från flera århundraden.

Till den svenska Bibeln antog man redan från första början Pentateuken under namnet Moseböckerna, eftersom man ansåg Mose som författare till dessa. Till varje bok har man tillaggt det grekiska namnet som hänvisar till böckernas innehåll.

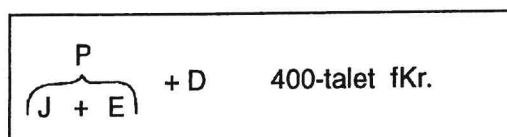
Forskningsrön om
böckerna härkomst

Enligt bibelforskningen härstammar de första fyra böckerna från tre självständiga källor som inom vetenskapen kallas Jahvisten (J), Elohisten (E) och Prästboken (P). Jahvisten och Elohisten är varandras systertraditioner, dvs. de båda berättar om samma händelser. Därför berättas många episoder i Pentateuken i två omgångar.

Till berättelsen, som härstammar från dessa tre olika källor, har man tillfogat Deuteronomium (D) eller den femte boken.

Gamla testamentets textkällor har bevarats som muntlig tradition i århundraden innan de blev nedtecknade. Denna tradition har levt i den store mästaren Moses anda. I samma anda har de samlats till sin skriftliga form.

Källornas kombination kan beskrivas enligt följande modell:

Figuren visar, att Jahvisten och Elohisten först smälte samman till en helhetsberättelse till vilken man sedan tillfogade Prästbokens kultföreskrifter och släktförteckningar. Deuteronomium har som sådan lagts som en fortsättning till dessa.

Jahvisten

Jahvisten har fått sitt namn efter det att man där använder redan från början Jahve eller Herren som Guds namn (t.ex. 1 Mos 2:4). Denna textsamling föddes på 900-talet f.Kr under kung Davids tid. Jahvistens framställning har varit en sammanhängande berättelse från den andra skapelseberättelsen till Exodus och vidare till erövrandet av Kanaans land. Jahve talar *direkt* till folket och han har *mänskliga drag*. Han t.ex. "vandrar i lustgården när dagen börjar svalkas" (1 Mos 3:8). Utom folkets öden vägleder han också de enskilda människornas levnadsvandring.

Elohisten

Elohisten använder Elohim (hebr. = makt, kraft, starkhet) som Guds namn. Denna textkälla föddes på 700-talet f.Kr. Berättelserna från den elohistiska källan är fragmentariska och blir sammanflätade med de jahvistiska berättelserna. Elohistens Gud talar till folket genom *drömmar, uppenbarelsen och ånglar*.

Deuteronomiska
historieböcker

Deuteronomium, samlingen som innehåller Moses långa tal, hittades i Jerusalems tempel år 621 under kung Josias tid. Den nordliga staten Israel hade redan hamnat under det assyriska våldet och den sydliga staten Juda levde under hot från stormakterna. Deuteronomium, som härstammar från denna tid, hittades några årtionden senare. Detta förklarar varför man i den femte Moseboken gång på gång upprepar att *synden åtföljs av straff och orsakar motgångar*.

Prästboken

Eftersom Josuas bok, Domarboken, Samuelsböckerna och Kungaböckerna använder sig av samma synvinkel, har de kallats "de deuteronomiska historieböckerna". Den femte Moseboken är på ett sätt en inledning till dessa historiska böcker, men eftersom den koncentrerar sig på Mose har den placerats bland Moseböckerna.

Från *Prästboken* har till Pentateuken tagits lagar samt föreskrifter om offer och kultceremonier. Också släktförteckningarna härstammar därifrån (t.ex. 4 Mos 1-3). Med hjälp av dessa framställde man tidsräkningen och räknade ut när världen skapades. De delar som härstammar från *Prästboken* innehåller mycket litet berättande stoff, men där finns ändå en systematisk *sju dagar lång skapelseberättelse*.

Källornas
sammansättning till
Pentateuk

Prästboken föddes på 400-talet f.Kr, och avsikten med att samla in den var att påminna om vikten av att följa Guds lag.

Av dessa fyra källor sammanställdes Pentateuken, dvs. de fem Moseböckerna. Också detta skedde på 400-talet f.Kr. Efter fångenskapen strävade judarna efter att bevara lagarna och berättelserna om Guds stora verk för sitt folk i en enhetlig text.

Uppgifter:

1. Varför kallas Pentateuken i den svenska bibelöversättningen *De fem Moseböckerna*?
2. Studera hur Gud talar till folket i följande berättelser och avgör varför berättelserna kan härstamma från den angivna källan.
 - a) Floden (1 Mos 7),; härstammar från Jahvisten
 - b) Herrens förbund med Abraham (1 Mos 15:1-6); härstammar från Elohisten
 - c) Abrahams släktförteckning (1 Mos 5); härstammar från *Prästboken*
3. Läs 5 Mos 6:1-15. Vad i citatet är typiskt för den deuteronomiska synvinkeln?

II

De första berättelserna

De första berättelserna i Bibeln (1 Mos. 1-11) skildrar världens skapelse, syndafallet, brödramordet, Noa och syndafloden samt förbistring av språken och Babels torn. Dessa berättelser bildar en helhet, som skapar en grund för Bibelns livsåskådning. De är inte historiska eller naturvetenskapliga berättelser i den vanliga bemärkelsen, utan undervisning och förkun- nelse om Guds omsorgsfulla relation till världen och människans ansvar inför Gud.

3. SKAPELSEBERÄTTELSENA

I början av Bibeln finns två skapelseberättelser. Den första (1 Mos 1-2:4a) berättar om hur Gud skapade himmel och jord samt människan att råda över jorden. Denna berättelse åtföljs direkt en annorlunda berättelse (1 Mos 12:4b-25), som skildrar hur människan och paradiset skapas.

Den första
skapelseberättelsen

I den första skapelseberättelsen, som är högtidlig och hämtad ur Prästboken, tar skapelsens åtta gärningar sex dagar. Skapelsen, som börjar från intet ("jorden var öde och tom") och slutar med att människan skapas, omfattar hela universum, världsalltet.

Skapelsen fortskrider logiskt: under de tre första dagarna läggs grunden för det som skapas under de andra dagarna. Ordningen är följande:

1. ljuset
2. himlavalvet att skilja vattnen åt
3. a) torrt land
b) gräs och fruktträd
4. himlaljusen
5. havsdjuren och fåglarna
6. a) landdjuren
b) människan

Människan skapas

Guds skapelse kulminerade i skapandet av människan. "Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika. Och må de råda över fiskarna i havet och över fåglarna under himmelen och över boskapsdjuren och över hela jorden och över alla kräddjur som rör sig på jorden." Och Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne, till man och kvinna skapade han dem" (1 Mos 1:26-27). Guds avbild finns i människan i form av hennes förnuft och tankeförmåga samt hennes fria vilja, med andra ord har människan en viss förmåga att skapa samt att välja mellan gott och ont, att fatta beslut och att medvetet ta ansvar. "Avbild" är alltså det som människan är till sitt grundväsen. Hon uppnår emellertid inte de egenskaper som hör ihop med "avbild", utan hon har fått dem utan egna ansträngningar. Guds like i människan är däremot en etisk strävan efter Guds fullkomlighet genom att älska honom och sin nästa. "Like" hör alltså inte till människans grundväsen på samma sätt som "avbild", utan hon måste kämpa för att uppnå och behålla den genom att förtrösta sig på Guds nåd.

Denna skapelseberättelse lär oss att alla människor är skapade till Guds avbild och därför lika värda och älskade av Gud.

Människan fick som sin uppgift att råda över djuren, lägga jorden under sig och att ta hand om skapelsen.

Lånad världsbild

Bibelns skapelseberättelse har till det yttre gemensamma stoff med babyloniska och sumeriska berättelser. Men Bibelns författare har ändrat deras innersta väsen så, att berättelsen handlar om Guds skapelseverk. Berättelsens Gud verkar genom kraften av sitt ord, och berättaren bekänner därmed Guds storhet och makt.

I skapelseberättelsen kommer fram dåtidens världsbild: himlavalvet med himlakropparna, vattenmassorna ovanför dem; jorden är en platt skiva och under den finns urhavet.

Är det frågan om evolution?

Sjudagarsveckan i skapelseberättelsen har ingenting att göra med världens utvecklingsskeden och evolutionen, utan denna tidbestämning förkunnar om världssalltets mycket begränsade historia och timlighet. Världen har sin tid och sitt slut. Skapelseberättelsen är källan till den europeiska lineära världsbilden.

Den andra skapelseberättelsen

Människan blev en levande själ

Den andra skapelseberättelsen, som härstammar från Jahvisten, börjar med skapandet av människan. Jorden, från vilken en dimma steg upp, fanns redan till. Gud skapade människan av jordens stoft som en skulptör och "inblåste livsanden i hennes näsa" och så blev människan en *levande själ*. Själen gav människan en andlig sida, som gjorde henne till en medveten person med förmåga att tänka och handla. Med själen fick människan inte bara ett biologiskt liv, utan också ett liv i gemenskap med Gud. Som en kroppssjälslig varelse är människan medborgare i två världar, den synliga och den osynliga.

Edens lustgård

Gud satte en *trädgård i Edens lustgård* och satte människan att bruka och bevara den. Lustgården skall inte tolkas naturvetenskapligt utan frälsningshistoriskt: livet i lustgården förutsatte att människan följde Guds vilja. För att pröva detta fanns där kunskapens träd på gott och ont vars frukter man inte fick äta av. I lustgården fanns också livets träd. Det livgivande trädet förekommer ofta och i olika former i Bibeln, i den vackraste formen då när Jesus talar om sig själv som vinstocken (Joh 15:1-6).

Gud danade av jord "alla markens djur och alla himmelens fåglar och förde dem fram till mannen för att se hur denne skulle kalla dem" (1 Mos 2:19). Till slut formade Gud en kvinna ur mannens revben; detta symboliserar makarnas närhet, de är ett kött, såsom aposteln Paulus skriver (Ef 5:31).

Budskapet i skapelseberättelserna

Trosbekännelse

De två olika skapelseberättelserna har en gemensam grundtanke: de uppenbarar och bekänner att Gud är världens Skapare och Upprätthållare.

Ingen av skapelseberättelserna fokuserar sig på "världsalltet" eller "arternas tillkomst" utan människan. Bibelns värld är tänkt som en boningsplats för människan. Skapelseberättelserna är inte heller ett resultat av naturhistorisk forskning, utan en *lovprisning av Guds skapelse*. Dessa berättelser är mytisk prosa, medan psalmerna innehåller mycket poetisk, lyrisk lovprisning av Guds storhet och skapelseverk.

Uppgifter:

1. I vilket väsentligt avseende skiljer sig de två skapelseberättelserna i Första Moseboken (1:1-2:4a och 2:4b-25) från varandra?
2. Vilken teologisk betydelseskillnad finns i termerna "avbild" och "like"?
3. Vilka gemensamma och olika drag finns mellan den första skapelseberättelsen i Första Moseboken (1:1-2:4a) och utvecklingsläran?

4. SYNDAFALLET

Efter Bibelns skapelseberättelser följer en skildring om hur synden och det onda uppenbarar och sprider sig in i människans liv. Efter sitt skapelseverk "såg Gud på allt som han hade gjort, och se, det var mycket gott" (1 Mos 1:31). Men varifrån kom då synden och allt lidandet? Ett symboliskt och åskådligt svar får vi i berättelsen om syndafallet (1 Mos 3).

Människan bodde i lustgården under Guds omsorg och i hans gemenskap. Människan sattes emellertid på prov. Gud sade till henne: "Av alla träd i lustgården må du fritt äta, men av kunskapens träd på gott och ont skall du inte äta, ty när du äter av det, skall du döden dö" (1 Mos 2:16-17).

Den till Guds avbild skapade människan hade en fri vilja, dvs. ett eget beslutanderätt att följa Guds bud eller bryta mot det. Den av Gud i lustgården satta prøvostenen gav människan en möjlighet att utveckla sig andligt och stärka sina moraliska krafter. Men människan föll för frestarens eller djävulens lockelser. Olydnaden mot Gud förde människan bort från den väg som hade lett henne till att bli Guds like, gudomligblivelsen. Människans vilja böjde sig ändå till det onda och hennes rena hjärta förlorade sin oskuld.

Missbruket av den fria viljan

Syndens utveckling

Berättelsen om syndafallet åskådliggör hur synden utvecklas i människan från frestelsen och trons vacklande till en dragning för synden i människans fantasi, till själva gärningen och vidare till undskyllan och mötande av straff.

Ormen började först undergräva kvinnans tro. Han sade till henne: "Ingalunda skall ni dö". Därefter började ormen betyga: så fort ni äter av kunskapens träd på gott och ont, "blir ni såsom Gud och förstår var gott och ont är. Och kvinnan såg att trädet var gott att äta av och att det var en lust för ögonen och att det var ett ljuvligt träd, eftersom man fick förstånd av det. Och hon tog av dess frukt och åt. Hon gav också åt sin man, som var med henne, och han åt. Då öppnades bådas ögon, och de blev varse om att de var nakna."

Gud satte dem till svars för sin gärning, och förgäves försökte de gömma sig för Gud och komma undan ansvaret. Mannen sade: "Kvinnan som du har gett mig till att vara med mig, hon gav mig av trädet, så att jag åt." Och kvinnan sade: "Ormen bedrog mig, så att jag åt."

Denna berättelse avslöjar syndens väsen, som är att bryta mot Guds vilja och en strävan till oberoende av Gud. Människan vill ta sitt liv i sina egna händer och bli så "Guds like". Detta är stolthet och högmod, en synd inför Gud. På så sätt satte människan sig själv i Guds ställe.

Frestelse - trons
vacklande - dragning till
synden - själva
gärningen - undvikande
av ansvar - straff

Syndens väsen

Syndafallets konsekvenser

Syndens ärtlighet

Hela människosläktet som härstammar från Adam och Eva är delaktigt i syndafallets olycka. Alla människor är således syndens tjänare och syndiga ända från födseln. En nyfödd har förstås inga personliga synder, men han barnet bär i sin själ en fallenhet till synd som han eller hon har ärvt från sina förfäder. Synden lockar barnet sedan till personliga missgärningar.

Hela skapelsens fördärvelse

Människan föds in i en miljö, där det är lätt att synda och svårt att göra det goda. Det ondas värld omger henne eller honom från släktled till släktled. Människor är förebilder för varandra i många synder.

På grund av människans missgärning spreds fördärvelsen till hela skapelsen och Gud befallde marken att växa "törne och tistel" för människan (1 Mos 3:18). I den fördärvade skapelsen skulle människan skaffa sitt bröd genom hårt arbete "i sitt anletes svett". Sist och slutligen skulle människan dö. Gud sade till henne: "Ty du är stoft, och till stoft skall du åter bli" (1 Mos 3:19).

Hoppet om frälsning

Gud gav människan ändå ett hopp om frälsning och att det ondas kraft skall tillintetgöras. Han sade till ormen: "[Människan] skall trampa sönder ditt huvud, och du skall stinga den (människan) i hälen" 1 Mos 3:15). Denna var en profetia om Frälsarens död på korset, genom vilken han skulle försona människornas synder.

Uppgifter:

1. Studera syndafallet (1 Mos 3:1-13) och peka ut de olika skeden i syndens utveckling.
2. Vilka konsekvenser fick syndafallet?
3. På vilket sätt kan människan använda sig av berättelsen om syndafallet för att klargöra sina egna etiska beslut?
4. En av Dostojevskijs romaner säger en av personerna: "Om Gud inte skulle finnas, skulle allt vara tillåtet." Vad tycker du om denna tanke?
5. Varför tillåter Gud människan att fritt fatta etiska beslut, fastän han vet att människan är benägen för synd? Diskutera.

5. DET ONDA TRÄNGER ALLT DJUPARE OCH SPRIDER SIG

Brödramordet

Kains och Abels yrken

Allt efter det att människan avlägsnade sig från Gud, växte det onda i världen och fick först fotfäste bland förfädernas familjer.

Våldet bryter ut

Berättelsen om familjens söner, Kain och Abel, beskriver hur avund leder till en serie onda gärningar. Kain framställs i berättelsen som en åkerman och Abel som en fåraherde. Enligt berättelsen hade redan dåtidens samhället börjat fördela sig i olika näringsgrenar.

Abels rättfärdighet och Kains ondska

Händelserna börjar med en offerförrättning. Kain och Abel offrade åt Gud tillsammans på en äng. Kain bar fram markens frukter och Abel det förstfödda i sin hjord. Då "såg Herren till Abel och hans offergåva, men till Kain och hans offergåva såg han inte" (1 Mos 4:4b-5a). När Kain blick blev mörk, varnade Herren honom för onda avsikter. Ändå dödade Kain sin bror Abel på grund av avund.

Människan får stå till svars för sina gärningar

Berättelsen ger ingen förklaring på varför Gud såg till Abels offer och förkastade Kain offer. Nya testamentet förklarar emellertid saken så att Abel var rättfärdig (Matt 23:35) medan Kain var till sitt väsen ond (Jud v. 11). "I tro bar Abel fram ett bättre offer åt Gud än Kain och fick vittnesbördet att han var rättfärdig" (Heb 11:4). Abel, som led oskyldigt, blir härigenom en symbol (typos) för Kristus. Kains gärning är däremot en första signal för våldet mellan människor.

Brott och straff

Berättelsen är en stark påminnelse om det att varje människa ansvarar inför Gud för det hon förorsakar sina medmänniskor genom sina gärningar. Kain försökte komma undan sitt ansvar genom att övermodigt svara Gud: "Skall jag ta vara på min broder?"

Gud förvisar Kain från hans hemtrakt och gör honom till en vandrare och flykting, dvs. en människa utan mål. Kain förlorar emellertid inte Guds beskydd. Gud sätter ett märke i Kain, ett tecken som skyddar mot mördare.

Floden

Noas rättfärdighet

Människosläktet växte och genom det blev jorden fördärvad och fylld av våld. Gud ville stoppa det ondas tillväxt. Han beslutade att genom en översvämning utrota människorna.

Noas tro

Endast Noa fick nåd, eftersom han var "en rättfärdig man och ostrafflig bland sitt släkte, och han vandrade i gemenskap med Gud" (1 Mos 6:9). Arken, som Gud befallde Noa att bygga, bringade frälsning åt Noas familj och djurrikets olika arter.

Noa levde i tro. Från sin tro fick han kraft att lyda Gud samtidigt som andra människor omkring honom föll i ondska. Också när Noa byggde arken för att bereda räddning åt sig, behövde han sin tro (Heb 11:7). Arken har blivit en symbol för dop, som räddar från att drunkna i syndens hav (1 Pet 3:20).

Förbund

Berättelsen om floden lär oss att Gud begränsar det ondas makt genom sin försyn och gärningar. Gud lämnar inte heller människosläktet utan hopp. Efter all ödeläggelse lovade Gud Noa: "Så länge jorden består, skall härfter sådd och skörd, köld och värme, sommar och vinter, dag och natt aldrig upphöra" (1 Mos 8:22). Noa blev människosläktets nya stamfader. Gud välsignade honom och hans söner: "Var fruktsamma och föröka er, och uppfyll jorden" (1 Mos 9:1). Gud slöt också ett trohetsförbund med Noa och satte regnbågen i skyn som ett tecken för det (1 Mos 9:13).

Översvämningar i bakgrunden?

I Bibeln släktförteckning hör Noa till den nionde generationen efter Adam. Genom arkeologiska utgrävningar har man konstaterat att det har skett stora översvämningar i Mesopotamien cirka 4000 år f.Kr. I den babyloniska traditionen finns berättelser som motsvarar Bibelns flod, men i dem finns inte sådant moraliskt och teologiskt innehåll som i Guds uppenbarelse.

Babels torn (11:1-9)

Tornet byggs

De första berättelsernas människosläkte hamnade i en ny kris, när de började sträva efter beröm och herravälde. Människorna har gjort uppfinningar inom byggnadskonsten och de sade: "Låt oss bygga en stad åt oss och ett torn, vars spets räcker upp i himmelen, och så göra oss ett namn. Vi kunde eljest bli kringspidda över hela jorden" (1 Mos 11:4). Människan försökte därigenom göra sig till Guds like.

Tidigare talade folket samma språk. Nu delade Gud upp människorna med språkmurar och spred dem över hela jorden. Det hela ledde alltså till det motsatta än vad människorna hade tänkt sig.

Kyrkans tolkning

Enligt kyrkans tolkning är den Helige Andes utgjutelse över lärjungarna på pingstfesten en motsats till händelsen i Babel. Lärjungarna fick gåvan att tala om uppståndelsen till alla nationaliteter och kalla alla till Guds gemenskap.

Har Babels torn en historisk bakgrund?

Babels torn var sannolikt ett flera våningar högt tempeltorn. Sådana torn hade israeliterna sett i Babylonien. Berättelsen om Babels torn gav dem ett svar på frågan om folkens uppkomst. Denna berättelse är till sitt innehåll dock mer etisk än en historisk förklaring på orsaker och sammanhang.

Guds planer

Bibelns första berättelser belyser den förtäckta historien ända från jordens begynnelse. De framskrider från människans lyckliga gemenskap med Gud till en skildring om hur jorden hamnade under syndens makt. Då började den ena svåra tiden följa den andra i människas liv. Men berättelserna ger också exempel på Guds försyn i världen. Gud inte tar sin nåd från människan trots hennes ondska, utan förbereder alltid en frälsningens väg framåt. Berättelsens innehåll har en mening även idag.

Uppgifter:

Läs berättelserna om Kain och Abel (1 Mos 4:1-16), floden (1 Mos 6:5-9:17) och Babels torn (1 Mos 11:1-9). Fundera tillsammans,

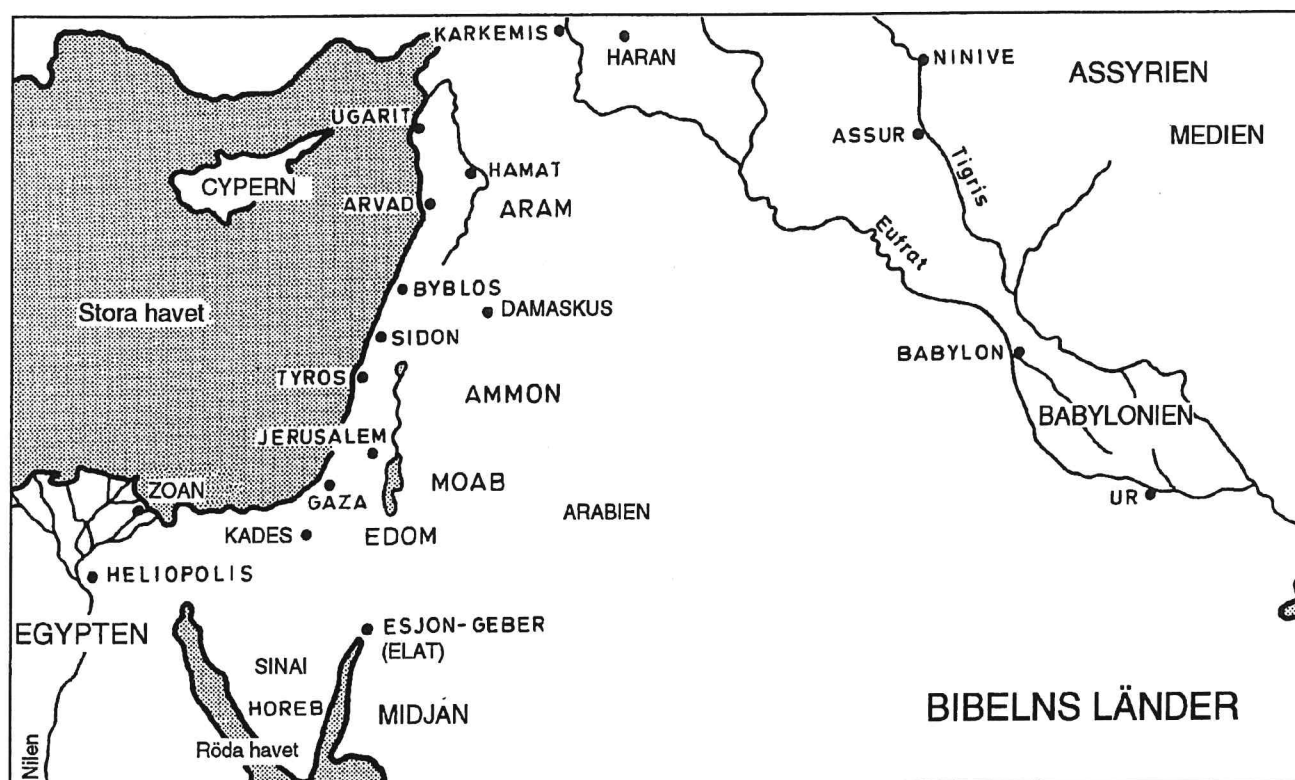
- varför är dessa berättelser i början av Bibeln?
- vilket budskap har dessa berättelser till nutiden?

III

Guds vägledning genom historien

Se, jag förelägger er i dag välsignelse och förbannelse: välsignelse, om ni hör Herrens, er Guds, bud, som jag i dag ger er, och förbannelse, om ni inte hör Herrens, er Guds, bud, utan viker av från den väg jag i dag befäller er att gå och följer efter andra gudar, som ni inte känner.

1 Mos 11:26-28

6. BERÄTTELSENA OM PATRIARKERNA

Den muntliga traditionen
som grund

Det israeliska folkets patriarker eller förfäder hette Abraham, Isak och Jakob. De levde sannolikt under tiden 1800-1700 f.Kr. Det uppkom först en muntlig tradition om dem som sedan fortlevde som berättelser och berättelseserier bland folket under flera århundraden. Det var först på 900-talet f.Kr. som dessa berättelser tecknades ned. De innehöll inte sedvanlig historia, utan de var en uppfostrande och religiös förkunnelse. Berättelserna om patriarkernas livsskeden motsvarar dock sannolikt till de centrala delarna de ursprungliga uppgifterna.

Berättelserna är en
trosbekännelse

Berättelserna om patriarkerna lärde israeliterna hur deras stamfäder hade i den tidiga historien vandrat i Guds vägledning och blivit till hans eget folk. Abrahams, Isaks och Jakobs Gud var också deras Gud. Berättelserna om patriarkerna blev på ett sätt en trosbekännelse. Förfädernas motgångar i Guds vägledning var som en spegelbild av det israeliska folkets olika skeden genom historien. Även den kristna kyrkan kan ansluta sig till samma bekännelse av Guds val och vägledning.

Abraham

Kallelsen

Berättelserna om patriarkerna börjar med skildringen om hur Abraham kallas (1 Mos 12:1-7). Från början hette han Abram, men kallades senare Abraham, som betyder fader till många. Herren sade till

Abraham lyder Herrens
befallning

honom: "Gå ut ur ditt land och din släkt och från din faders hus, bort till det land som jag skall visa dig. Så skall jag göra dig till ett stort folk. Jag skall välsigna dig och göra ditt namn stort, och du skall bli en välsignelse" (1 Mos 12:1-3).

Redan tidigare hade han lämnat *Ur*, den rika staden i Kaldeen, som hade erbjudit trygghet och en hög levnadsstandard. Nu påbörjade han det andra skedet av sin resa med sin fru och sin brorson Lot. Denna anspråkslösa början skulle få vida konsekvenser. Den direkta påföljden blev ett nytt folk. Och med tiden fick hela världen del av detta folks välsignelse.

I Kanaans land talade Herren på nytt. "Detta land" gav Gud åt Abraham och hans säd för evig tid. Herren upprepade sitt löfte, som han hade gett då han kallade Abraham, och slöt nu ett förbund också med honom.

Väntan på löftenas
uppfyllelse i tron

Uppfyllelsen av dessa stora löften sköts upp långt i framtiden. Abraham hade bara Guds ord som en garanti för löfena. Aldrig ägde han mer mark än en gravplats åt sin fru Sara och sig själv (1 Mos 12:10, 17:8). Hela sitt liv vandrade Abraham som en främling på jorden.

Även löftet om de efterkommandes stora skara dröjde länge innan det gick i uppfyllelse. "Abraham och Sara var båda mycket gamla, och Sara hade för länge sedan överskridit den period, då hon skulle kunna få barn" (1 Mos 18:11 enligt Levande Bibeln). Sådan var deras familjesituation när Herren besökte dem i Mamres terebintlund och meddelade om *Isaks* födelse (1 Mos 18:1-15).

Så fick den gamla Sara betjäna Guds avsikter. Även i detta sammanhang fick Abraham leva i tron, till vilken väntan på uppfyllelse av Guds löften hör.

Abraham sätts på prov

Abraham sattes ännu på prov, när Gud befallde honom att offra sin son Isak, på vilken Guds löften vilade (1 Mos 22:1-19). Abraham var lydig och tänkte "att Gud har makt att till och med uppväcka döda, och från de döda fick han också, bildligt talat, sonen tillbaka" (Heb 11:19).

På flera ställen i Nya testamentet framställer man Abraham som en förebild i troslydnad: "Han trodde på Gud och därför räknades han som rättfärdig" (Gal 3:6).

Isak

Isak har egentligen ingen självständig ställning i berättelserna om patriarkerna. Han framträder dels i samband med Guds löften till Abraham och dels som far till Esau och Jakob. Isak har ändå en utsedd plats i Guds frälsningsplan, och Gud gav åt honom samma löften som åt Abraham.

Jakob

Jakobs karaktär

Jakobs färgstarka liv innehöll gott om familjeproblem. Han var kanske inte i alla avseenden ett bra moraliskt exempel; han var en "förlorad son", som ändå fick nåd inför Gud. I Jakobs liv förverkligades Guds

besynnerliga val och vägledning, som är karaktäristiska drag för berättelserna om patriarkerna.

Av tvillingbröderna hade Esau en särställning inom familjen, eftersom han var den förstfödde. Men Jakob bedrog sin far och skaffade åt sig själv den förstföddes speciella välsignelse (1 Mos 27). Jakob fick försona sitt brott i landsflykt, men ändå övergav inte Gud honom, utan var med honom i allt.

Gud uppenbarade sig
för Jakob

Gud uppenbarade sig för Jakob i en dröm under hans flykt och gav honom samma löften om ett land och många efterkommande som han hade givit åt Abraham. Dessutom lovade Gud att beskydda honom överallt och leda honom tillbaka till det förlovade landet. I sin dröm såg Jakob en stege som räckte sig upp till himlen, och längs vilken Guds änglar gick upp och ner (1 Mos 28:10-19).

I landsflykten hos sin morbror Laban hade Jakob genom list skaffat sig en stor egendom och fått också Labans döttrar Lea och Rakel som sina hustrur. Under tillbakaresan till det förlovade landet uppenbarar sig Gud för honom på ett märkligt sätt. Före sitt möte med Esau har Jakob dragit sig till ensamhet och får brottas en främmande man. Denne välsignar Jakob och ger honom namnet Israel eftersom han hade "kämpat med Gud och med människor och vunnit seger" (1 Mos 32:28). Jakobs efterkommande kallas på grund härav israeliter.

Josef

Josef tillhör inte patriarkerna, men berättelsen om honom binder samman berättelserna om patriarkerna med israeliternas skeden i Egyptens trälldom. Också Josef var vald av Gud och i hans vägledning. Genom Josef räddade Gud israeliterna från hungersnöd. Bröderna ville Josef illa, när de sålde honom som slav till Egypten, men Gud vände allt till det goda. "Gud har tänkt det till godo för att låta det ske som nu har skett och så behålla mycket folk vid liv" (1 Mos 50:20).

Berättelserna om
patriarkerna och kyrkan

Guds val och vägledning är en ledande tanke i varje berättelse om patriarkerna. Den vägledning som patriarkerna fick del av, har ett mål som gäller hela människosläktet. Patriarkerna är förebilder i tro, inte endast för israeliterna utan för hela den kristna kyrkan. Det som dels val och främlingskap samt Guds ord och tro och dels lydnad och att utstå motgångar betyder för patriarkerna, detsamma betyder de för Kristus och hans efterföljare.

Uppgifter:

1. Traditionen anser att Jakobs dröm om himlens port (1 Mos 28:10-19) är en gammaltestamentlig symbol för Guds Moder. Vilket samband finns mellan dem?
2. Läs berättelsen om hur Jakob brottas med en okänd man. Vilken symbolisk betydelse har den?
3. Vad är tron? Diskutera.
4. Är det möjligt att se Guds vägledning i en människas liv? I så fall, på vilket sätt?

7. LAGEN OCH FÖRBUNDET

Exodus

Andra Moseboken eller Exodus koncentrerar sig på två ting: dels berättar den om hur Israel räddades ur Egyptens trældom och dels hur de fick Guds lag och slöt ett förbund med honom på berget Sinai. Bokens huvudperson är Mose.

Israel i Egypten

Jakobs stam hamnade i Egypten p.g.a. en hungersnöd i Kanaans land. Främlingstiden varade omkring mellan åren 1600-1200 e.Kr. Under denna tid förökade sig folket kraftigt. De nya faraorerna tog bort de privilegier israeliterna hade fått från början och gjorde dem till sina slavar.

Moses kallelse

Mose befriade israeliterna ur trældomen. Han tillbringade en tredjedel av sitt liv i faraos hov, en tredjedel i landsflykt i Midjans land och en tredjedel som israeliternas ledare.

Gud uppenbarade sig för Mose vid foten av berget Sinai i en brinnande nyponbuske, på samma plats där Gud senare överlämnade sin lag, och gav Mose uppdraget att föra israeliterna ut ur Egypten. Mose kommer med det ena motargumentet efter det andra, men Herren dementerar de alla:

"Vem är jag att jag skulle gå till Farao?" Men Gud säger: "Jag vill vara med dig."

"När jag nu -- säger till dem: 'Era fäders Gud har sänt mig till er', och de frågar mig: 'Vad är hans namn?', vad skall jag då svara dem?"

Gud säger sig heta "Jag är den jag är" (hebr. Jahvé).

"Jag är ingen talför man. . Jag har ett trögt målföre och en trög tunga. - - Sänd ditt budskap med vilken annan du vill."

Gud lär honom tala och lovar ännu honom Aron som hjälp (2 Mos 3:11-4:13).

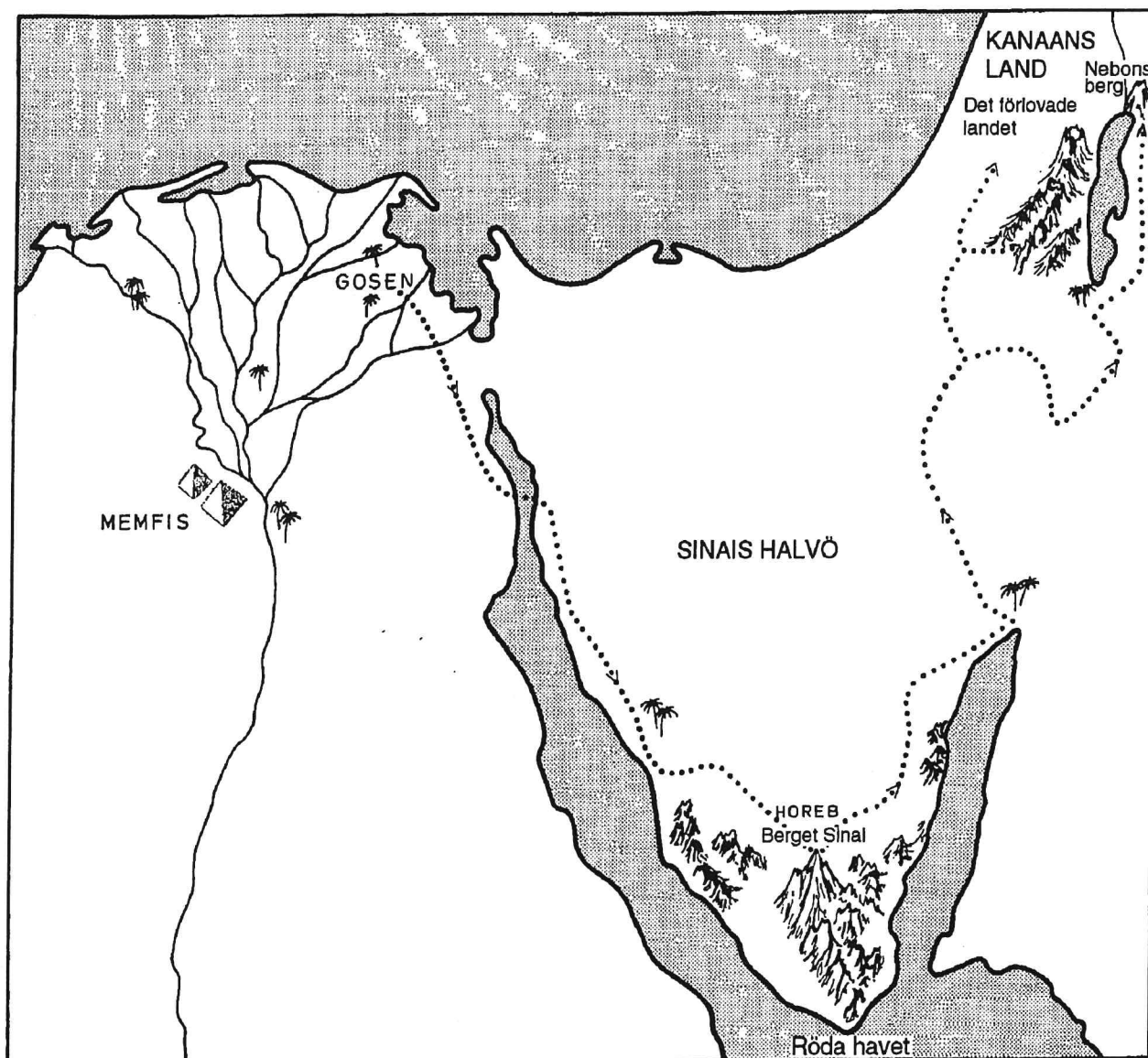
Israels befrielse ur Egyptens trældom

Israels befrielse ur Egypten, Exodus, skedde under inspirationen av tron. De många undrens Gud visade sin kraft för Farao. Det dramatiska uttåget ur Egypten och flykten genom Röda havet blev för israeliterna en religiös upplevelse, som stärkte deras tillit på Guds storhet och allmakt för alla tider framåt. "Så ta dig till vara för att glömma Herren, som har fört dig ut ur Egyptens land, ur trældomshuset" (5 Mos 6:12). Sålunda skulle israelitiska fäder påminna sina barn i alla tider.

Lagen med de tio budorden

Händelserna på berget Sinai

Vid foten av berget Sinai fick israeliterna känna Guds närvaro i skrämmande naturfenomen: det kom en tung molnsky över berget, det började dundra och blixtra, ur berget steg rök och hela berget bävade (2 Mos 19:16-20).

ISRAELS BARNES UTTÅG UR EGYPTEN OCH ÖKENVANDRING

På själva berget gav Gud Mose två förbundstavlor, på vilka det stod tio budord (dekalog). Gud har skapat människan och endast han kan säga hur människan skall leva.

Budens två kategorier

Buden utstakade grunden för det sedliga livet. De fyra första buden handlar om människans relation till Gud, och de resterande sex hennes relation till andra människor.

Buden

Jag är Herren, din Gud, som har fört dig ut ur Egyptens land, ur trälldomshuset.

1. Du skall inte ha andra gudar.
2. Du skall inte göra dig något beläte eller någon bild. Du skall inte tillbe sådana, ej heller tjäna dem.
3. Du skall inte missbruka Herrens, din Guds, namn.
4. Tänk på sabbatsdagen, så att du helgar den.
5. Hedra din fader och din moder.
6. Du skall inte dräpa.
7. Du skall inte begå äktenskapsbrott.

8. Du skall inte stjäla.
9. Du skall inte bära falskt vittnesbörd mot din nästa.
10. Du skall inte ha begär till sådant som tillhör din nästa. (2 Mos 20: 2-17.)

(I budens numrering följer den ortodoxa kyrkan urkyrkans tradition, som följer versnumreringen i Andra Moseboken. Den romerska och lutherska kyrkan följer Augustinus († 430) sätt att förena de två första budorden och dela upp det sista.)

Budens betydelse i livet

Buden ger stadga och styrka åt människans liv. De ger en modell för familjerelationen, de tar hänsyn till det mänskliga livet i dess helhet: könsroller, egendom, människans ord och tankar. Det att buden skrevs på två stentavlor symboliserar deras tidlösa innebörd. Om dessa budord fördjupas i människans inre, utvecklar de hennes samvete och vägleder henne i etiska beslut.

Jesu ställning till buden

Jesus godkände de tio budorden och till och med fördjupade deras betydelse: han tillfogade sinnet och känslan i hållandet av buden. Enligt Jesu tolkning är redan hatkänsla eller sexuellt begär att bryta mot buden (Matt 5:21-28).

Jesus komprimerar lagtolkningen i två punkter: "Du skall älska Herren, din Gud, med hela ditt hjärta och med hela din själ och med hela ditt förstånd. - Sedan kommer ett av samma slag; Du skall älska din nästa som dig själv. På dessa båda bud vilar hela lagen och profeterna" (Matt 22:37-40).

Ett tamariskträd, från vilket det sipprar ut vit eller gulaktig kåda. Korn av denna kåda skall uppsamlas på morgonen, eftersom den smälter under dagen. Israeliterna samlade ihop kådan varje dag, förutom på sabbaten, under sin 40 år långa ökenvandring. Den stora mängden av manna upplevde israeliterna som ett under och ett handgripligt tecken på Guds omsorg.

Lagsamlingar

Varför benämningen tora eller lagen?

Nästan hälften av innehållet från och med Andra Moseboken till Femte Moseboken är lagsamlingar. Därför kallar judarna Moseböcker lagen (tora). De tio budordens lag härstammar från Moses tid, men en stor del av regler och lagar däremot har kommit till under olika tidsperioder.

Moseböckernas förordningar om världsliga och samhällsliga brott utdelar straff enligt principen "öga för öga". Redan det betydde en viss strävan från egenmaktighet. Dessa strafflagar påminner om kung Hammurapis lagar från tiden före Mose och som användes i Tvåflodslandet. Den viktigaste av Moseböckernas lagsamlingar är den s.k. Förbunds-boken (2 Mos 20:22-23:33).

Förbundet

De tio budordens lag och förbund

I och med att Gud gav de tio budordens lag på berget Sinai förnyade han det *förbund* som han tidigare hade slutit med Abraham. Men samtidigt satte han sina bud som ett tecken för förbundet mellan honom och Israel. Förbundet gällde om man följde Guds vilja. Genom att lyda lagens bestämmelser, visade folket att de ville för sin del hålla förbundet i kraft.

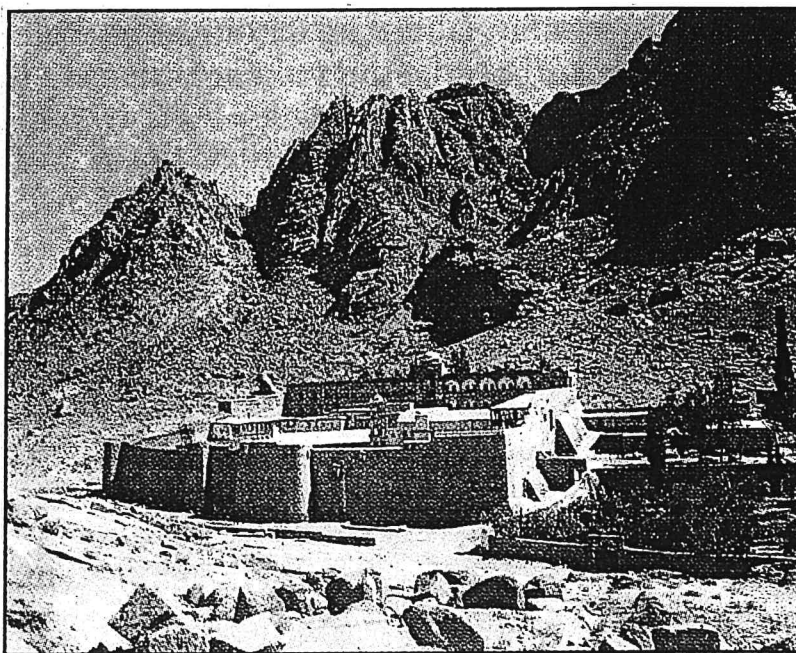
Förbundstavlorna förvarades i förbundsarken i helgedomens allra heligaste som ett tecken på Guds närvaro bland sitt folk.

Förbundets funktion genom historien

Förbundet med Gud har en central plats i Gamla testamentet. Israels motgångar ansågs vara en följd av att man hade avvikit från förbundet. Men så fort Israel ångrade och vände sig till Gud, fick de sina missgärningar förlåtna.

Det nya förbundet

Jesus Kristus slöt ett nytt förbund som kallas Nya testamentet. Till det nya förbundet inträder man genom dop, myrrhasmörjelse och nattvard. Kyrkans medlemmar är det nya Israel, Guds eget folk.

DEN HELIGA KATARINAS KLOSTER PÅ SINAI

Klostret grundades av kejsar Justinianus på 500-talet. Kejsarinnan Helena hade redan på 300-talet byggt på samma ställe ett tempel som var helgat åt Guds Moder. Klostret ligger vid foten av Horebs berg (Mose berg). Enligt traditionen uppenbarade sig Gud för Mose på samma ställe i form av en brinnande buske (2 Mos 3:1-12). Berget är däremot den plats där Gud gav Mose lagens stentavlor och slöt ett förbund med Israel. Trakten är alltså mycket betydelsefull både för Israels folk och den kristna kyrkan.

Uppgifter:

1. Läs 2 Mos 3:1-5.
 - a) Mose såg en brinnande nyponbuske som inte förtärdes. På vilket sätt symboliserar den brinnande busken Jungfru Maria, Guds Moder, såsom den gamla traditionen inom kyrkan lär?
 - b) På vilket sätt kommer Guds storhet och helighet samt människans litenhet och svaghet fram i berättelsen?
2. På vilket sätt relaterar de tio budordens lag och kärlekens dubbla bud (Matt 22:27-40) till varandra?
3. Vilken betydelse har de tio budorden för samvetet?
4. I vilken grad är de tio budorden aktuella i dagens samhälle? Studera varje bud genom diskussioner.

8. DET ISRAELITISKA FOLKETS HISTORIA

Israels historia börjar

Moseböckerna innehåller Israels förhistoria. De tolv israeliska stammarnas förening till ett folk började under ledning av Mose under ökenvandringen, men det var först i Kanaans land (Palestina) som man nådde den slutgiltiga nationella enheten.

Historia berättar om Guds frälsningsverk

I denna bemärkelse börjar den egentliga historien om Israels folk i och med ankomsten till det förlovade landet. Denna historia är inte historia i den egentliga betydelsen, utan berättelser om hur Israel upplevde Guds val, vägledning och dom. Bibelns berättelser är alltid vittnesbörd om Guds skapande verkan, som omvandlar de historiska skeden till Guds frälsningsverk.

Ankomsten till det förlovade landet

Stammarna bosätter sig i egna områden

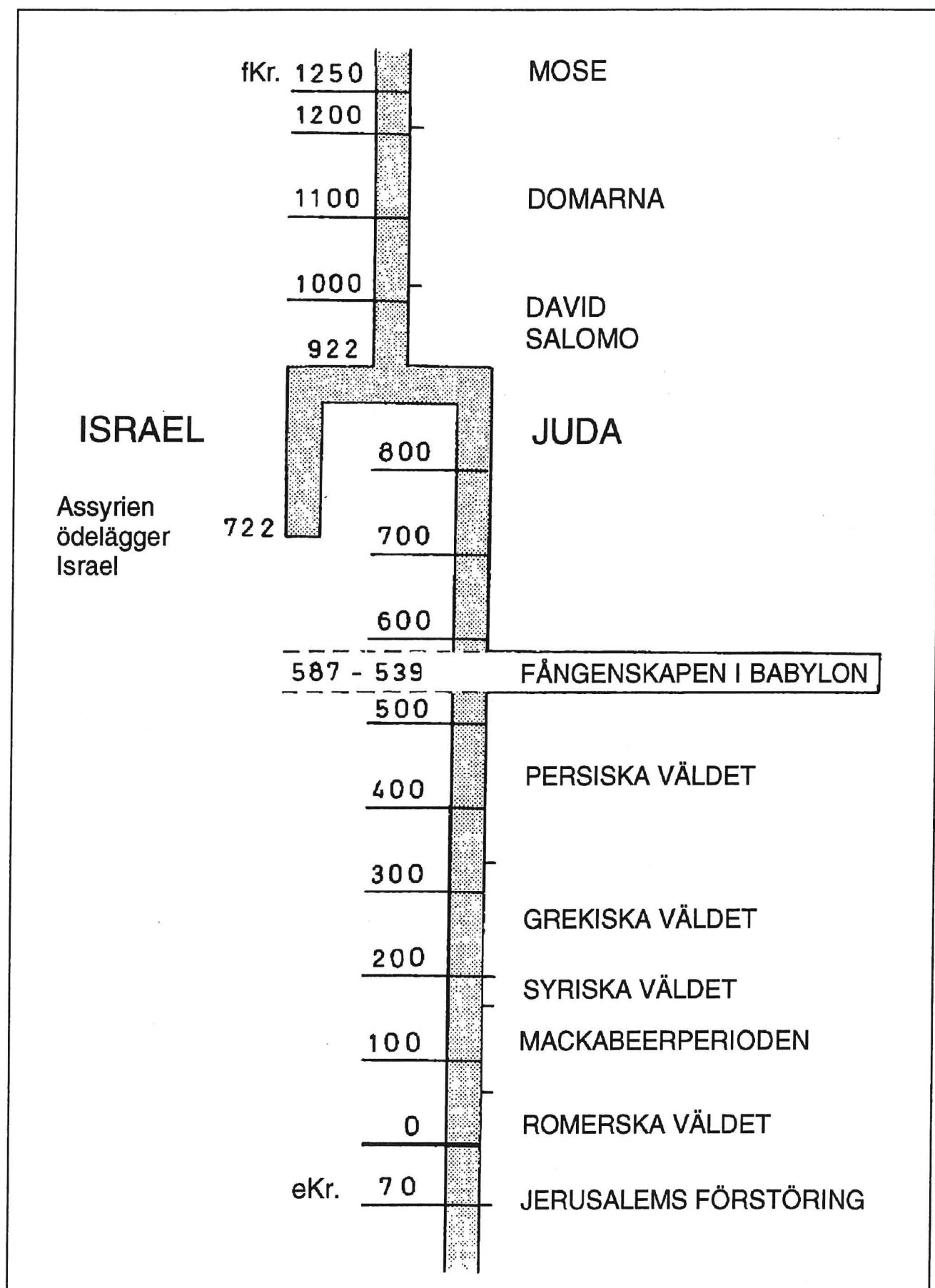
Mose dog vid gränsen till Kanaans land. Då fick *Josua* uppdraget att leda Israel till det förlovade landet. Om detta berättar *Josuas bok*. Enligt forskningen kom en del av stammarna till Kanaans land och erövrade åt sig bosättningsområden litet i taget.

Stamförbund

Israeliterna organiserade sig i ett *stamförbund* vars gemensamma faktor blev tron på en Gud, Jahvé. När fienden hotade, steg det fram karismatiska *domare*, som ledde stamförbundet. *Domarboken* namnger tolv domare (bl.a. Debora, Gideon, Simson och Jafta).

Jahvétrons stöttepelare

Befrielsen ur Egyptens trældom och erövrandet av Kanaans land blev för israeliterna som stöttepelare för deras tro på Jahvé. Därifrån hämtade de kraft för sin tro. De hade en fast övertygelse om att Gud hade hjälpt dem ut ur Egypten och in i Kanaans land. De var Guds stora underverk, religiösa händelser, om vilka man skulle berätta vidare till alla kommande generationer. Redan på grund av dessa historiska skeden fick Israel inte glömma bort Herren eller börja tjäna andra gudar (5 Mos 6:10-15).

BIBELNS HISTORIA - SCHEMATISK ÖVERSIKT

Kungaväldets tid (1000-587 f.Kr.)

Kungaväldet börjar

Så småningom tillsatte israeliterna en kung åt sig själva enligt grannländernas modell. Kungaväldet förenade de olika stammarna till ett enat folk. Israeliterna hotades av fientliga folk, och de hoppades att kungen skulle bli en beständig folkledare. Kungen smordes till sitt ämbete. Så blev han en Herrens smorde, Guds instrument i folkets historia. Kungamakten blev därigenom också en religiös institution.

Den första kungen hette *Saul*, men hans liv och död förändrades tragiskt, när han inte alltid följde Herrens befallningar.

David

Regeringstiden för den andra kungen, *David* (omkring 1000 f.Kr.), blev lysande. David slutförde föreningen mellan folkstammarna, och som ett sigill för den blev staden Jerusalem som han upphöjde till huvudstad. Han förde flera segerrika krig, utvidgade riket och fick till stånd fred vid dess gränser. Bland det judiska folket började man ihågkomma David som en idealisk konung.

Messiastraditionen

David fick ett löfte av Gud att hans kungatron skulle bestå för evig tid (2 Sam 7:13, 16 och 1 Krön 17:14). Av detta föddes tron på att Messias skulle födas ur Davids släkt.

Kulturens resning

Davids son *Salomo* lät bygga Jerusalems tempel. Tempels prakt och rikets storhet gav en impuls till kulturens resning. Man tog reda på vad Gud hade gjort i de forna tiderna och därför började man insamla de muntliga berättelserna om patriarkerna, Mose etc. (se Jahvisten och Elohisten, s. 11-12) i skriftlig form.

Nedtecknandet av kungarnas gärningar

Efter att det historiska tänkandet vaknade till liv, började man inse vikten av att nedteckna aktuella händelser från tiden av David och Salomo. Också senare fortsatte man med att skriva konungars årsböcker i form av förteckningar.

Dessa skriftliga anteckningar samlades på 500-400-talen f.Kr. till Gamla testamentets historiska böcker: *Kungaböckerna* och *Krönikeböckerna*. Synvinkeln i dessa historiska böcker var kungarnas relation till Guds förbund. Om kungarna följde Guds vilja, fick också folket Guds välsignelse. Men om de däremot bröt mot buden, hamnade också folket i svårigheter.

Under de stora konungarnas, Davids och Salomos, tid skrevs också *psalmer och ordspråk*. Så fick vishetslitteraturen sin början; det skulle dröja flera århundraden innan samlingarna fick sin slutliga form (se s. 45 och 48).

Landsflykt

Riket delas

Efter Salomos död delades landet år 922 i två delar: riket Israel i norr och Juda riket i söder. Israels huvudstad blev Samaria och Judas huvudstad Jerusalem. I Israel hade man kungamakt genom val, medan maktspiran i Juda förblev inom Davids släkt.

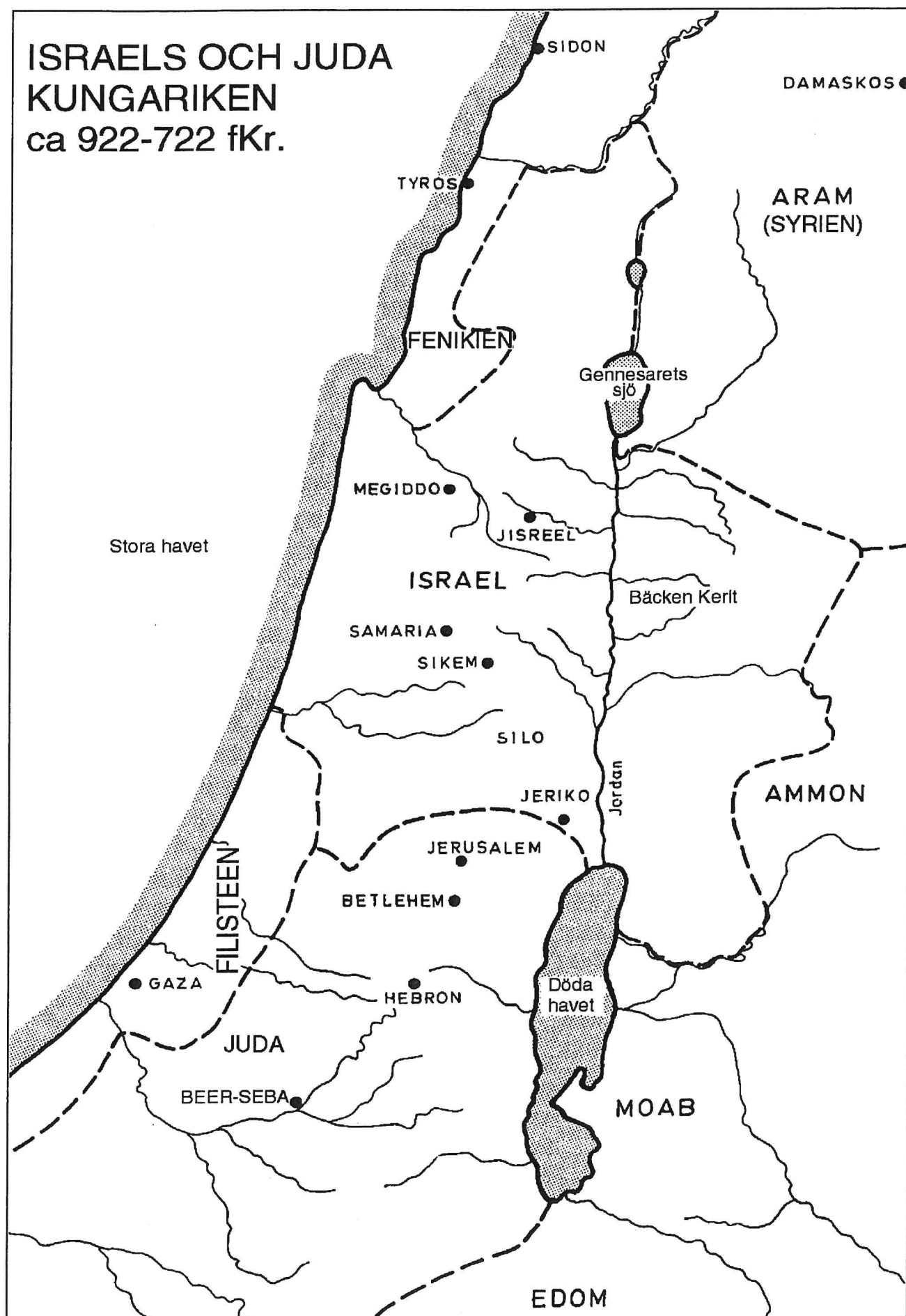
Profetrörelsen

I båda rikena föddes det vid sidan av kungamakten en *profetrörelse*, som kämpade mot fel gudstjänstordning eller kult och samhällets orättvisor. Samtidigt ingöt profeter också tro och hopp bland folket under svåra tider.

Det norra riket går under

Israels rike i norr gick under när *Assyrien* gjorde en kraftig attack år 722 f.Kr. En del av befolkningen tvångsflyttades till Assyrien och inflyttade nytt folk öster ifrån. Av de som stannade kvar i landet och de nyinflyttade bildades det *samariska* blandfolket.

ISRAELS OCH JUDA KUNGARIKEN ca 922-722 fKr.

Det dröjde inte länge när det assyriska väldet föll, och på dess ruiner reste sig *Babylon*. Den babyloniska kungen Nebukadnessar erövrade också Juda och dess huvudstad Jerusalem år 587 f.Kr. Templet och kungahuset förstördes, befolkningens överklass hamnade i fångenskap (2 Kung 24:10-17). Den nationella katastrofen, som profeterna hade förutspått, var nu verklighet.

Fångenskapen i Babylon

Den judiska
förändringen i
fångenskapen

Efter fångenskapen fanns det inte längre israeliter och judar, utan endast judar.

I stället för det förstörda templet blev det nu *synagogor*, eller böne- och samlingshus. Fromhetsutövningen i dem bestod av bön och undervisning. Sabbaten och omskärelse ansågs vara viktiga. Judarna hade rätt så stor frihet att ordna sina egna angelägenheter i fångenskapen. De flesta lyckades väl i den nya situationen och de längtade inte till sitt fosterland. Endast de, som upprätthöll de gamla traditionerna, t.ex. präster och leviter, saknade sitt tidigare fosterland och väntade på en tid då de skulle kunna återvända dit. Det var bl.a. profeterna *Hesekiel* och *Deuterojesaja* (Den andra Jesaja) som förutspådde en ny tid och upprätthöll ett hopp. Man tecknade också ned den heliga traditionen.

Återvändandet

Persiska väldet

När den persiska kungen *Kores* (Cyrus) erövrade Babylon år 539, lät han judarna återvända till Juda och återuppbygga Jerusalems tempel. Om templets och Jerusalems återuppbyggandet berättas i *Estras* och *Nehemjas* böcker. När templet blev klart år 516, betydde det slutet på fångenskapen, som varade alltså i 70 år.

Grekiska väldet

Juda hamnade år 333 f.Kr. från det persiska väldet till den grekiska *Alexander den Stores* valde och senare under de syrisk-grekiska regenterna. Dessa regenter försökte göra judar till greker, tills *mackabeerupproret* ledde till att judarna blev självständiga på 160-talet f.Kr.

Romarska väldet

Daniels bok, som skrevs sist av alla Gamla testamentets böcker, kom till under mackabeerupproren, men bokens händelser har lagts till tiden efter fångenskapen i Babylon.

I ca 100 år fick judarna behålla sin självständighet till de hanmade undet det romerska väldet. Romarna erövrade Jerusalem år 63 f.Kr. under ledning av *Pompeius*. Jesus och apostlarna verkade under det romerska väldet.

Uppgifter:

1. Läs 1 Kung 8:54-61. Verserna innehåller Salomos bön, som han bad i samband med tempelets återinvigning. Vad önskade han av Gud? Hurdan Guds bild förmedlar bönen?
2. Läs om Jerusalems erövring, 2 Kung 24:10-17. Vilka avsikter hade Nebukadnessar med erövrandet av Jerusalem?
3. Läs psalmen 137. Vilka känslor kommer där fram under fångenskapen?
4. På vilket sätt förändrades judendomen under fångenskapen från att ha varit en offerreligion till en bokreligion?

IV

Profeterna

*Ingen profetia har förmedlats genom mänsklig vilja,
utan drivna av helig ande har människor talat ord
från Gud.*

2 Pet 1:21

9. PROFETER OCH FÖRKUNNARE

Gruppering av profeter

Gamla testamentet innehåller en omfattande grupp av 16 profetiska böcker. Gamla testamentet berättar om både bokprofeter och andra profetiska personer som har spelat en stor roll i Guds frälsningsplan. Sådana är t.ex. Mose, Samuel, Elia och Natan.

Ordet profet är grekiska och betyder en person som bär fram gudomliga budskap och förkunnelse.

Profetrörelsens
utbredning

Profetrörelsen var en vanlig företeelse bland många folk. I Israels var den mycket vanligare än vad som kommer fram i Gamla testamentet.

I Israel förekom det *kultprofeter*, som profeterade i vid helgedomar, *hovprofeter*, som var kungarnas rådgivare och profeter som framträdde i stora grupper och profeterade i extatiskt tillstånd (1 Sam 1:9-18). Dessa profeter skaffade sig sin inkomst genom att förutspå framtiden.

Gamla testamentets profeter fördömde dessa "yrkesprofeter" som falska profeter, eftersom de förutspådde endast sådana ting, som behagade kungen och folket (Jer 14:14, 23:11-19). De skall hållas isär från de egentliga profeterna i Gamla testamentet vilka Gud hade utvald och kallat till sin tjänst. Det hände dock att vissa bokprofeter tjänstgjorde också som kultprofeter i templet. Också Nya testamentet berättar om falska profeter, som Jesus varnade för (Matt 7:15).

Stora och små profeter

Gamla testamentets profeter delas in i stora och små profeter. Delningen är inte beroende av böckernas betydelse, utan deras omfattning. *Stora profeter* är Jesaja, Jeremia, Hesekiel och Daniel. *Små profeter* är däremot Hosea, Joel, Amos, Obadja, Jona, Mika, Nahum, Habackuk, Sefanja, Haggai, Sakarja och Malaki.

Profeternas förkunnelse skrevs ned av deras lärjungar, ibland långt efter själva profetens död. Kraften i profeters framträdanden låg i deras ord. Det hände ofta att de bestyrkte sina ord med symboliska handlingar (t.ex. Jer 19; 13:1-11).

Profeters inspiration

Profeters kallelse

Gamla testamentets profeter blev kallade av Gud och denna kallelse var ofta oväntad; profeten Amos, som var en boskapsherde, tog Gud från hans hjord medan profeten Jesaja upplevde en kraftfull syn i templet (Jes 6).

Profeterna förkunnade inte sitt eget budskap, utan budskapet kom från Gud. De förmedlade Guds förmaningar och förkunnade om domen och hoppet. Gud sade till profeten Jeremia: "Jag lägger mina ord i din mun; du skall få tjäna mig som mun" (Jes 1:9; 15:19). Profeter började ofta sin förkunnelse med att betona: "Så säger Herren" eller "så talar Herren" (Jes 10:24, 40:5).

Profeters uppgift var svår och smärtsam, eftersom de för det mesta var tvungna att tala mot den allmänna opinionen och förkunna fördömmelse. Också Jesus påminde att israeliterna hade dödat sina profeter.

Profeters verksamhetsperiod

800-talet f.Kr.	Elia	
	<i>Stora bokprofeter</i>	<i>Små bokprofeter</i>
700-talet f.Kr.	Jesaja	Hosea Amos Mika
	<i>722 f.Kr. hamnade Israel under det assyriska väldet</i>	
600-talet f.Kr.	Jeremia	Nahum Habackuk Sefanja
500-talet f.Kr.	<i>Fångenskapen i Babylon (587-539 f.Kr.)</i>	
	Hesekiel	Obadja
	Deuterojesaja	Joel
	Tritojesaja	Jona
		Haggai
		Sakarja
		Malaki
160-talet f.Kr.	Daniel	

Förändring i livssituationen

Blandning av religioner

Profeternas ord berörde alltid konkreta situationer. De ville återupprätta det heliga förbund i dess ära som Israel hade slutit med Gud på Sinai.

Israeliterna hade nämligen tillägnat sig sådana främmande gudar som man dyrkade i grannländerna. De dyrkade bl.a. Baal samt solen och nadra himlakroppar. Följden av detta blev en blandning av religioner eller symkretism. Profeterna varnade för att man i en nödsituation skulle förlita sig på templet och kulten, om folkets hjärta inte var rent inför Gud (Jer 7:10-11, Am 5:21-24).

Samhälleliga
missförhållanden

Israeliternas liv urbaniserades efter nomad- och stamperioden och under kungaväldet. Hantverksyrken blev vanliga, penningekonomin blev allmän och landegendomar övergick i få människors ägo när fordringsägare ofta krävde att de skuldsatta skulle överlåta markens äganderätt till dem. Det hände att man i vinningslusten använde felaktiga mått, fällde felaktiga domar samt förtryckte fattiga, änkor, faderlösa och främlingar. Samhället led av medborgarnas stora ojämlikhet. I det stora hela bröt man kraftigt mot de tio budorden.

Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ

PROFETEN ELIA

Elia fick fly undan kung Ahabs och drottning Isebes förföljelser, eftersom han hade förutspått att Gud skulle straffa folket med en lång torkperiod. Ikonen visar hur Gud tar hand om Elia. Korporna kommer med mat till Elia: bröd och kött på morgonen och bröd och kött på aftonen (1 Kung 17:1-6)

Profeten Elia

Profeten *Elia* verkade i Israel redan på 800-talet. Han kämpade mot Baaldyrkan som var kännetecknande för den religiösa kulturen bland de kanaaneiska folken. Striden kulminerade på offerberget Karmel. Beskrivningen om hur Elia offer fattar eld på Karmelberget och hans åtgärder för att störta Baals profeter ger uttryck för den religiös-kulturella uppgörelsen med kanaanismen (1 Kung 18). Profetens krav på samhällelig rättvisa kommer fram i berättelsen om Nabots vingård: Elia talar ansikte mot ansikte med Israels kung och anklagar och dömer honom för att egenmäktigt ha tagit sina undersåtars markegendomar i sin egen ägo (1 Kung 21). Elia räknas till de mest betydelsefulla profeter fastän han inte har lämnat efter sig egen litterär produktion. Som en representant för profeter framträder han tillsammans med Mose på förklaringsberget (Matt 17:1-8). Jesus själv likställer Elia med Herrens Förelöpare Johannes Döparen (Matt 11:14).

Bokprofeternas
tidsperiod

Från och med 700-talet f.Kr. reste sig speciellt bokprofeter för att kämpa mot religiösa, samhälleliga och sociala missförhållanden. De första var Amos och Hosea i Israel samt Jesaja och Mika i Jerusalem och i resten av Juda. Bokprofeternas förkunnelse varade till 200-talet f.Kr. Fångenskapens tid blev en mellanperiod, en slags höjdpunkt i profeternas verksamhet.

Bokprofeterna som förkunnare

Förkunnelse om domen

Bokprofeterna varnade Israels och Judas folk för att bryta mot Guds lagar och förutspådde Guds dom, främmande folks erövringar och en katastrof om folket inte gjorde bättring (Jes 1:16-20, Jer 3:12).

Profeters ord föll dock i stenig jord. Domens profetior gick i uppfyllelse, katastrofen var ett faktum: först förstördes Israel av Assyrien år 722 och sedan erövrades Juda av Babylon år 587.

Förkunnelse om hoppet

Parallellt med förkunnelsen om domen löper det alltid hos profetlitteraturen ett annat tema som betonar Guds kärlek mot människor och hans vilja att frälsa dem. Därför är Israels nära kontakt med Gud ett orubbligt mål för förkunnelsen. Guds kärlek betonas speciellt starkt i fångenskapen och tiden efter den. När folket tycks ha tappat allt hopp och tron på Guds frälsande kraft har gått förlorad, bringar profeterna, framför allt den Andra Jesaja och Heseziel, ljus till mörkret, uppmuntrar folket och inger framtidshopp. "En kvarleva skall omvända sig, en kvarleva av Jakob, till Gud, den väldige" (Jes 10:21).

I profeternas förkunnelse börjar nu också skymta en frälsning som Gud har berett till hela människosläktet. Alla folk skall komma till hans gemenskap.

Men man följde inte profeternas varningar, utan istället dödade man dem. Under och efter fångenskapen började man dock respektera dem, eftersom deras förkunnelse om domen hade besannats. Man började också lita på frälsningens budskap efter detta. Profetrörelsen upphörde så småningom, och det kan också ha haft en positiv inverkan på människors respekt för dem.

Den kristna kyrkan hittade i profeters ord ett budskap om Messias och om ett nytt förbund som skulle grundas av honom.

Uppgifter:

1. På vilka sätt kan man gruppera de profeter som förekommer i Gamla testamentet?
2. På vilket sätt skiljer sig Gamla testamentets profeter från så kallade siare?
3. Hurdan var profeters Guds bild?
4. Diskutera över ämnet "Behovet av talare som håller sig till sanningen i dagens värld".

10. PROFETER FÖRE FÅNGENSKAPEN

Profeterna samhällets kritiker och förkunnare av dom, folkets själsörjare och förtröstare. I deras förkunnelse kunde man höra historiens vingar. De talade om framtiden på grund av handgripliga, aktuella fenomen. I deras förkunnelse insnärjdes nutid och framtid i varandra. Kyrkan anser att deras skrifter innehåller messianska belägg, hänvisningar till Kristus.

Jesaja

Tre Jesajas böcker

Jesajas bok är en samling av tre olika böcker. Den första eller Protojesaja (kapitel 1-39) har kommit till före Judas landsflykt. Den andra Jesaja eller Deuterojesaja (kapitel 40-55) har tillkommit under fångenskapen på 500-talet f.Kr. Den tredje Jesaja eller Tritojesaja (kapitel 56-66) skildrar tiden då de tvångsflyttade har återvänt till Palestina och Jerusalems tempel åter har blivit uppbyggd. Gemensamt i dessa böcker är en stark förkunnelse om frälsningens tid. Därför kallar man Jesaja Gamla testamentets "evangelist".

En religiös och politisk påverkare

Profeten Jesaja hörde till rikets överklass och kungens rådgivare. Därmed hade han både religiös och politisk inflytande i Judas historia.

Jesaja fick en stark kallelse att bli profet i Jerusalems tempel år 742 f.Kr. (Jes 6), och hans profetperiod varade i 40 år. Också hans hustru var profet.

Den politiska situationen

Jesaja var verksam under en tid då stormaktspolitiska krissituationer var vanliga. Det krigiska Assyrien i Tvåflodslandet svällde ut över sina brädder och intog andra folk under sitt välde.

"Om ni inte har tro, skall ni inte ha ro"

För att bevara sin självständighet, försökte de andra folken föra en förbundspolitik mellan sig. Jesaja rådde Judas kungar att undvika förbund och uppmanade dem att i hopplösa situationer förtrösta sig på Herren. "Om ni inte har tro, skall ni inte ha ro" (Jes 7:9). Denna religiösa tanke, som kom fram under folkets nöd, var avgörande i Jesajas förkunnelse.

Profetia om Immanuel

Jesaja stärkte folkets tro också genom en messiansk profetia att en jungfru skall föda en son vars namn skall vara Immanuel eller "Gud är med oss" (Jes 7:14). Detta skulle vara ett tecken från Gud.

Samhällskritik och
förkunnelse av domen

Jesajas samhällskritik riktade sig speciellt mot överklassen som förtryckte, tog mutor och vilseledde folket (Jes 1:23, 4:14). Profeten påminde, att synden åtföljs alltid av ett straff. Domen skulle drabba folket och dess överhuvuden: städer blir öde, husen utan folk och fälten ligger öde och förhärjade (Jes 6:11).

Guds ris

Som sitt ris använder sig Gud av Assyrien, som emellertid senare måste krossas eftersom de tror sig ha vunnit seger med sin egen kraft (Jes 10:5-14).

Förkunnelse om
räddning

Guds löfte om räddning besannas lika oeftergivligt som domen. Dessa båda sidor hör till Jesajas historieuppfattning.

Jesaja profeterar alltså om den underbara räddningen, Messias-konungen och hans rike. Folket blir inte helt förintat eftersom en kvarleva består. Som deras regent reser sig en konung som tillhör Davids stam, smord av Herrens Ande, för att regera ett fridsrike (Jes 11:1-8).

Jesajas messianska profetior används mycket av den ortodoxa kyrkan som parimatexter vid jultiden (Jes 9:1-6, 11:1-8).

"Det folk som vandrar i mörkret skall se ett stort ljus, ja, över dem som bor i dödsskuggans land skall ett ljus skina klart. Ty ett barn blir oss fött, en son blir oss given, och på hans skuldror skall herradömet vila, och hans namn skall vara: Underbar i råd, Våldig Gud, Evig fader, Fridsfurste. Så skall herradömet bli stort och friden utan ände över Davids tron och över hans rike (Jes 9:2, 6-7).

Jeremia

Profeten Jeremia var verksam under de sista åren av Judas självständighet, och han fick uppleva Jerusalems förstöring år 587 f.Kr. Det som klarast kommer fram under hans livsskeden är det öde som i allmänhet tillföll profeter: ånger, förkunnelse, folkets hat, lidande och martyrdöden. Jeremia hade en skrivare, som antecknade hans förkunnelse och också berättade om hans liv.

Kallelsen som profet

Sin kallelse som profet fick Jeremia år 627 f.Kr. "Förrän jag danade dig i moderlivet, utvalde jag dig, och förrän du lämnade modersskötet, helgade jag dig. Jag satte dig till en profet för folken" (Jer 1:5). Så lyder Herrens ord till Jeremia, som förgäves försökte motsätta sig Guds kallelse med hänvisning till sin unga ålder.

Den politiska situationen
förändras

Under Jeremias verksamhetstid skedde många förändringar i den politiska situationen. Han fick uppleva fallet av det krigiska Assyrien. Det var Babylons kungavälde som tog hand om arvskiftet efter stormakten.

Profetens väg
genom lidanden

Assyriens fall betydde till en början en förstärkning i Judas utrikespolitiska situation, eftersom ett yttre hot hade försvunnit. Jeremia hade emellertid en otacksam uppgift att förkunna dom över sitt folk på grund av dess missgärningar. Därför blev folkets ledare, inklusive kungen, hans fiender. Jeremia, som anklagades för ofosterländskhet, blev föremål för flera mordförsök. Jeremias genomlevde stora inre konflikter, eftersom han älskade sitt folk och verkligen ville att folket skulle räddas. I sitt lidande förbannade Jeremia den dag han föddes, och hoppades att Herrens skulle låta honom dö.

Babylon attackerar Juda

Babylon växte till ett nytt yttre hot mot Juda. När kung Nebukadnessar redan omringade Jerusalem, förkunnade Jeremia tjurskalligt för

Förkunnare av hopp och räddning

Profetia om ett nytt förbund

folket att Juda borde kapitulera. Han visste att domen skulle komma över Jerusalem. Å andra sidan insåg Jeremia också vilken realistisk ställning en liten stat har som granne till en stormakt. Jeremias profetior besannades, och profeten själv fick lida martyrdöden genom de egnas händer.

Vid sidan av sin förkunnelse om domen hade Jeremia också profeterat om hoppet: Herren för Israels stam tillbaka till sitt eget land efter fångenskapen. Tronen bestigs av en kung ur Davids släkt som kommer med rättfärdighet och rättvisa för sitt folk (Jer 30:9).

Jeremia profeterade också om ett nytt förbund som Gud skulle sluta med Israel och Juda. Herren skulle lägga sin lag i deras bröst och skriva den i deras hjärtan (Jer 31:31-34). Den välsignelse som skulle tillfalla Israel, skulle också hednafolken bli delaktiga av (Jer 3:17, 16:19).

Kyrkan tror att Jesus Kristus är den som förverkligar detta förbund, som förenar varje troende till Gud med kärlekens insegel.

Uppgifter:

1. Vilka dåtidens missförhållande fäste profeter sin uppmärksamhet vid?
2. Varför hamnade Jeremia i konflikt med sitt folk?
3. Vad är det som gör Gamla testamentets profetior aktuella i dag? Diskutera.

11. PROFETER UNDER OCH EFTER FÅNGENSKAPEN

Redan före fångenskapen förkunnade profeter om att folkets kvarleva skulle återvända till hemlandet och om de verk som skulle utföras av en kung ur Davids släkt för folkets räddning. Det var emellertid förkunnelsen om domen som framhävdes klarast.

Efter fångenskapen betonades i profeters förkunnelse budskapet om räddning, även om påminnelsen om syndens dom inte helt blev åsidosatt.

Deuterojesaja (kapitel 40-55)

"Tröstens bok"

Den andra Jesajas bok eller Deuterojesaja tillkom på 500-talet f.Kr. under fångenskapens tid. Den kallas "tröstens bok", eftersom det lovar judarna att verdermödans tid är till ända och missgärningar är försonade (Jes 40).

Den lidande Herrens tjänare

Den andra Jesaja är känd för sin profetia om *Herrens tjänare*. Den lidande Herrens tjänare är en barmhärtig Messiaskonung mot de

svaga: "Ett brutet rör skall han inte sönderkrossa, och en tynande veke skall han inte utsläcka. Han skall i trofasthet utbreda rätten" (Jes 42:3).

Med starka drag skildrar den Andra Jesaja hur Herrens tjänare får lida, och i detta ser kyrkan en profetia om Kristi lidanden på Golgota: "Men det var våra sjukdomar han bar, våra smärtor, dem lade han på sig, medan vi höll honom för att vara hemsökt, tuknad av Gud och pinad. Ja, han var sargad för våra överträdelsers skull. Straffet var lagd på honom, för att vi skulle få frid, och genom hans sår blir vi helade" (Jes 53:4-5). (Bibelcitrat som skildrar Herrens tjänare: I Jes 42:1-4, 5-9; II 49:1-6; III 50:4-9; IV 52:13-53:13.)

Hesekiel

I sällskap med de utvisade

Hesekiel, en präst, profet och yngre samtida med Jeremia, hamnade bland de första i Babylons fångenskap år 597 f.Kr. De var utvisade från Jerusalem av kung Nebukadnessar. Utmärkande för Hesekiel är stark extas, syner och symboliska gärningar (Hes 4:1-3).

Dom på grund av "styggelser"

I Babylon fick profeten uppleva i syner hur man i Jerusalems tempel utövade "styggelser", såsom dyrkan av solen, himlakroppar, olika avgudabilder och statyer (Hes 8:12-16). Därför uttalade Hesekiel domens ord över Jerusalem och dess tempel, vilka också besannades efter några år.

Profetia om återvändandet

När domen så hade skett och folket fått lida sitt straff, fick Hesekiels förkunnelse en vändning. Han profeterade, att Herren skulle hämta de utvisade från folken och föra de tillbaka till deras eget land samt grunda ett nytt Israel (Hes 36:22-24).

Syner om uppståndelsen

Hesekiel får i en syn se en dal som är fylld av ben. Han ser hur benen vaknar liv. Med kraften av Guds ord får de senor, kött och hud. När Herren sedan inblåser i dem livsanden, börjar de leva. Detta är en profetia och Israels återupphämtning efter fångenskapen.

Judendomen förstärks

Kyrkan anser att denna syn profeterar också om de dödas allmänna uppståndelse vid tidens ände. Om denna profeten Hesekiels syn läses som parimatexter vid morgongudstjänsten på stora lördagen.

Hesekiel såg syner också om Jerusalems tempel och detaljer om den kult som utövades inne i det. Kraften av dessa syner förstärkte judarnas nationella och religiösa självkännedom efter fångenskapen och bevarade dem från smälta samman med främmande kulturer. I detta avseende var Hesekiel en vägvisare för judendomen efter fångenskapen.

Daniels bok

Tillblivelsedatum

Bibelns vetenskapliga forskning har visat stor möda för att fastställa tiden när Daniels bok skrevs. Boken har sannolikt tillkommit under det andra århundradet (168-165) f.Kr. Under denna tid genomlevde judarna i sitt hemland Palestina *mackabeerupproret*, som fick sin början av de regerande syrisk-grekiska kungarnas (Antiochos Epifanes) religiösa och politiska förtryck. Namnet härstammar från Judas Mackabeus som inledde befrielsevolten.

Boken handlar om händelser på 500-talet: om *Daniel* och hans tre kamrater i Babels fångenskap. De fick höga ämbeten i hovet, men glömde dock inte bort utövningen sin egen tro. Man började förfölja dem på grund av deras tro: de tre ynglingarna kastade i en brinnande ugn och Daniel in i en lejongrop. Gud räddade dem emellertid från faror på ett besynnerligt sätt (Dan 3 och 5).

Den sista delen av boken hör till Gamla testamentets *apokalyptiska* eller *uppenbarelselitteratur*. Denna litteratur skildrar händelserna vid världens slut. I uppenbarelsesynten i Daniels bok kommer *Människosonen* med himlens skyar, ledsagad av änglar, för att döma världen (Dan 7:13-14). Slutet av boken innehåller också andra skildringar om tidens slut och de dödas uppståndelse (Dan 12).

Berättelserna i Daniels bok om trons hjältar och apokalyptiska syner är skrivna för att stärka judarna som levde under förtryck av främmande regenter. Men påverkan av Daniels bok återspeglas också i skildringen om tiden för världens slut i evangelierna och Paulus brev (jfr. Matt 24:15, 46; Mark 13:14; Luk 21:2; 2 Thess 2: Upp).

Uppgifter:

1. Läs Deuterokesaja 53:4-5. Vilken betydelse har Kristi lidande på korset enligt denna profetia?
2. Läs Hes 44:1-4. Citatet används som parimatext på Jungfru Marias fester. På vilket sätt citatet kan tolkas som en hänvisning till Guds Moders ständiga jungfrulighet?
3. Vilken betydelse hade Daniels bok under sin tid? Fäst uppmärksamhet vid första och sista delen av boken.
4. Kånonsångens 7 och 8 vers (irmos) har fått sitt uppslag ur Daniels bok. Vilken själavårdande betydelse ingår i sången?
5. Vilka gemensamma drag finns mellan de apokalyptiska citaten i Daniels bok 7:13-14 och Matteusevangeliet 24:29-31?

Böner före nattvarden, kånons 7 och 8 irmos:

De tre ynglingarna föraktade det gudlösa budet att tjäna den gyllene bilden på Duras fält. Inkastade i elden, men bevattnade, sjöngo de: Välsignad vare Du, våra faders Gud!

Alla I Herrens verk, lovsjungen den Gud som nedsteg till de hebreiska ynglingarna i den brinnande ugnen och förvandlade lågorna till dagg. Lovsjungen och upphöjen Honom i alla evigheter.

HELIGA FÖRFADER

Genom tron har Du rättfärdiggjort fäderna och genom dem i förväg med Dig förmått Kyrkan av hednatfolken. Underbara i sin härlighet äro dessa helgon, ty bland deras ättlingar skulle födas den hoghetens frukt, som jungfruligt skulle föda Dig, O Kristus, vår Gud, träls våra själar genom deras förböner.
(Troparion på de heliga förfädernas söndag, den andra söndagen före jul.)

V

Vishetslitteratur

*Jag lyfter mina ögon upp till bergen:
varifrån skall min hjälp komma?
Min hjälp kommer från Herren,
som har gjort himmel och jord.
Inte skall han låta din fot vackla,
inte slumrar han som bevarar dig!
Nej, han som bevarar Israel,
han slumrar inte, han sover inte.
Herren är den som bevarar dig,
Herren är ditt skydd
på din högra sida.
Solen skall inte skada sig om dagen,
ej heller månen om natten.
Herren skall bevara dig för allt ont,
han skall bevara din själ.
Herren skall bevara
din utgång och din ingång,
från nu och till evig tid.*

Ps 121

12. ORDSPRÅKSBOKEN, JOB, PREDIKAREN OCH HÖGA VISAN

Vad är vishet?

Vishet är enligt Bibeln det att man lever rätt slags liv. Den som har inhämtat mycket kunskap under sitt liv är inte nödvändigtvis vis i sitt liv och sina beslut. För att bli vis måste människan ha en sådan världsåskådning som ger mening åt hennes liv och befriar henne från egoism. Vishet är sådan kunskap och sådana erfarenheter som livet för med sig.

Vishetslitteratur

Till Bibelns vishetslitteratur räknas *Job*, *Psaltaren*, *Ordspråksboken*, *Predikaren* och *Höga Visan*. Psaltaren behandlas senare i den här boken som ett eget avsnitt. Psalmerna anses vara skrivna av David medan de andra vishetsböckerna tillägnas Salomo. Kungaböckerna berättar att han diktade ordspråk och sånger (1 Kung 4:31-34). Det fanns vishetslärare i hovet där det behövdes goda rådgivare och fostrare. En del av ordspråken är från kungaväldets tid, men själva Ordspråksboken samlades långt efter fångenskapens tid, på 300-400 - talen.

Internationell påverkan

Israels vishetslitteratur har påverkats av visheten i Tvåflodslandet och Egypten, men den har emellertid alltid bevarat sina egna särdrag, enligt vilka det första steget till vishet är att lära känna Gud (Ord 1:7, 9:10). De österländska folken var i allmänhet intresserade av vishetslitteratur och ordspråken innehöll överallt allmänmänsklig vishet.

Två huvudgrenar

Israels vishetslitteratur fördelas i två huvudgrenar: ordspråken var rådgivande och traditionsbundna medan *Job*, *Predikaren* och *Höga Visan* funderar över livets mening eller söker nya betraktelsesätt.

Ordspråken

Ordspråken är fyndiga aforismer från livets olika områden. De är till sin karaktär praktiska och grundar sig på den flera hundra år långa erfarenheten av olika generationer.

Ordspråkens lärdom

Bibelns ordspråk sätter den gudfruktiga och den ogudaktiga mot varandra: den förre är klok, den sistnämnda oklok och narraktig. "De rättfärdigas stig är likt gryningens ljus, som växer i klarhet, till dess dagen når sin höjd, men de ogudaktigas väg är som tjocka mörkret: de märker inte det som skall vålla deras fall" (Ord 4:18-19). Till visheten hör också kärleken till nästan, speciellt att ta hand om de hjälplösa. "Den som förbarmar sig över den fattige, han lånar åt Herren och får lön av honom för vad gott han har gjort" (Ord 19:17). Flera ordspråk varnar för orättfärdighet (11:1). I familjerelationer betonas makarnas trohet (5:3-20) och lovprisas den visa kvinnans skicklighet (14:1). Aga är en viktig metod i barnens och de ungas uppfostran (19:27, 23:13-14).

Vissa av Bibelns ordspråk har blivit helt godtagna även hos oss, t.ex. "stolthet går före undergång" (16:18) och "den som gräver en grop, han faller själv däri" (26:27).

I vissa av Bibelns ordspråk föreställs Visheten som en person (Ord 1:20-33, 8:1-9:1). "Visheten har byggt sig ett hus, hon har huggit ut sitt sjutal av pelare. Hon har slaktat sin boskap, blandat sitt vin, hon

har även dukat sitt bord. Sina tjänarinnor har hon sänt ut och låter ropa ut sin bjudning uppe på stadens översta höjder: 'Den som är okunnig, han må komma hit.' Ja, till den oförståndige säger hon så: 'Kom och åt av mitt bröd och drick av vinet som jag har blandat. Överge ert oförstånd, så att ni får leva, och gå fram på förståndets väg'" (9:1-6).

Enligt den gamla traditionens tolkning betyder Visheten i dessa fall Treenighetens andra person. Kristus är Guds vishet.

Ordspråkens liturgiska användning

Ordspråkens perikoper eller lässtycken har man i den ortodoxa kalendern placerat under stora fastans tid. Man vill alltså vägleda den som kämpar genom att fasta att ösa vishet till sitt eget liv.

Jobs bok

Världslitteraturens märkliga verk

I Jobs bok, som i huvudsak innehåller dikter eller lärdomsposesi, dryftar man i form av dialoger och monologer *lidandets problem* och Guds vägledning i den enskilda människas liv. Polemiken, som är karaktäristiskt för bokens diskussioner, är kännetecknande för dåtidens litteratur. Jobs bok anses vara en höjdpunkt inom Gamla testamentets litteratur och den räknas till världslitteraturens stora verk.

Lidandets problem

Den generella övertygelsen i Gamla testamentet är att den rättfärdiga och gudfruktiga lyckas i sitt liv, får mottaga rikedom och har hälsan. Men den som bryter mot Guds vilja får uppleva sjukdom och olycka.

Job är emellertid ett exempel på en rättfärdig som får lida oskyldigt. I olyckor och naturkatastrofer förlorar han all sin rikedom samt sina barn och insjuknar själv i en plågsam sjukdom. Inte ens då bryter Job mot Guds vilja, utan nöjer sig med att konstatera: "Herren gav och herren tog. Lovat vare Herrens namn" (Job 1:21).

Dispyt med vänner

Job hamnar i en dispyt med sina vänner, som kommer för att trösta honom. De tre första vännerna försöker övertyga Job om att han själv måste ha begått hemliga synder. Job skulle ångra sina synder för att åter hitta livets lycka. Den fjärde vännen försöker försäkra Job om att Gud fostrar en människa genom lidanden, men att Gud alltid är rättvis, också då den rättfärdiga får lida.

Job tillbakavisar sina vänners argumentering och påstår sig vara oskyldig. Gud har, enligt Job, gjort orätt mot honom (Job 19:6). Job blir också tvungen att allvarligt fundera över det fakta, som grundar sig på hans egen livserfarenhet, att även en oskyldig kan hamna att lida.

Nu börjar Gud tala till Job och kräver av honom ett svar på frågan om en människa kan kritisera den Allsmäktige Herren och anklaga honom (Job 39:35).

Job prövar Gud på ett nytt sätt

Job ödmjukar sig då. Med förnuftets medel och genom disputerade kunde han inte klargöra lidandets problem, men livserfarenheten leder honom till en ny insikt: Gud överger inte den som lider oskyldigt, och mitt i lidandet kan man uppleva Guds närvaro. Job kommer fram till insikten, att den som lever i lycka, vet om Gud endast det vad andra berättar om honom, medan en troende som lider upplever Gud personligen. "Endast hörsägner hade jag uppfattat om dig, men nu har jag fått se dig med egna ögon" (Job 42:5). Till denna slutsats kommer Job efter allt han fått uppleva och veta om Gud.

Jobs liv blir ännu bättre och han upplever en ny blomstring, en världslig "uppståndelse". Den ortodoxa kyrkan ser här en påminnelse om de dödas uppståndelse. Därför hör Jobs bok till de dagliga lässtyckena under den stora veckan.

Predikaren

Uppfattningen om
författaren

En pessimists
livsåskådning

Predikaren är en bok av en pessimist, tvivlare och sökare. Predikaren kallar sig själv son av David. Därför ansåg man länge att boken var skriven av själve kung Salomo. Forskningen har emellertid visat att boken har kommit till århundraden senare, på 200-talet f.Kr.

Predikaren studerar livets mening och kommer till den pessimistiska slutsatsen att det finns ingenting i livet som är värd strävan. Kunskap för med sig smärta och rikedom bekymmer. Det goda och det onda blir inte belönade eller bestraffade automatiskt, den gode och den onde blir bemötta på samma sätt. Predikaren blir besviken på världen. Han tror på Guds existens, men är inte säker på han är rättvis. Allt vad människan strävar efter är fåfänglighet och ett jagande efter vind.

Sättet att leva måste dock var och en hitta själv här i livet. Predikaren söker tillfredsställelse och mening med livet i små, vardagliga glädjeämnen, utan att sträva efter makt eller att låta seglen svälla för mycket i medvind (Pred 2:24-26; 3:12-13). Predikaren vill i allt vandra medelvägen och undvika ytterligheter (Pred 7:15-20).

Tron hittas till slut

Predikaren är en tvivlare, men i sitt sökande hittar också denna tvivlare tron som en grund för sitt liv. Han kommer fram till följande övertygelse: "Frukta Gud och håll hans bud, ty det hör alla människor till. Ty Gud skall dra alla gärningar till doms, när han dömer allt vad förborgat är, vare sig det är gott eller ont" (Pred 12:13-14).

Höga Visan

Kärlekens lov

Salomos Höga Visan är som ett ungt pars kärlekslovprisning, full av själslig och fysisk lyckokänsla. Som sådan kan den läsas till och med ur världslig synvinkel. I Höga Visan nämner man inte Guds namn, och därför anser många att den inte är passande bland de heliga skrifterna.

Men också Höga Visan i Bibeln innehåller ett budskap som är inspirerad av Gud, och som i den äktenskapliga kärleken ser ett viktigt livsområde. Boken har emellertid också fått en andlig tolkning, enligt vilken boken handlar om relationen mellan Gud och Israel samt Kristus och hans församling. Kyrkan har inte tagit Höga Visan i liturgiskt bruk.

Uppgifter:

1. I styckets text har man indelat Ordspråksboken ämnesvis, lånat citat och markerat versnoter. Överväg, med hjälp av dem, vad Ordspråksboken menar med en klok människa. Hurdan är en klok människa enligt din egen uppfattning?
2. På vilket sätt förändrades Jobs uppfattning om livet genom lidanden?
3. Vilken betydelse har lidandet i människolivet?
4. Hurdana grundtankar finns Predikaren?
5. Lär Predikaren 3: 1-18. I vilket avseende är verserna en tröst eller kanske en besvikelse?
6. Läs en lovprisning om kärlekens kraft; Höga Visan 8:6-7.

13. PSALTAREN

Psalmer är bönesånger av den enskilde och samhället

Psalterna är från början gudstjänstsånger bland Israels folk. De skildrar kraftfullt den enskilda människas känslor och hela folkets gemensamma erfarenhet. Språket är mycket bildrikt. Genom Psaltarens ord lär sig den bedjande uttrycka både glädje- och ångestkänslor.

I bakgrunden till psalmerna finns frälsningshistorien av Israels folk. Man förstår dem bättre ifall man betraktar dem ur denna frälsnings-historiska synvinkel. Historia förvandlas genom psalmdiktning till Israels folks trosbekännelse: händelserna lösgör sig från den ursprungliga situationen och den bönerika åminnelse av dem bringar välsignelse till nutida erfarenheter. Psalmerna lär den enskilde människan och hela församlingen att bedja och samtala med Gud.

Psalternas tillkomst

Psaltaren, ett resultat av sekellång utveckling

Många psalmer har rubriken "En psalm av David". Detta betyder emellertid inte att texterna skulle vara skrivna av honom eller att de skulle härstamma från hans tid. De har bara tillägnats honom. Det är dock inte befogat att säga att ingen av psalmerna skulle vara skriven av honom, även om man inte kan nämna en enda psalm som diktad av honom. Man känner till att han var en begåvad musiker och poet (1 Sam 16:4-23).

Psalterna - 150 till antalet - är mycket olika, och varje psalm har sin egen tillkomsthistoria. De innehåller stoff från Israels hela historia. Boken fick sin slutgiltiga form ca år 150 f.Kr. En del av Psaltaren var insamlad i skriftlig form redan tidigare.

Psalternas användning i templet

Psalmer diktades för att användas i templet och i gudstjänster. De kanoniserades till Gamla testamentets boksamling på grund av att de användes i templet. Psalmerna lästes i templet till ackompanjemang av ett stränginstrument som kallades psaltare. Detta instrument har gett upphov till bokens namn.

Psalternas indelning

Psalternas kan liksom Moseböckerna delas in i fem böcker: 1-41, 42-72, 73-89, 90-106, 107-150. Innehåller i de olika delarna skiljer sig inte avsevärd från varandra.

Psalternas kan också grupperas enligt innehållet, även om gränsdragningen är svävande eftersom de enskilda psalterna kan innehålla mångahanda stoff.

Lovpsalmer

I *lovhymner* ställer sig människan inför Gud vars storhet får henne i sin makt (Ps 93, 100, 104, 111). Människan lovprisar Gud för hans egen skull, för hans majestätiska storhet. Psalm 104, Skaparens och världens upprätthållares lov, inleder vår kyrkas dagliga aftongudstjänst och är därmed känd. I den konstaterar den bedjande Guds underbara storhet, skapelsens skönhet, det underbara i Guds verk.

Tacksägelsepsalmer

I *tacksägelsepsalmer* för den enskilda människan eller hela folket fram sin tacksamhet för Guds frälsningsverk eller något annat mycket konkret verk (Ps 18, 30, 40, 103). Psalm 103 ("Lova Herren, min själ") är en mycket känd psalm för de ortodoxa. Liturgiöversättningen av den börjar med orden "Välsigna Herren, min själ".

Bönepsalmer och klagosånger

Bönepsalmer och klagosånger får sitt stoff från t.ex. ångest. Den ångestfulla folket vänder sig till Herren: "Stå upp till vår hjälp, och rädda oss för din nåds skull" (Ps 44:27). "Låt din makt vakna upp...och kom till vår frälsning" (Ps 80:3). Den enskildas böner och klagan växer fram ur sjukdomar, dödsångest, falska anklagelser och andra svåra erfarenheter. Nästan hälften av alla psalmer är klagosånger.

Även Jesus använde sig av psalmböner, till exempel på korset ropade han med orden av en klagosång "Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig" (Ps 22:2, Mark 15:34).

Botpsalmer

I *botpsalmer* ber man Gud om förlåtelse och nåd (Ps 6, 32, 38, 51, 102). Den mest kända av dem är Davids botpsalm 51, som ofta används i både gudstjänster och privat. Den ingår i t.ex. de förberedande bönerna före bikten och nattvarden.

Kungapsalmer

Kungapsalmer (t.ex. Ps 20, 21) användes vid tillsättandet av en ny konung, kungliga bröllop och andra fester. I dem återspeglas tron på att Gud hjälper den som han har smort, uppfyller hans önskningar och låter honom besegra sina fiender. Dessa psalmer förknippas också med väntan på räddning. Efter kungaväldets fall framförde Israels folk sin förväntan på Messias genom psalmhymner. Den kristna kyrkan ser i kungapsalmer Kristus som kyrkans konung, räddare och frälsare, medan kyrkan i klagosångerna ser en återspeglings av Kristi lidanden.

Psalternas användning i den ortodoxa kyrkan

Psalternas användning i gudstjänster

Psalternas böner återspeglar allmänmänskliga erfarenheter. Psalmer, som kan vara över tre tusen år gamla, tilltalar som böner och hymner. Psalmer har också tjänat som exempel och en inspirationskälla för många böner inom den kristna kyrkan. Bland Gamla testamentets böcker är Psaltaren kyrkans käraste och viktigaste bok. Psalmer, som har uppkommit under vägledning av den Helige Ande, lämpar sig även för den enskilda fromhetsutövningen.

När Herren åter upprättade Sion, då var vi som drömmande. Då blev vår mun uppfylld med glädje och vår tunga med jubel.

De som sår med tårar skall skörda med jubel. De går ut gråtande och bär sitt utsäde, de kommer åter med jubel och bär sina kärvar.
(Ps 126:1, 2, 5, 6)

Septuagintas (LXX) psalm 9 har i den svenska bibelöversättningen indelats i två delar, till psalmer 9 och 10. De resterande psalmernas numrering skiljer sig alltså i den svenska (och finska) översättningen med en psalm i jämförelse med septuagintan.

Uppgifter:

1. Studera med hjälp av Ortodox bönbok hur psalmerna används i gudstjänsterna.
2. Varför används Psaltaren mer i den ortodoxa kyrkan än andra Gamla testamentets böcker?
3. Bekanta dig med psalm 51. På vilket sätt skulle du dela in psalmen i t.ex. tre delar?
4. Bekanta dig med olika psalmer genom att studera en psalm ur varje grupp enligt textens noter.

PINGST, 50 DAGAR EFTER PÅSK

Lovad vare Du, o Kristus vår Gud, som då Du nedsände den Helige Ande, gjorde fiskarena visa, och genom dem infångade hela världen. Pris ske Dig, Du människoälskande.

(Apg 2:1-13. Ikonostasbild från Dionysios kloster, Athos.)

VI

Evangelierna

Jesus kom till Nasaret, där han hade växt upp, och på sabbatsdagen gick han till synagogan, som han brukade. Han reste sig för att läsa, och man gav honom profeten Jesajas bok. När han öppnade den, fann han det ställe där det står skrivet:

- Herrens ande är över mig, ty han har smört mig till att frambära ett glädjebud till de fattiga. Han har sänt mig att förkunna befrielse för de fångna och syn för de blinda, att ge de förtryckta frihet och förkunna året som Herren har valt.

Han rullade ihop boken och gav den tillbaka till tjänaren och satte sig. Alla i synagogan hade sina blickar riktade mot honom. Då började han tala till dem och sade: "I dag har detta skriftställe gått i uppfyllelse inför er som hör mig." Alla prisade honom och häpnade över de ljuvliga ord som utgick ur hans mun. Och de frågade: "Är det inte Josefs son?"

Luk 4:16-22

14. TIDEN OCH MILJÖN UNDER JESU TID

Det politiska livet

Jesu hemland hette Palestina, som omfattade ungefär samma område som den nuvarande staten Israel. Palestina tillhörde från år 63 f.Kr. Romarriket. *Herodes den Store* (37 f.Kr. - 4 e.Kr.) regerade över judarna som Roms vasallkonung vid tiden för Jesu födelse.

Herodes den Store som
Roms förbundskonung

Herodes den Store var en målmedveten och intelligent statsman, men också grym och förrädisk. Han lät till och med döda flera av sina släktingar, så att de inte skulle vara med och tävla om makten. Herodes var emellertid en stor byggherre; hans viktigaste skapelse var Jerusalems tempel, som byggdes under nästan 10 år. Det förra templet hade blivit förstört då när romarna erövrade Jerusalem år 63 f.Kr. Judarna älskade och ärade sitt tempel, fastän det byggdes av en hatad konung som också föraktades på grund av att han härstammade från en edomitisk (idumeisk) släkt.

Provinserna

De palestinska provinserna från norr till söder var *Galileen*, *Samaritanien* och *Judeen*. De alla regerades av Herodes den Store, men efter hans tid delades förvaltningsdistriktet upp mellan hans söner. Galileen, Jesu hemprovins, hamnade under regim av Herodes son *Herodes Antipas* (4 f.Kr. - 40 e.Kr.), som blev känd för att han lät halshugga Johannes Döparen (Mark 6:17-29). Judeen och Samarien däremot hamnade till slut under ledning av romerska ståthållare. Den mest kända av dem var *Pontius Pilatus* (26 e.Kr. - 36 e.Kr.). På grund av sina grymheter hamnade ståthållaren Pilatus så småningom i svårigheter med det judiska folket, och han avsattes.

Galileen

Galileen var Jesu och hans lärjungars (med undantag för Judas Iskariot) hemland, och det var där han i huvudsak verkade offentligt enligt Matteus-, Markus- och Lukasevangeliet. Men Jesu passionshistoria och uppståndelse skedde i Jerusalem. Bland judarna i Galileen bodde också hedningar. Därför var inte traktens judar så noga med att följa lagen och traditionerna, och därför blev de föraktade av jerusalemborna. "Den stora hopen, som inte kan lagen, den är förtappad" (Joh 7:49). Så sade överstepräster och fariseerna om galileerna. I allmänhet ansåg man, att det kan inte komma någon profet från Galileen (Joh 7:52).

Samarien

I Samarien, som låg söder om Galileen, bodde ett blandfolk som hade bildats av judar och invandrare från öst. Mose tro hade inte bevarats ren bland samarierna, och det rådde både religiös och nationell fiendskap mellan judar och samarier. Jesus försökte genom sin undervisning göra slut på hatet och fördomarna mellan judar och samarier (Luk 9:51-55, 10:25-37, 17:16, Joh 4).

Judeen

Judeen, med huvudstaden Jerusalem och dess tempel, var det judiska folkets kärnområde. *Jerusalems tempel*, som betjänade som offerplats, var det religiösa livets centrum för det judiska folket. De upplevde att där var Gud närvarande. Judarna vallfärdade varje år till Jerusalems tempel, och på vägen dit sjöng de vallfärdpsalmer (Ps 120-134). Samlade kring templet kunde de fortfarande säga sig vara Guds folk, även om de inte längre bildade ett eget självständigt rike.

Det fanns *synagogor*, böne- och samlingshus, runt om i Palestina och bland judar i diaspora.

Huvudpersonen bland judarnas religiösa och nationella liv var *översteprästen*. Han ledde *stora rådet*, som med Roms medgivande hade en stor auktoritet i religiösa och även i många världsliga ärenden.

Det bodde judar även utanför Palestina nästan överallt i det romerska riket. Dessa kallades *diasporajudar*. De påverkades av den hellenistiska kulturen och de behärskade det grekiska språket. Därför var det nödvändigt att översätta Gamla testamentet till grekiska. Den grekiska översättningen gjordes i Alexandria och kallades *Septuaginta* (dess vetenskapliga beteckning är LXX).

Jerusalems förstörelse

Det romerska herraväldet var hatat i Palestina: det verkade som om det inte skulle bli ett slut på de judiska terrorattackerna. År 66 reste sig judarna till stor uppror som slutade med förstörelse av Jerusalems tempel och hela staden (ca år 70 e.Kr.) samt att judarna utvisades från sitt hemland. Jesus förutspådde Jerusalems förstörelse (Mark 13:2) och använde sig av förstörelsens bildspråk när han talade om den yttersta tiden (Matt 24:15-22).

Det religiösa livet

Det var flera religiösa grupperingar eller "partier" som verkade vid Jesu tid. Jesus hade häftiga sammandrabbningar med de ledande grupperna, och till slut förde de honom till att korsfästas. De viktigaste religiösa grupperingarna var *fariseerna* och *laglärarna*, *saddukeerna* och *essénerna*.

Fariseerna

Fariseerna (= de avskilda) var en religiös-nationell parti, som ville följa de traditionella bestämmelserna bokstavligen; enligt deras beräkningar fanns det 613 förbud som reglerade livet. Ingen kunde få Guds gunst utan att följa dem alla. Fariseerna ansåg sig vara en religiös elit. De hade mycket självgjord och egocentrisk fromhet, fastän de i allmänhet kunde vara exemplariska medborgare.

Jesus förkastade fariseernas lagfromhet. Enligt hans undervisning skulle de goda gärningarna utgå från en människas innersta, dvs. hjärta.

Laglärare

Laglärarna, de skriftlärda, var professionella tolkare av Moses lag. Bland dem fanns flera betydande män. Laglärarna stod naturligtvis fariseerna nära eller tillhörde dem. Jesus fördömde kraftigt fariseernas och laglärarnas skenhelighet (Matt 23:13-30).

Saddukeerna

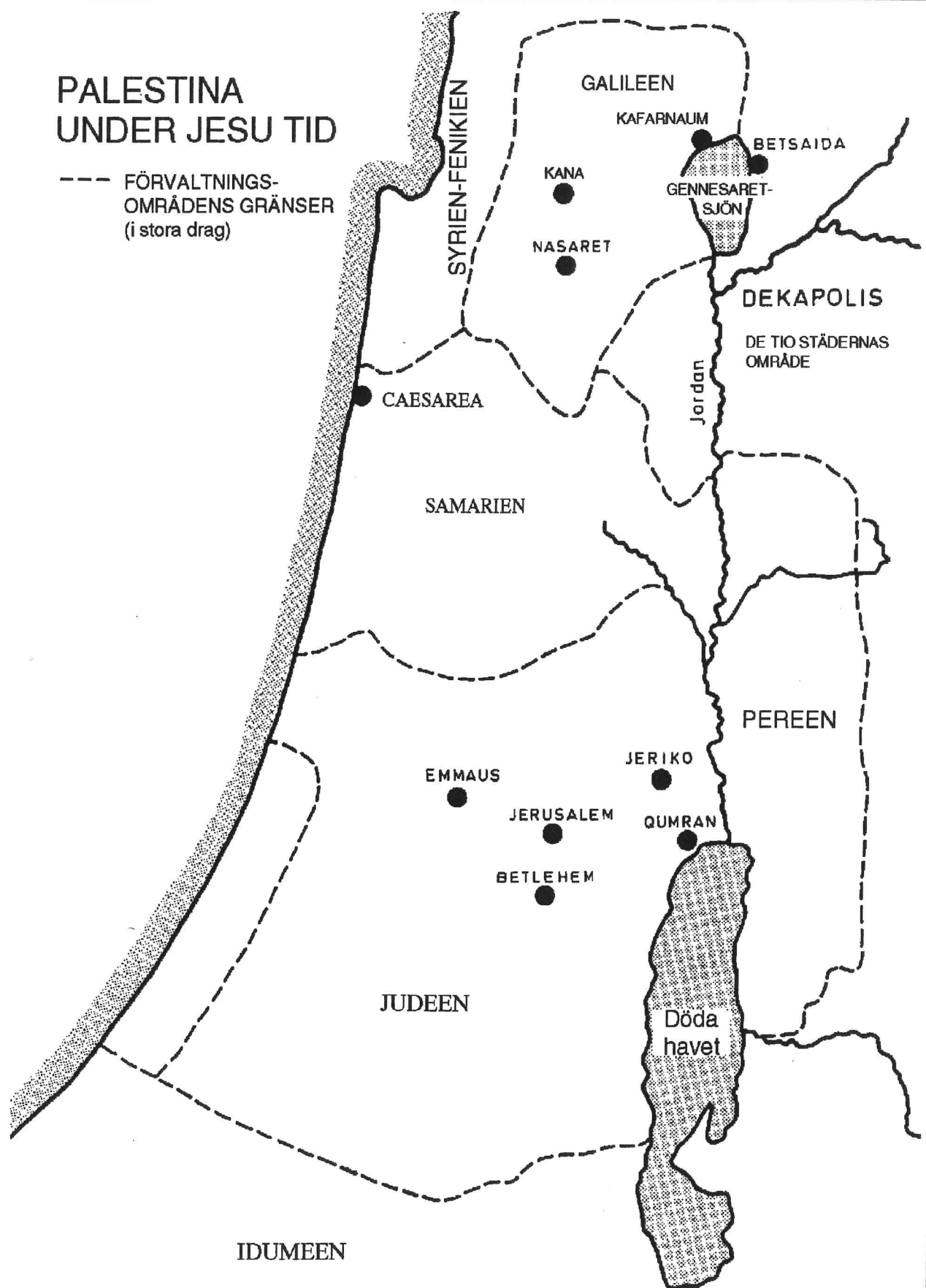
Till saddukeernas grupp hörde främst Jerusalems präststånd. Saddukeerna var konservativa. De förkastade alla traditionella bestämmelser som inte ingick i Moses ursprungliga lag. De var alltså på ett sätt frisinna, liberala. Den frisinna saddukeernas präststånd antog en liberal och samarbetsvillig inställning till de romerska makthavarna och den hedniska omgivningen. Saddukeerna och fariseerna, som annars var fientligt inställda till varandra, verkade tillsammans för att få Kristus korsfäst och dödad.

Essénerna

Essénerna höll sig avskilda från offentligheten. De levde ett asketiskt, klosterlikt samhällsliv och väntade ivrigt Messias ankomst. Jesus hade ingen kontakt med essénerna. Essénerna kallades också "de stillsamma". Under de senaste årtionden har essénerna blivit mer kända, när man från Qumrans klippgrottor vid Döda havets strand har hittat (fr.o.m. år 1947) bibliska bokrullar som har tillhört dem.

PALESTINA UNDER JESU TID

--- FÖRVALTNINGS-
OMRÅDENS GRÄNSER
(i stora drag)

Längtan efter befrielse från Roms herravälde hade spritt sig vida bland judarna under Jesu tid. Denna brinnande strävan tog sig i uttryck i form av uppror men även i det att den *apokalyptiska* eller *uppenbarelitelitteraturen*, som handlade om framtiden, spriddes (se s. 98). Denna litteratur höll för sin del folkets hopp levande; hoppet om att Gud snart med sin fasta hand skulle befria sitt folk från hedningarnas välde och återupprätta Israels prakt och storhet som det hade haft under kung Davids tid. Herren hade ju lovat genom sina profeter att en Messias skulle resa sig från Davids släkt. Folket väntade alltså ivrigt på en politisk befriare.

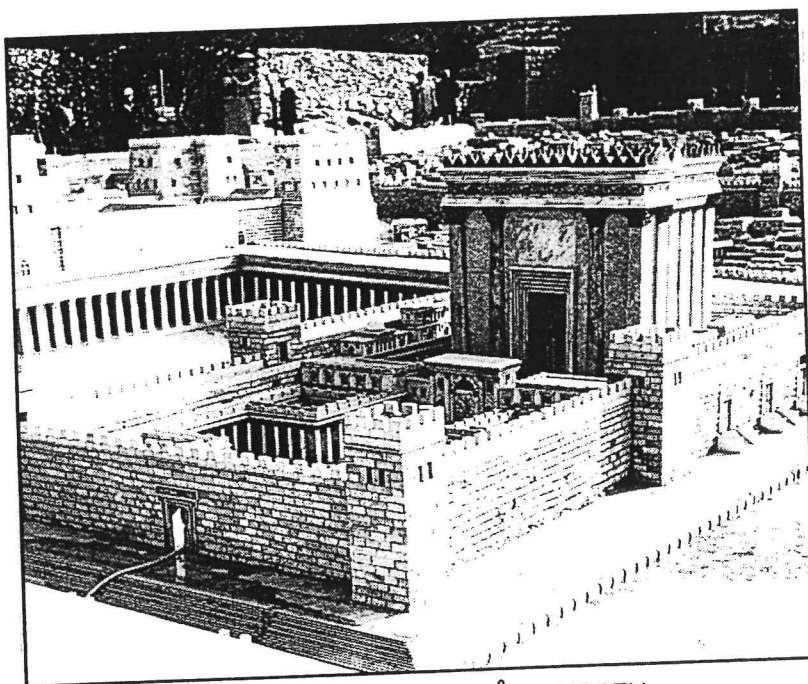
Å andra sidan fanns det också sådana, som förstod profetierna om Messias andligt och väntade på att Guds rike och herradöme skulle sänka sig över människorna och föra med sig frid för alla folk. Profeten Jesaja hade ju förutspått om en Fridsfurste som skulle bestiga Davids tron (Jes 9:5-6).

Johannes Döparen
träder fram

Under denna starkt messianska tid trädde *Johannes Döparen* fram vid Jordan och predikade om bättringens samt och profeterade om Guds dom och ankomsten av Guds rike. Räddningen var enligt honom möjlig endast om folket gjorde bättring.

Uppgifter:

1. Vilken betydelse hade synagogan och templet för judarna vid Jesu tid?
2. På vilket sätt påverkade judarnas nationella och politiska situation deras religion?
3. Läs Matt 23:13-30. Hurdan fromhet aktade sig Jesus för?
4. Läs Luk 3:2-14. Gör en allmän karakterisering av Johannes Döparens predikan.
5. Skriv ett referat om Jerusalems förstörelse. Som källmaterial kan användas t.ex. Aapeli Saarisalos bok "Jerusalem, jos unhotan sinut -" s. 55-64.

JERUSALEMS TEMPELOMRÅDE, MODELL

I mitten prästernas förgård med brännoffertaret. Till vänster tempelbyggnaden. Runt den stora hedningarnas förgård. I bakgrunden Antoniaborgen i tempelområdets nordliga hörn. (Se Joh 2:19-21.)

15. EVANGELIERNAS TILLKOMST

Många har redan sökt ge en samlad skildring av de stora händelser som ägt rum ibland oss, så som de har berättats för oss av dem som från första stund var ögonvittnen och blev ordets tjänare, och efter att grundligt ha satt mig in i allt ända från början har nu också jag beslutat att i rätt ordning skriva ner det för dig, högt ärade Theofilos, för att du skall förstå att de upplysningar du har fått är tillförlitliga.

Luk 1:1-4

Redan inledningstexten i Lukasevangeliet antyder på vilket sätt evangelierna har kommit till. Lukas nämner att redan före honom hade det kommit till skrifter om Jesus som byggde på ögonvittnens berättelser. Sedan skildrar han sitt eget noggranna och systematiska sätt att skriva. Den historiska bibelforskningen har dragit den slutsatsen att som grund för evangelierna slutgiltiga insamling ligger en muntlig tradition under en tid av minst fyra årtionden.

Muntlig tradition

Den muntliga traditionen om Jesu undervisning och underverk samt lidanden och uppståndelse var den centrala undervisningen och predikan i de första församlingarnas gudstjänster. Några berättelser blev kanske nedtecknade redan mycket tidigt. Men till slut tvingades det kristna samfundet både av den växande tidsmässiga och geografiska distansen att garantera sig för att kunskapen om Kristus och hans undervisning bevarades rent. Detta låg till grund för evangeliernas tillkomst.

Markusevangeliet kommer till först

I dag råder en ganska allmän uppfattning att det var *Markusevangeliet* som kom till först. I slutet av 60-talet samlade Markus den muntliga traditionen i hela församlingen till en litterär enhet genom att förena olika avsnitt enligt en bestämd uppfattning och en bestämd princip. På så sätt lade han grunden för evangelielitteraturen som var en ny form av litteratur i antikens värld.

Evangelium = det glada budskapet

I allmänhet betyder ordet evangelium det glada budskapet, men i Nya testamentet betyder ordet *det glada budskapet om Jesus*. Å andra sidan menas med evangelium de fyra böckerna, Matteus-, Markus-, Lukas- och Johannesevangeliet. Det finns alltså ett evangelium eller budskap, men fyra tolkningar. Den gamla kyrkan talade ibland om det "fyrformiga" evangeliet (Ireneos, d. ca 200).

Den synoptiska frågan

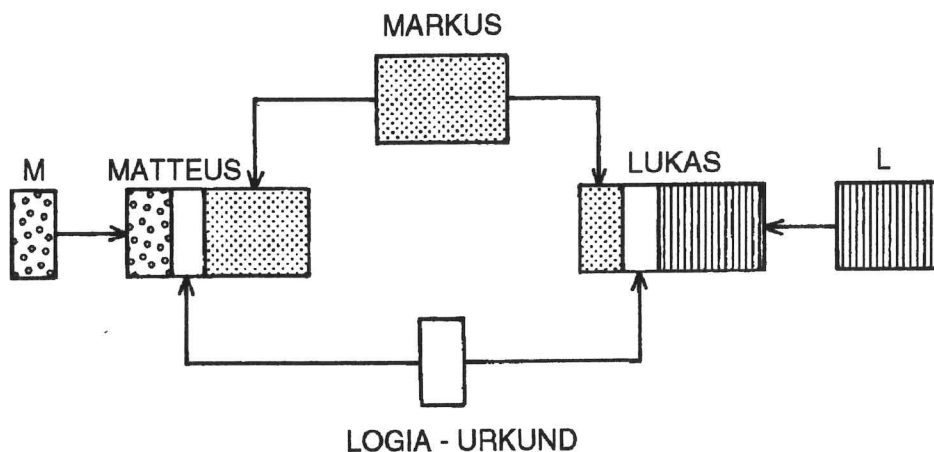
När man granskar evangelierna litet närmare, märker man Matteus-, Markus- och Lukasevangelierna innehåller i stor utsträckning samma stoff återberättade i samma ordning och på sina ställen liknar de varandra ordagrant. Av denna anledning kallas dessa tre *synoptiska evangelier* (grek. *synoptikos*, överensstämmande). Benämningen betyder att dessa tre evangelier kan granskas parallellt eller att dessa betraktar Kristi liv från samma synvinkel.

Matteus och Lukas källor

Att de tre evangelierna till vissa delar överensstämmer med varandra, beror på att Matteus och Lukas har använt sig av Markusevangeliet som en källa för sina egna evangelier. Matteus och Lukas tycks

också ha haft en annan gemensam källa, *Talkällan* eller Logia-urkund (grek. *logia*, orden) som är en samling av Jesu tal. På grund av detta finns det i Matteus- och Lukasevangelierna stoff som saknas i Markusevangeliet. Speciellt Matteus, men också Lukas, framställer långa tal av Jesus, t.ex. bergspredikan (Matt 5, 6 och 7; Luk 6:20-49). Matteus och Lukas har dessutom sina egna specialkällor.

De synoptiska evangeliernas inbördes källor skildras av följande figur:

DEN SYNOPTISKA FRÅGAN

M = Matteus specialkälla

L = Lukas specialkälla

Johannesevangeliet är ganska fristående från de synoptiska evangelierna. Författaren har nog känt till dem, men han har velat ta fram sådant stoff som saknades i dem samt att skriva om den uppståndne Herres frälsningsverk från en annan synvinkel.

Evangelierna tros vara skrivna under följande tidsperioder: Markus i slutet av 60-talet, Matteus på 70-talet, Lukas på 80-talet och Johannes i slutet av 90-talet.

Varje evangelist har sin egen symboler som är hämtade ur Bibelns böcker (Hes 1:10; Upp 4:7): människogestalt (Matteus), lejon (Markus), oxe (Lukas) och örn (Johannes). Symbolerna har tillämpats också på annat sätt.

Symbolerna

Uppgifter:

1. Vilken betydelse hade Markus i tillkomsten av Nya testamentet?
2. Läs om dopet, Mark 1:9-11. I parallellhänvisningar till Markusevangeliet hittar man de motsvarande berättelserna i de andra synoptiska evangelierna. Motsvarande stycke finns också i Johannesevangeliet (1:29-34). Studera varje berättelse och jämför
 - a) de synoptiska berättelserna med varandra och klargör sedan
 - b) på vilket sätt Johannesevangeliet skiljer sig på ett väsentligt sätt från de synoptiska berättelserna.

16. DE OLIKA EVANGELIERNAS SÄRDRAG

Evangelisterna samlade inte sina evangelier mekaniskt från församlingarnas tradition och skrifter. Var och en utvalde och sorterade sin material och gav det sina egna betoningar inspirerade av Anden.

Markus

Markus fäste speciell uppmärksamhet vid händelserna kring *Kristi lidande och uppståndelse*. Hans evangelium har blivit karaktäriserat som Kristi passionshistoria med en lång inledning.

Enligt traditionen skrevs evangeliet av *Johannes Markus*, som härstammade från en rik familj i Jerusalem. Denna familj hade tillägnat sig förutom judisk även hellenistisk kulturpåverkan och det grekiska språket. Lärjungarna besökte ofta Markus hem.

Johannes Markus tillhörde inte Jesu närmaste lärjungar, men han deltog i missionen i bl.a. Rom. Där hjälpte han Petrus, kanske som tolk i det grekiska språket. Då kunde Markus naturligtvis få första hands uppgifter om Kristus av Petrus.

Markus skrev till de från hedendom omvända, som inte hade så mycket förkunskaper om Kristus som judarna hade genom Gamla testamentets profetior. Han berättade rikligt om Kristi *kraftgärningar och tecken* för att få de omvända övertygade om att Jesus var Kristus, Guds Son. Av denna anledning har man gett Markus ett starkt lejon som symbol.

Matteus

Enligt traditionen var Matteus publikanen Levi, som Jesus kallade till sin lärjunge utanför ett tullhus (Mark 2:13-17, Matt 9:9-13). Evangeliet författare är sist och slutligen en omvänd jude.

Matteus har talrika *citater från Gamla testamentet*, genom vilka han bevisar att Jesus verkligen var den av profeterna förutspådde Messias. Karaktäristiskt för evangeliet är också att det innehåller *talavsnitt* (t.ex. bergspredikan, kapitel 5-7; liknelserna om himmelriket, kapitel 13; talen om den yttersta tiden, kapitel 24-25). Matteusevangeliet har också kallats den första trosläran.

Lukas

Lukas var en från hedendom omvänd bildad och mångsidig person: läkare, missionär (Paulus arbetskamrat) och författare. Enligt en tradition inom den ortodoxa kyrkan var Lukas också den första ikonmålaren. Lukas hade dessutom ett gott rykte som historiker: han hänvisar i sitt evangelium likt historikerna till kejsarna (Augustus och Tiberius) och ståthållare (Luk 2:1, 3:1).

Apostlagärningarna

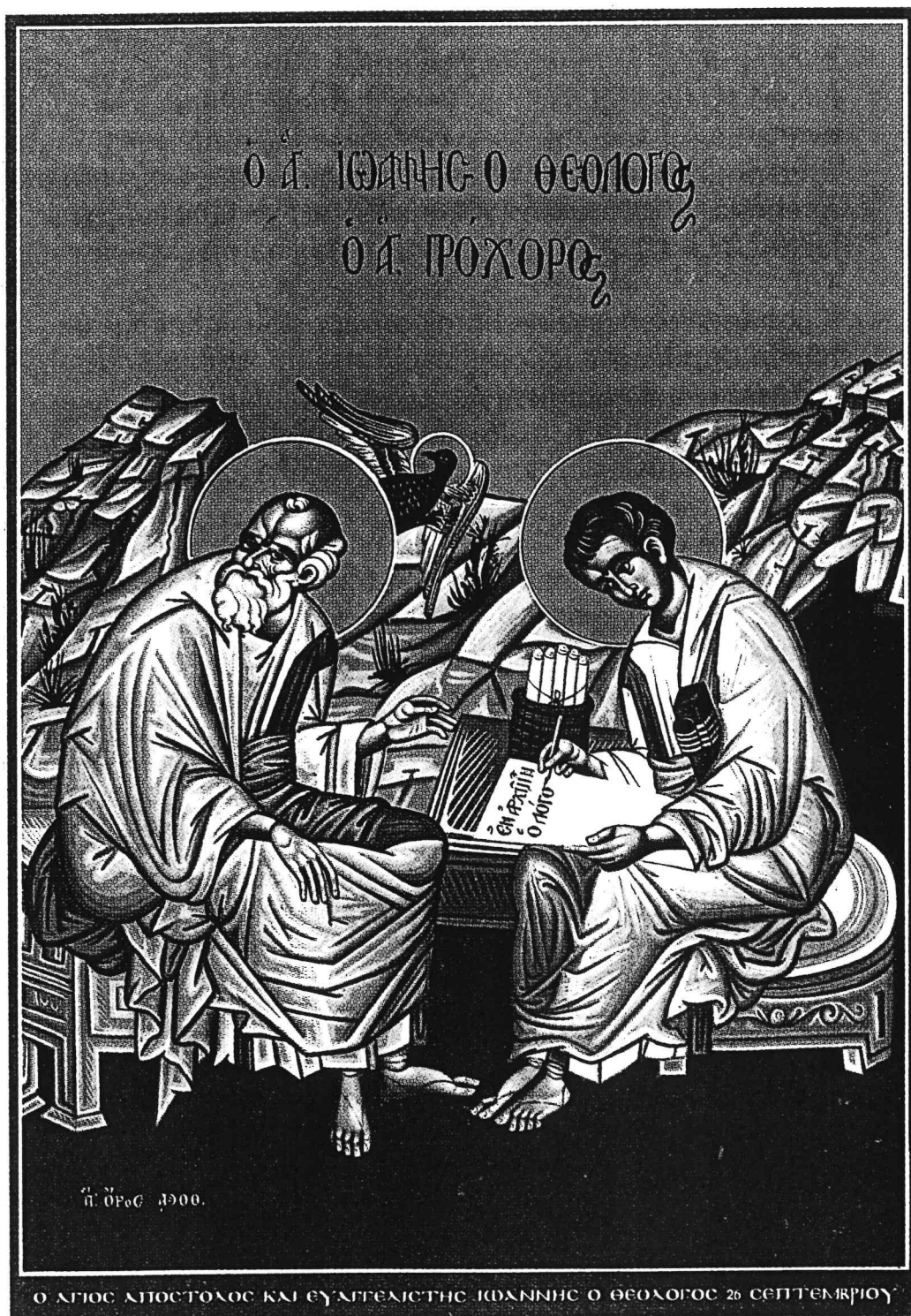
Lukas skrev *Apostlagärningarna* som en fortsättning till sitt evangelium. Apostlagärningarna skildrar urkyrkans historia, Kristi himmelsfärd, den Helige Andes utgjutelse över lärjungarna, urkyrkans liv samt Petrus och Paulus missionsarbete.

Lukas liberala inställning till olika *minoritets- och marginalgrupper* är iögonenfallande: t.ex. fattiga människor, samarier, spetälska och publikaner får i hans evangelium mer ofta en positiv uppskattning av Jesus än i de andra evangelierna (t.ex. liknelsen om den rike mannen och Lasaros, Luk 16:19-31; liknelsen om den Barmhärtige samariern, Luk 10:30-37; berättelsen om publikanen Sackaios, Luk 19:1-10).

Johannes

Johannesevangeliet är skrivet av antingen aposteln Johannes eller någon eller några av hans lärjungar.

I detta evangelium kommer *Jesu gudomliga härlighet* klarare fram än i synoptikernas texter. Jesus skildras här redan från början som "Ordet", som har funnits hos Fadern före all tid.

DEN HELIGE APOSTELN OCH EVANGELISTEN JOHANNES TEOLOGEN

Evangelisten Johannes hade en skrivare som hette Prochoros. Johannes ställning symboliserar lyssnande, medan handens rörelse och hela kroppens vaksamhet uttrycker att han "uppburen av Helig Ande skriver ett andligt evangelium" (Klemens av Alexandria). Grottans mynning påminner om Johannes utvisningsplats på ön Patmos. Ornen är evangelisten Johannes symbol.

"I begynnelsen fanns Ordet, och Ordet fanns hos Gud, och Ordet var Gud. Det fanns i begynnelsen hos Gud. Allt blev till genom det, och utan det blev ingenting till av allt som finns till. I Ordet var liv, och livet var människornas ljus. Och ljuset lyser i mörkret, och mörkret har inte övervunnit det" (Joh 1:1-5).

Johannes lånar Jesu egna ord som beskriver hans relation till Fadern: "Jag och Fadern är ett" (Joh 10:30). Även det eviga livet i Jesus Kristus är starkt närvarande redan i denna stund (Joh 5:24-25).

Läran om den Helige Ande

Johannesevangeliet har lärt den kristna kyrkan att ära den Helige Ande som en gudomlig person. Det fjärde evangeliet undervisar om *den Helige Ande* på ett klarare sätt än Nya testamentet i övrigt. *Läran om Treenigheten* framträder i detta evangelium i mer utarbetad form än i någon annan av Nya testamentets böcker.

Läran om sakramenten

Kyrkan grundar sin lära om sakramenten på Johannesevangeliet: dopet (Joh 3:3-6, 4:11-14, 5:11-14), heliga nattvarden (Joh 6:22-59), bikten (Joh 20:20-23) och äktenskapet (Joh 2:1-11). Det fjärde evangeliet är alltså en central källa för kyrkans sakramentslära.

Att kyrkan uppskattar Johannesevangeliet högt, syns i att evangeliet läses under påsktiden, kyrkans viktigaste festperiod, som sträcker sig från påsk till pingst. Själva evangeliet kallas "det andliga evangeliet" på grund av dess karaktär och djup, och evangelisten Johannes har förr hederstiteln *Teologen*.

Sammandrag

Förutom evangelisternas personliga del i tillkomsten av evangelierna, skall man alltid komma ihåg kyrkans levande tradition och dess påverkan: utan kyrkas skulle det inte finnas några evangelier, och utan evangelier skulle det inte finnas någon kyrka. Evangelierna är skrivna på grekiska med undantag för det s.k. Pseudomatteus som kanske är skrivet på hebreiska.

Uppgifter:

1. Studera några kapitel av Matteusevangeliet. På vilket sätt lånar han Gamla testamentets profetior?
2. Varför värderar den ortodoxa kyrkan Johannesevangeliet högst av alla evangelier?

17. JESU LIV PÅ JORDEN

Uppgifterna om Jesu liv grundar sig främst på Matteus-, Markus-, Lukas- och Johannesevangelierna.

Antikens historiker

Inom den antika litteraturen nämner historikern Tacitus (ca år 55-116) att prokurator Pontius Pilatus avrättade Kristus under kejsar Tiberius tid. En annan historiker, Seutonius (ca år 75-150), berättar att kejsar Caludius (41-54) utvisade judarna från Rom, eftersom des-

sa "orsakade ständig oro, uppviglade av Chrestus". Även den judiska Talmudlitteraturen nämner Jesus, men uppgifterna där är falska. Människor som levde vid Jesu tid, förstod inte hans historiska betydelse. Om man över huvudtaget kände till hans existens utanför Palestinas gränser, så var som en representant för en ny judisk sekt.

De få hänvisningar inom den antika litteraturen har dock bevisat hans historiska existens. I dag är det ingen som med allvar skulle försöka neka det.

Evangelierna som källor

Framställningar om tron

Evangelierna innehåller inga egentliga biografier i ordets egentliga betydelse, utan framställningar om tron på Jesus Kristus. Evangelierna framlägger i allmänhet endast det som är väsentligt för människans frälsning. "Dessa (ord) har upptecknats för att ni skall tro att Jesus är Messias, Guds son, och för att ni genom att tro skall ha liv i hans namn" (Joh 20:31).

Guds Son

Ända från Jesu födelse framställer evangelierna honom som Guds Son. Jesu underverk samt händelserna vid hans dop och förklaring vittnar om Jesu gudomlighet. Då öppnades himlarna och Faderns röst bevitnade: "Detta är min älskade son — —," (Matt 3:17; Luk 9:35). Det mest avgörande och slutgiltig bevis för Kristi gudomlighet är hans uppståndelse från de döda. I själva verket har evangelisterna skrivit sina evangelier i ljuset av uppståndelsen. De är helt övertygade om att Jesus från Galileen var den samma person som den uppståndne Kristus och att han hade gudomligt auktoritet.

Människan och förebilden

Å andra sidan berättar evangelisterna uttryckligen om Jesus som människa, som de kristna kan identifiera sig med. Evangelierna är som Kristi ikoner, tecknade med ord. Ikonen ger åskådaren en förebild: bli hans like. På samma sätt framställer också evangelierna Kristus.

Jesus är en förebild i lydnad till Guds vilja, ödmjukhet, kärleken till nästan och i att utstå lidanden. Självpömmar han: "Om någon vill gå i mina spår, måste han förneka sig själv och ta sitt kors och följa mig" (Mark 8:34).

Barndom

Jesus föddes före vår tideräknings början, kanske ca år 7-4 f.Kr. Detta "falska" årtal beror på det, att när man på 500-talet beslutade sig för att övergå till den kristna tideräkningen, gjorde man ett fel i beräkningen av Jesu födelse med några år. Detta har dock ingen praktisk betydelse. Jesus föddes i staden Betlehem, men Nasaret i Galileen blev hans hemstad.

Endast två evangelister, Matteus och Lukas, berättar om Jesu födelse och barndom. Deras berättelser är olika, med båda vittnar om att Jesus föddes av Helig Ande och Jungfru Maria och att hans fosterfar hette Josef som tillhörde Davids släkt.

Det är troligt, att Jesus likt andra judiska barn lärde känna de heliga skrifterna i synagogan i Nasaret och fick erfarenhet av byggnadsarbete genom sin fosterfar Josef. Jesu modersmål var arameiska. Hebreiskan var redan då ett heligt kultspråk som bara de lärda be-

härskade.

Lukasevangeliet innehåller dessutom en berättelse om den tolvårige Jesus i Jerusalems tempel. Där väckte hans förstånd stor uppmärksamhet hos lärarna (Luk 2:41-52). Evangelierna berättar däremot ingenting om hans fysiska och psykiska utveckling. Lukas konstaterar bara kort: "Och Jesus blev äldre och visare och vann Guds och människors välbehag" (Luk 2:52).

Jesu offentliga verksamhet

Innan Jesus började med sitt offentliga verksamhet tog han emot dopet av Johannes. Johannes hamnade snart därefter i fängelse och avrättades. Vid inledandet av sitt arbete var Jesus "omkring trettio år" gammal (Luk 3:23).

Verksamhetsområde

Galileen, Judeen och Jerusalem tillhörde Jesu verksamhetsområde. Han rörde sig speciellt mycket vid Gennesaretsjön. Petrus och Andreas samt Jakob och Johannes av hans lärjungar var fiskare vid Gennesaretsjön. Markus var en publikan från Kafarnaum. Också de andra lärjungarna var utbildat folk från samma trakt. Jesus besökte också Samarien samt de av hedningar bosatta trakterna kring städerna Tyros och Sidon (vilka i dag ligger i Libanon). (Matt 15:21).

Verksamhetssätt

Jesus undervisade, botade både fysiskt och psykiskt sjuka, hjälpte lidande, drev ut onda andar från människor och förlät synder. Han förstärkte sin undervisning genom underverk. Evangelierna berättar om tre fall då Jesus återuppväckte en död person. Jesu liv och undervisning var i fullständig harmoni med varandra. När Jesus t.ex. bad sina åhörare att följa Guds vilja, lydde han själv Fadern ända fram till sin egen död på korset. Staden Kafarnaum var för honom en hållpunkt, men något hem hade han inte. "Rävarna har lyor och himlens fåglar har bon, men Människosonen har inget ställe där han kan vila sitt huvud" (Matt 8:20), sade han om sig själv.

NASARET AV I DAG

JUNGFRU MARIAS BEBÅDELSE

En ikonmålarhandbok från Athosberget preciserar innehållet i bebådelsens ikon enligt följande:
 "Byggnaden ligger i bakgrunden och den allheliga Jungfrun står framför en fåtölj med huvudet litet lutat och spinner tråd medan högra handen är riktad mot ängeln. Änglafursten Gabriel står framför Maria och välsignar henne med sin hand medan han håller ett spjut i den vänstra handen. I foden sänker sig den Heliga Anden över den Allheliga i en stråle." (Ikonostasbild från Dionysios kloster, Athos.)

Undervisning

Gudsbilden enligt Jesus

Jesus undervisade om Gud, himmelriket och kärleken till nästan.

Jesu Gud

Visserligen lovprisade israeliterna Guds stora gärningar i sina psalmer, men eftersom de var tvungna att leva beträngda av talrika traditionsregler, blev deras gudsbild inskränkt eller blek.

Jesu Gud däremot var barmhärtig (som den förlorade sonens far, Luk 15:11-32) och en rättfärdig och rättvis Gud som ville att alla människor skulle bli frälsta. Jesu Gud var en levande Gud som visste och kände till människors behov. "Säljs inte två sparvar för en kopparslant? Men ingen av dem faller till marken utan er fader vet om det. Och på er är till och med hårstråna räknade. Var alltså inte rädda: ni är mer värda än aldrig så många sparvar" (Matt 10:29-31).

Bland människor

Jesus talade om himmelriket med hjälp av liknelser (se s. 66) och om kärleken till nästan i sin bergspredikan (se s. 71).

Stora människoskaror samlades för att lyssna på Jesus, men han vände sig också till enskilda människor: han talade med föraktade publikaner, spetälska och syndare. Med folkets andliga ledare hade Jesus meningsskillnader om bl.a. sabbats- och andra kultregler. Jesus kritiserade fariseerna och lagläraryrarna med hårda ordalag och kallade dem bl.a. skenheliga eller jämförde de med blinda som ledde andra blinda (Matt 22:13-33). Jesus visade sig i synagogor och templet, på gator, i hemmen, vid bergssluttningar och stränder. Många gånger försökte man fånga honom, knuffa ner honom från ett berg, stena eller döda på något annat sätt.

Olika uppfattningar om Jesus

Folket trodde att i Jesus hade en stor profet uppstått bland dem (Luk 7:16). Lärjungarna kallade honom rabbi eller lärare. Fariseerna och lagläraryrarna däremot krävde Jesus på en förklaring vem som hade gett honom makten undervisa och förlåta synder. Men Jesus sade sig tala så som Gud, hans Fader, hade befallt och lärt honom tala (Joh 8:28). Det var det enda han hänvisade till.

Jesus sade om sin uppgift: "Tror ni att jag är här för att skapa fred på jorden? Nej, säger jag, men splittring" (Luk 12:51). Jesus uppfyllde sin uppgift oeftergivligt. Det syns i all hans verksamhet i form av konflikter och strider ända från frestelserna efter dopet i öknen (Matt 4:1-11) till de händelser som ledde fram till korsfästelse.

Jesu offentliga verksamhet varade från drygt ett år till högst tre år. Hans dödsår har eftervärlden inte kunnat fastställa. Troliga alternativ är åren 27 och 30.

Uppgifter:

1. Studera hur berättelserna om Jesu barndom i Matteusevangeliet (1:18-2:23) och Lukasevangeliet (kapitel 2) skiljer sig från varandra.
2. Vilken betydelse har å ena sidan Jesu gudomlighet och å andra sidan hans mänsklighet för människosläktet?
3. Läs om hur Jesus frestas, Matt 4:1-11. Diskutera hur Jesu frestelser kan tillämpas i dag?
4. Diskutera om Jesu liv som en förebild.

18. GUDS RIKE I LIKNELSERNA

Det mest centrala i Jesu undervisning var hans yttranden om Guds rike. Detta ämne ingick i liknelser och bergspredikan. Också jesu underverk vittnade om Guds rike.

Vad är Guds rike?

Guds rike i profeters undervisning

Guds rike eller *himmelriket* var inget nytt begrepp för israeliter. Redan profeters förkunnande hade gett begreppet olika ramar. I t.ex. profeten Daniels bok (från ca 200-talet f.Kr.) finns en apokalyptisk syn om en Människoson som kommer med himlens skyar. "— — Åt denne gavs välde och ära och rike, och alla folk och stammar och språk måste tjäna honom. Hans välde är ett evigt välde, som inte skall tas ifrån honom, och hans rike skall inte förstöras" (Dan 7:14). Israels förväntade sig att Guds med sin starka hand skulle blanda sig in i världens gång genom Människosonen, Messias eller "den Smorde". Israels satte alltså sitt hopp på Guds rike och förväntan på Messias, på dessa två.

Berget Tabor, där enligt traditionen Kristus förklarades.

När Frälsarens förelöpare Johannes Döparen förberedde israeliterna att mottaga Messias, förkunnade också han om ankomsten av himmelriket (Matt 3:2). Det att stora folkskaror från Jerusalem, Judeen och överallt runt omkring Jordan kom för att lyssna på honom, bevisade för sin del att Israel innerligt väntade Guds rikets ankomst, även om bara till det yttre.

Under tidens lopp hade många israeliters uppfattning om Guds rike blivit förvrängt till en nationell fråga och till ett hopp att bli befriade från Roms välde. Profeters förutsägelser gällde emellertid hela män-

niskosläktet. "Den tid kommer, då jag skall församla alla folk och tungomål, och de skall komma och se min härlighet" (Jes 66:18). Detta hade Gud lovat genom profeten Jesaja. Men bland israeliterna fanns även sådana som förstod Guds rike rätt, som t.ex. den rättfärdige Symeon som omnämns i evangeliet. Han "väntade på Israels tröst, och Helig Ande var över honom" (Luk 2:25).

Jesu undervisning om
Guds rike

Jesus började sin offentliga verksamhet genom att förkunna om Guds rike: "Tiden är inne, Guds rike är nära. Omvänd er och tro på budskapet" (Matt 1:15).

Guds rike
"här och nu"

När fariseerna frågade Jesus när Guds rike kommer, svarade han: "Guds rike kommer inte på ett sådant sätt att man kan se det med sina ögon. Ingen kan säga: 'Här är det' eller 'Där är det'. Nej, Guds rike är inom er" (Luk 17:20-21). *Guds rike har alltså brutit sig in i redan denna tid genom människoblivelsen av Jesus Kristus och hans frälsningsverk.* Den Helige Ande, som Jesus sände sin kyrka, förstärker Guds rike på jorden genom sakramenten och Guds ord. Guds rike är alltså den nya relationen mellan Gud och människan som Kristus skapade här på jorden. Guds rike är nära, "här och nu".

Väntans föremål

Jesus gav Guds rike ännu en annan aspekt, som *förverkligas först i framtiden*. Till exempel vid den heliga nattvarden, medan han överräckte bägaren till sina lärjungar sade han: "Ta detta och dela det mellan er. Jag säger er: från denna stund skall jag inte dricka av det som vinstocken ger förrän Guds rike har kommit" (Luk 22:17-18).

Guds rike som kommer, förverkligas då när Kristus kommer i sin härlighet och de döda uppstår från sina gravar. Guds rike är föremålet för de kristnas förväntan och hopp samt det viktigaste målet i deras liv.

Man använder olika synonymer om Guds rike, t.ex. himmelriket, det eviga livet eller frälsning. Paulus använder uttrycket "livet i Kristus". Kyrkan här på jorden är dörren till Guds rike, eftersom kyrkan är för de kristna ett frälsningens redskap.

Liknelserna

Många av Jesu liknelser åskådliggör Guds rike. Genom liknelser förde han fram dess olika aspekter.

Himmelrikets olika drag

Liknelsen om *sådden* (Matt 13:1-9) bevisar att arbetet för Guds rike möter ofta bakslag: utsädet hamnar på vägen och blir nedtrampade, bland tistlarna, på steniga ställen osv. Men å andra sidan ger det utsäde som faller i god jord god skörd.

Guds rikes fördolda kraft beskrivs av liknelserna om *senapskornet* och *surdegen* (Matt 13:31-33). Det lilla senapskornet växer till ett stort träd, och surdegen syrar en stor deg.

Liknelserna om *skatten* och *den dyrbara pärlan* (Matt 13:47-50) påvisar att Guds rike kan kräva uppoffringar. Mannen säljer alltså sin egendom för att kunna köpa åkern där han vet att det finns en skatt gömd. Köpmannen går till väga på samma sätt för att få den dyrbara pärlan.

Liknelser om det eviga
livet

Det finns också många liknelser om Kristi återkomst och den sista domen. De är eskatologiska, dvs. att de handlar om den yttersta tiden, och skall påminna om Guds rike, för vilket människan måste förbereda sig under sitt liv.

Liknelsen om *bröllopsfesten* (Matt 22:1-14) beskriver glädjen i himmelriket. Även om alla är inbjudna till bröllopet, är det inte många som bryr sig om inbjudan, utan de går bort till sina åkrar eller till sina affärer.

Några liknelser uppmanar till aktivitet och uppmärksamhet för att nå himmelriket. *Den goda tjänaren* (Matt 24:45-51) är hela tiden beredd att redovisa för anförtrodda medel. Liknelsen om *de kloka och de oförståndiga brudtärnorna* (Matt 25: 1-13) påminner att Kristi återkomst kommer utan varning. "Håll er därför vakna. Ni vet inte när dagen och timmen är inne" (Matt 25:13). Liknelsen om *talenterna* (Matt 25:14-30) vittnar däremot om att alla måste redovisa för sitt liv och sina gåvor.

De etiska liknelserna

Jesus undervisar också med hjälp av berättelser som innehåller etiska exempel om hur människorna skall leva för att Guds rike skall förverkligas i detta timliga liv, och hur riket kan nås i det eviga livet. Sådana liknelser är *den barmhärtiga samariern* (Luk 10:30-37), *den rike mannen och Lasaros* (Luk 16:19-31) och *fariseen och publiken* (Luk 18:9-14).

Uppgifter:

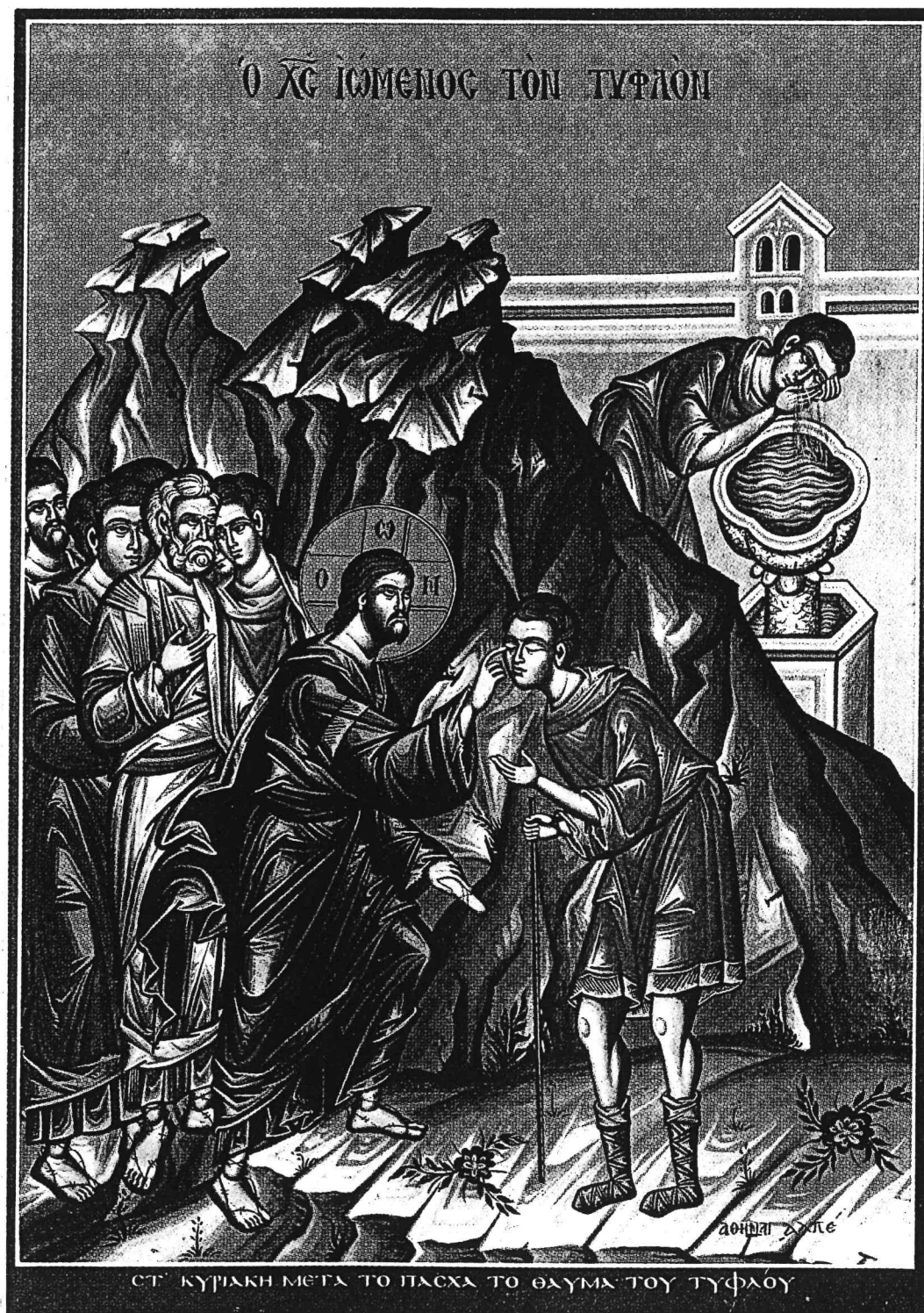
1. Vilka aspekter av Guds rike tog Jesus fram genom liknelser? Ge exempel.
2. Studera liknelsen om sådden (Matt 13:1-9 och 18-23). Hurdan själavård (tröst, uppmuntran eller tillrättavisning) får en lärare, elev eller en kristen i allmänhet av denna liknelse?
3. Läs liknelsen om talenterna (Matt 25:14-30). På vilket sätt förstår du berättelsen?

19. UNDERVERKEN VITTNAR OM GUDS RIKE

Undren bestyrker Jesu undervisning

Undren bestyrker att Jesu undervisning är sann och de är "tecken" på att Guds rike är redan närvarande i denna tid. Med hjälp av undren förkunnar Jesus också om sådana ting som man kanske inte skulle kunna undervisa om med ord. Därför förkunnar han en gång syndernas förlåtelse för en lam man som hade burits fram till honom, och först därefter botar Jesus hans fysiska sjukdom. Jesus bevisar på detta sätt att han har också makten att förlåta synder (Matt 9:2-7).

Jesus karakteriserade sin verksamhet med profeters förutsägelser om frälsningens tid: "Blinda ser och lama går, spetälska blir rena och döva hör, döda står upp och fattiga får ett glädjebudskap" (Matt 11:5).

JESUS BOTAR EN BLINDFÖDD

Jesus spottade på marken, gjorde en deg med spottet och strök degen i mannens ögon och sade:
 "Gå och tvätta dig i Siloadammen." Mannen gick dit och tvättade sig och kom tillbaka seende.
 (Joh 9:6-7.)

Relationen till naturens lagar

Jesu under bryter inte emot de av Gud bestämda naturlagarna, utan höjer sig över dem. Skildringarna om Jesu helbrägdagörelser är inte medicinvetenskapliga rapporter, utan berättelser om hur Gud hjälper människor i deras materiella och inre nöd. I undren kan man se Guds rikes frälsande kraft, den levande Gudens verk.

Tecken på det eviga livet

Undren är också reflektioner på det eviga livet. Så som Kristus botade sjukdomar och ångest under sitt liv på jorden, så skall också Gud i sin härlighet torka bort alla tårar från människors ögon (Upp 7:17).

Hur sker undren?

Jesu under var mycket okonstlade. Oftast befallde han bara den sjuke att stiga upp från sin sjukbädd eller stormen att bli stilla. Också världssaltet skapades i begynnelse av Gud genom bara hans ord (1 Mos 1). En gång hände det att Jesus spottade på marken, gjorde en deg och strök den i ögonen på en blind och befallde honom sedan att tvätta sig i Siloadammen (Joh 9:6-9).

Undren och tron

De sjuka eller deras släktingar bevisade sin tro på Jesus när de bad honom om hjälp. Till exempel den romerska officeren, vars tjänare låg sjuk (Matt 8:5-13), och synagogaföreståndaren Jairos, vars enda barn var döende (Mark 5:22-23), trodde starkt på Jesu kraft. Jesus förutsatte emellertid inte alltid tro. Till exempel vid Betesdadammen gick han anonymt fram till lam man (Joh 5:1-14) och i synagogan botade han en mans förtvinade hand, utan att denne i förväg kunde ana det (Matt 12:9-14).

Berättelserna om underverken i Johannesevangeliet

Undren i Johannesevangeliet har i allmänhet förutom en synlig betydelse och en symbolisk sådan, och efter själva beskrivningen om undret följer en anmärkning (Joh 2:11) eller ett tal av Jesus där han tar fram den andliga betydelsen av gärningen. Efter bispisningsundret (Joh 6:1-15) talar Jesus om livets bröd, om att äta hans kött och dricka hans blod och hänvisar på så sätt till den heliga nattvarden (Joh 6:22-59).

Den undervisning som finns i Johannesevangeliet är i själva verket sakramentslära. Det fjärde evangeliet läses under påsktiden, då man i urkyrkan undervisade de nydöpta om sakramenten eller mysterierna.

Uppgifter:

1. Vilken betydelse hade Jesu under?
2. Har Guds under en verklighet i dag? Diskutera.
3. Läs Mark 2:1-12. Vad undervisade Jesus efter att han hade botad den lame mannen?
4. Läs om den romerska officerens tro, tack vare vilken Jesus botade hans tjänare (Matt 8:5-13).
5. Läs Jesu tal om livets bröd efter bispisningsundret (Joh 6:22-59). Vilken betydelse har livets bröd enligt Jesus?

20. BERGSPREDIKAN

Tillkomsten av
bergspredikan

Bergspredikan, som ingår i Matteusevangeliet 5, 6 och 7 kapitel, är Jesu mest kända tal. Namnet härstammar från platsen där Jesus höll talet. Man har här sannolikt samlat ihop Jesu tal och undervisning från olika sammanhang till en helhet. Innehållet i bergspredikan består dock av det som är centralt i Jesu undervisning.

Lukasevangeliets
motsvarighet till
bergspredikan

Lukasevangeliet berättar motsvarande undervisning av Jesus mycket kortare och beskriver platsen som en jämn slätt (Luk 6:20-7:1; dessutom framställer Lukas andra verser till bergspredikan på olika håll av sitt evangelium).

Etisk predikan

Det centrala i bergspredikan är människors gemensamma liv och relation till sin nästa. Den är Jesu religiösa och etiska undervisning till det väsentligaste. Bergspredikan är som Jesu eget liv i form av etiska satser. Därför skall man känna till Nya testamentet i allmänhet för att förstå bergspredikan.

Att bergspredikan är inget egentligt tal, syns i det att den innehåller rikligt med olika ämnen. Dess huvudsakliga innehåll är följande:

- saligprisningarna	5:3-12
- livets salt och världens ljus	5:13-16
- Jesus och lagen	5:17-37
- att älska sina fiender	5:38-48
- allmosor, bön, fasta	6:1-18
- Gud och mammon	6:19-24
- Guds omsorg	6:25-34
- att döma	7:1-6
- att be av Gud	7:7-11
- den gyllene regeln	7:12
- den trånga porten	7:13-14
- två män som bygger var sitt hus	7:24-27

Saligprisningarna (5:3-12)

Bergspredikan börjar med saligprisningarna som har fått en synlig plats i kyrkans undervisning; de sjungs varje söndag som liturgins tredje antifon. Saligprisningarna tecknar en bild av en idealvärld och gör en lista över viktiga områden i den kristnas andliga kämpeliv.

Saliga de som är fattiga i anden,
dem tillhör himmelriket.

Saliga de som sörjer,
de skall bli tröstade.

Saliga de ödmjuka,
de skall ärva landet.

Saliga de som hungrar och törstar efter rättfärdigheten,
de skall bli mättade.

Saliga de barmhärtiga,
de skall möta barmhärtighet.

Saliga de renhjärtade,
de skall se Gud.

Saliga de som håller fred,
 de skall kallas Guds söner.
 Saliga de som förföljs för rättfärdighetens skull,
 dem tillhör himmelriket.
 Saliga är ni när man skymfar och förföljer er
 och på allt sätt förtalar er för min skull.
 Gläd er och jubla, er lön blir stor i himlen.
 På samma sätt förföljdes ju profeterna före er tid.

Saligprisningarna är
 förkunnelse om Guds
 rike

Saligprisningarna är på ett sätt som lyckönskningar; lyckliga är ni som är fattiga i anden; er tillhör himmelriket osv. Dessa prisningar är rakt igenom en eskatologisk förkunnelse om Guds rike. I liturgin har man i början av saligprisningarna tillaggt den kloke rövarens bön: "Herre, tänk på oss, när du kommer i ditt rike", och varje mening innehåller ett eskatologisk löfte.

Stegen till frälsning

Ibland tolkas saligprisningarna som avsatser på en stege, avsatser som följer varandra och som bildar en slags frälsningsordning, men den kristna kan ta vilken avsats som helst som utgångspunkt för sitt kämpeliv. Saligprisningarna är emellertid som en slipad diamant: helheten kan betraktas från alla kanter, men ingen fasett kan slipas bort.

Jesus och lagen (5:17-47)

En väsentlig del av saligprisningarna är det ställe, där Jesus tar ställning till Moses lag: "Tro inte att jag har kommit för att upphäva lagen eller profeterna. Jag har inte kommit för att upphäva utan för att uppfylla" (5:17), sade han. Men Jesus framhäver följandet av Guds vilja av hjärtats önskan i stället för att följa hans vilja bara till det yttre.

Enligt Jesu tolkning är redan det att man blir arg jämförbart med att döda; äktenskapsbrott begås redan vid begäret; Jesus förbjuder att svära ed förutsatt att alla talar alltid sanning; han varnar också att hämnas det onda med det onda.

Kulmen i Jesu etiska undervisning är att älska sina fiender. Han säger: "Ni har hört att det blev sagt: 'Du skall älska din nästa och hata din fiende.' Men jag säger er: älska era fiender och be för dem som förföljer er; då blir ni er himmelske faders söner" (5:43-45a).

Bönen Fader vår (6:9-13)

Bergspredikan innehåller också bönen Fader vår. Jesus lär ut den som en slags basbön för en kristen och den innehåller allt det väsentliga som är viktigt i livet.

Innehållet

Början av bönen är eskatologisk: man ber om Guds rikes ankomst och väntar på att Guds vilja skall ske "såsom i himmelen, så ock på jorden". Bönerna i slutet är skrivna i pluralis: giv oss —, fräls oss — osv. Den asketiska bönen om det dagliga brödet fäster den bedjandes uppmärksamhet vid livets basbehov och leder honom/henne bort från begäret efter överflöd.

Bönen bevisar också att människan får förlåtelse för sina synder förutsatt att hon själv är beredd att förlåta sin nästa. Till slut lär bönen att förlita sig på Guds kraft i kampen mot frestelser och den ondes makt.

Enligt den judiska seden slutar bönen Fader vår med en lovprisning (doxologi). Detta har sedan blivit en allmän sed i den kristna bönetraditionen.

Råd för livets olika områden (6:9-7:27)

Att samla skatter

Sista delen av bergspredikan innehåller rikligt med korta råd, som framställs i form av aforismer eller liknelser. Jesus varnar åhörarna att samla skatter här på jorden, där mal och mask förstör och tjuvar bryter sig in och stjälar; istället uppmanar han att samla skatter i himmelriket, där de har ett evigt värde (6:19-21). På så vis undervisar Jesus om ordningen av olika värden.

Om bekymmer

Bergspredikan innehåller också befriande ord för dem som är trängda av livets bekymmer. Jesus påminner om den himmelske faderns omsorg både för himlens fåglar (6:26) som för ängens liljor (6:28). Hur skulle han då inte ha omsorg för människan (6:30)! "Gör er därför inga bekymmer för morgondagen. Den får själv bära sina bekymmer. Var dag har nog av sin egen plåga" (6:34). En sådan livsinställning kallas ibland "helig bekymmerlöshet".

Att be

Jesus undervisar att man skall be oavlatligt: "Be, så skall ni få. Sök, så skall ni finna. Bulta, så skall dörren öppnas. Ty den som ber, han får, och den som söker, han finner, och för den som bultar skall dörren öppnas" (7:7-8).

Den gyllene regeln

Den kristna etiken har i mycket stor grad stött sig på den s.k. gyllene regeln: "Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem" (7:12). Denna regel likställer Jesus med lagen och profeterna.

För vem är bergspredikan avsedd?

Man har ofta frågat, för vem Jesus menade sin bergspredikan, för dess krav är svindlande och i stark konflikt med otaliga vardagens ideal och strävanden. Hade han tänkt sig den för en viss utvald grupp, som t.ex. apostlarna? Det kan hända att de heliga i sina liv har kommit nära idealen i bergspredikan.

Enligt den ortodoxa kyrkans undervisning är bergspredikan avsedd för alla, så som Kristi liv är en förebild för alla. Jesus satte inte bergspredikans som en ideal inför vilken den syndige ger upp, utan som en uppmuntran för rätt inriktning i livet. Den är en absolut tolk av Guds vilja. I bergspredikan kallar Jesus alla synder för synder, klart och koncist.

I det hela skapar bergspredikan en sådan bild av människolivet såsom Gud vill att det skall vara. Kyrkans uppgift är således att hålla bergspredikans ideal framme i människors liv. Bergspredikan innehåller *mer individ- än samhällsetik*, men i det mån den leder de enskilda människorna till bättring, är den hälsobringande även för samhället.

Uppgifter:

1. Vad kunde de olika grupperna i saligprisningarna motsvara idag? Diskutera.
2. Vilken central tanke om att hämnas ingår i Jesu undervisning (5:38-42)?
3. Läs 6:28-34. Vad skulle bli följden om och när man verkligen skulle tillämpa den "heliga bekymmerlösheten" i livet enligt bibelstället? Diskutera.
4. Vilka delar av bergspredikan ingår i liturgin?

21. PASSIONSHISTORIA

Jesus meddelande om
sitt kommande lidande

Jesus visste på förväg sitt slutgiltiga öde när han reste en sista gång från Galileen till Jerusalem. Han berättade för lärjungarna om sin död och uppståndelse: "Vi går nu upp till Jerusalem. Människosonen skall utlämnas åt översteprästerna och de skriftlärdade, och de skall döma honom till döden och utlämna honom åt hedningarna, som skall göra narr av honom och spotta på honom, pryglar honom och döda honom, och efter tre dagar skall han uppstå" (Mark 10:33-34). Lärjungarna kunde emellertid inte förstå vad Jesus menade med dessa ord (Luk 18:34).

Jesus rider in i Jerusalem

Kungligt intåg

Alla evangelister berättar hur Jesus red in i Jerusalem med en åsna. Även profeterna hade förutspått det: "Fröjda dig storligen, du dotter Sion, höj jubelrop, du dotter jerusalem. Se, din konung kommer till dig, rättfärdig och segerrik är han. Han kommer fattig, ridande på en åsna, på en åsninnas fåle" (Sak 9:9).

Folkets förväntningar

Israels folk kände till sina profeters böcker och gick Jesus till mötes med stora nationella förväntningar ropandes: "Hosianna (hjälp, fräls) Davids son! Välsignad är han som kommer i Herrens namn. Hosianna i höjden (Matt 21:9). Många trodde nämligen, att den anländande Jesus var den länge väntade Davids son, som skulle befria sitt folk från romarnas välde.

Sammandrabbningar

I Jerusalem undervisade Jesus folket under de första dagarna av passionsveckan och uttalade starka domar över fariseerna och laglärarna (Matt 23). Han drabbade då allt häftigare samman med de judiska ledarna.

Till påskfesten hade anlant stora folkskaror, och de rörde sig kring honom. De judiska ledarna blev då rädda att romarna skulle komma "utplåna både vår heliga plats och vårt folket". I denna situation sade översteprästen Kajafas: "— — det är bättre för er att en enda människa dör för folket än att hela folket går under" (Joh 11:50). Efter detta sökte judarna efter en möjlighet att gripa Jesus.

HERRENS INTÅG I JERUSALEM

Redan före Ditt lidande uppväckte Du Lazaros, o Kristus vår Gud, och bekräftade därmed allas uppståndelse. Därför ropa också vi likt barnen, som buro segers sinnebilder till Dig, Du Segerherre över döden: Hosanna i höjden! Valsignad vare Han, som kommer i Herrens namn!

Nattvarden

Instiftandet av
nattvarden

Under den sista kvällen av sitt liv, innan han blev gripen, åt Jesus en avskedsmåltid tillsammans med sina lärjungar. Det var samtidigt en judisk påskmåltid till minnet av befrielsen ur Egyptens trældom.

"Medan de åt tog Jesus ett bröd, och efter att ha läst tackbönen bröt han det, gav åt sina lärjungar och sade: 'Tag och ät, detta är min kropp.' Och han tog en bägare, och efter att ha tackat Gud gav han den åt dem och sade: 'Drick av den alla. Detta är mitt blod, förbundsblodet som blir utgjutet för många till syndernas förlåtelse. Jag säger er: nu kommer jag inte att dricka av det som vinstocken ger förrän den dag då jag dricker det nya vinet med er i min faders rike'" (Matt 26:26-29).

Jesu testamente

Genom sina ord klargör Jesus för sina lärjungar att han dör för världens synder. Samtidigt erbjuder han sig själv som näring åt sina lärjungar: brödet är hans kropp och vinet är hans blod. Jesus efterlämnade denna måltid åt de sina som ett heligt testamente: "Gör det till minne av mig" (1 Kor 11:25). Nattvarden är på så sätt inte bara en mittpunkt för kyrkans gudstjänstliv, utan kärnan och kraftkällan för all dess verksamhet. Kyrkan firar denna festmåltid ända fram till Kristi återkomst, dvs. världens ände (1 Kor 11:26).

Fotatvagningen och
avskedstalet

Johannesevangeliet berättar att Jesus tvättade lärjungarnas fötter under nattvarden och gav den därigenom ett exempel i ödmjukhet (Joh 13:1-20). Jesus påminde lärjungarna ännu i sitt avskedstal om att älska varandra och att utstå världens förföljelser (Joh 13:31-16:33).

Jesus avslutade samvaron med sina lärjungar genom att be för sig själv, sina lärjungar och alla troende. Bönen började med orden: "Fader, stunden har kommit. Förhärliga din son, så att Sonen kan förhärliga dig. — — för att han skall ge evigt liv åt alla dem som du har gett honom" (Joh 17:1-2).

Jesus blir dömd

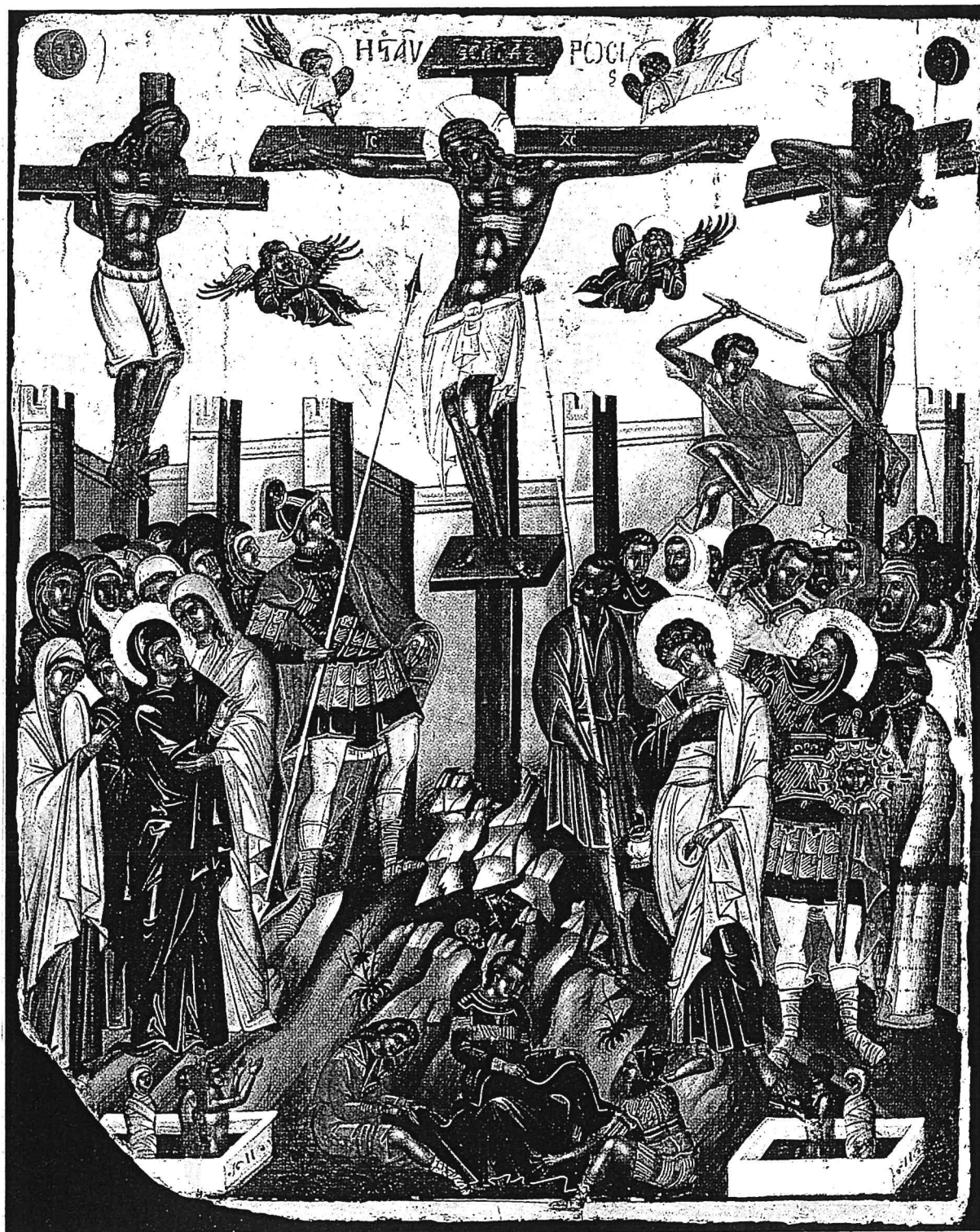
Inför Stora rådet

Efter nattvarden gick Jesus tillsammans med sina lärjungar till Getsemane för att be. Där fängslades han av Judas och en stor skara judiska män med spjut i sina händer.

Jesus hamnade nu inför två domstolar. Först fördes han inför *Stora rådet*, som leddes av översteprästen. Man anklagade Jesus för att ha brutit mot sabbats- och andra regler och uppvigling av folket samt upprorisk verksamhet mot Romarriket. Den slutgiltiga anklagelsen var hädelse, eftersom han kallade sig själv Guds Son (Mark 14:61-64).

Inför Pilatus dom

Stora rådet ville döma Jesus med döden, men rådet hade inte befogenheter att göra det. Därför fördes Jesus inför den romerska myndighetspersonen, ståthållaren *Pilatus*, som på grund av judarnas påtryckningar lät korsfästa Jesus. Huvudansvaret för Jesu korsdöd ligger hos två personer: översteprästen Kajafas och ståthållaren Pilatus.

KRISTI KORSFÄSTELSE

Vid korset står Jesu moder Maria och aposteln Johannes, åt vem Jesus anförtrorde sin moder.

Bredvid Johannes står en officer. Enligt traditionen hette han Longinus och led martyrdöden i sin hemtrakt i Kappadokien.

Korset har enligt en gammal tradition rests på Adams gravplats. Detta markeras med en dödskafe. Ikonen åskådliggör så den frälsande betydelse som Kristi försoningsblod har för hela människosläktet ända från Adam. (Ikonostasbild från Dionysios kloster, Athos.)

Korsfästelsen

Jesus spikades på korset på Golgata som låg utanför stadsmuren. Jesus talade på korset sju gånger:

- * Jesus ropade med stor röst: "Min Gud, min Gud, varför har du övergivit mig?" (Matt 27:46, Mark 15:24, jfr Ps 22:2).
- * Jesus sade till rövaren: "Sannerligen, redan i dag skall du vara med mig i paradiset" (Luk 23:43).
- * Jesus ropade med hög röst: "Fader, i dina händer lämnar jag min ande" (Luk 23:46).
- * Jesus sade till sin mor: "Kvinna, där är din son" (Joh 19:26).
- * Jesus sade till sin lärjunge (Johannes): "Där är din mor" (Joh 19:27).
- * Jesus sade: "Jag är törstig" (Joh 19:28).
- * Jesus sade: "'Det är fullbordat.' Och han böjde ner huvudet och överlämnade sin ande" (Joh 19:30).

Gravläggning

Ännu samma kväll gick Josef av Arimatea, som av rädsla för judarna var Jesu lärjunge i hemlighet, till Pilatus och bad om att få Jesu kropp. Han och Nikodemus tog Jesus från korset och lade honom i graven. De båda var ärade medlemmar av Stora rådet (Joh 19:38).

Maria från Magdala och andra kvinnor som hade kommit med Jesus från Galileen följde med och såg graven och hur hans kropp lades där (Luk 23:55).

Stora fredagens händelser

kl 9.00	kl 12.00	kl 15.00	kl 18.00
III timmen "Det var vid tredje timmen som de korsfäste honom" (Mark 15:25).	VI timmen "Vid sjätte timmen föll ett mörker över hela jorden och varade till nionde timmen" (Mark 15:33).	IX timmen Jesus slutade att andas (Mark 15:37)	Jesus läggs i graven (Mark 15:42-47)

Gamla testamentets profeter hade förutspått att Jesus skulle lida. Den mest noggranna profetian finns hos Jesaja, som också kallas "Gamla testamentets evangelist":

"Undan våld och dom blev han borttagen. men vem i hans släkte tänkte på detta? Ja, han rycktes bort från de levandes land, och för mitt folks överträdelses skull kom plåga över honom. Och

bland de ogudaktiga fick han sin grav — bland de rika kom han första när han var död — fastän han ingen orätt hade gjort, och fastän svek inte fanns i hans mun" (Jes 53:8-9).

Jesu lidandesväg var svår och plågsam, som hans bön i Getsemane avslöjade: "Fader, låt denna bågare gå förbi mig, om det är möjligt. Men inte som jag vill utan som du vill" (Matt 26:39). Ända fram till slutet följde Jesus sin faders vilja, som han hade kommit i världen för att fullborda. Jesus utgjöt sitt blod för att alla skall ha syndernas förlåtelse.

Den djupaste betydelsen får Jesu korsdöd dock i samband med hans uppståndelse.

Uppgifter:

1. Varför gick judarna med jubelrop emot Jesus som red in i Jerusalem på en åsna?
2. Varför ville judarna att Jesus skulle dö på korset?
3. Vilken betydelse har nattvarden? Diskutera.
4. Läs om mötet mellan Jesus och Pilatus (Matt 27:11-26). Hurdan bild får man av Pilatus?
5. Läs Jes 53:5 och ta reda på vilka betydelser Jesu lidande har enligt honom.

22. KRISTI UPPSTÅNDELSE

Kristi uppståndelse hör ihop med korset och av dem bildas en frälsningshistorisk helhet.

När Jesus enligt synoptikerna berättade om sina kommande lidanden för sina lärjungar, talade han samtidigt om att sin uppståndelse: "Människosonen skall överlämnas i människors händer, och de kommer att döda honom, och på tredje dagen skall han uppstå" (Matt 17:22-23). Genom sin uppståndelse vann Kristus över döden med döden. Korset blev då ett segertecken.

På förklaringsberget Tabor fanns tre lärjungar, Petrus, Jakob och Johannes som redan i förväg fick se den härlighet som Jesus fick i sin uppståndelse (Matt 17:1-8).

I sitt avskedstal i Johannesevangeliet lovar Jesus att vara med lärjungarna även efter sin död: "Nu har också ni det svårt. men jag skall se er igen, och då skall ni glädjas" (Joh 16:22).

Tron på uppståndelsen hörde alltså till de ting som Jesus själv undervisade om. Lärjungarna kunde emellertid inte helt förstå det. Petrus, som till och med hade fått uppleva Jesu förklaring, var den förste att förneka sin lärare när denne fick lida. Hela lärjungaskaran

Besked om
uppståndelsen

Lärjungarnas inställning

skingrades när Jesus fängslades i Getsemane och fördes till att dömas. Deras tro på Kristi uppståndelse sattes på hårt prov.

Av lärjungarna har Tomas gått i historien som en tvivlare. När de andra lärjungarna berättade för honom att de hade sett Herren, vägrade han att tro det om han inte själv fick vidröra den uppståndne Jesus (Joh 20:24-29).

Den äldsta förkunnelsen om uppståndelsen

Den äldsta skriftliga uppgiften om uppståndelsen finns i Paulus brev till församlingen i Korinth:

Bland det första jag förde vidare till er var detta som jag själv hade tagit emot: att Kristus dog för våra synder i enlighet med skrifterna, att han blev begravd, att han uppstod på tredje dagen i enlighet med skrifterna och att han visade sig för Kefas och sedan för de tolv. Därefter visade han sig för mer än femhundra bröder vid ett och samma tillfälle, de flesta är ännu i livet, men några har avlidit. Därefter visade han sig för Jakob och sedan för alla apostlarna. Allra sist visade han sig också för mig — —" (1 Kor 15:3-8).

Den långa förteckningen över människor som fick se Kristus uppenbara sig är avsedd som en garanti för uppståndelsens verklighet. Många var fortfarande vid livet, när Paulus skrev sitt brev. Brevet vidarebefordrades till olika församlingar för att läsas upp i dem. Ett visst bevisvärde hade också brevets omnämnande att Jesus blev begraven. Han död var alltså inte bara skenbar.

Evangelierna, som kom till efter Korinthierbrevet, berättar närmare om händelserna vid uppståndelsen.

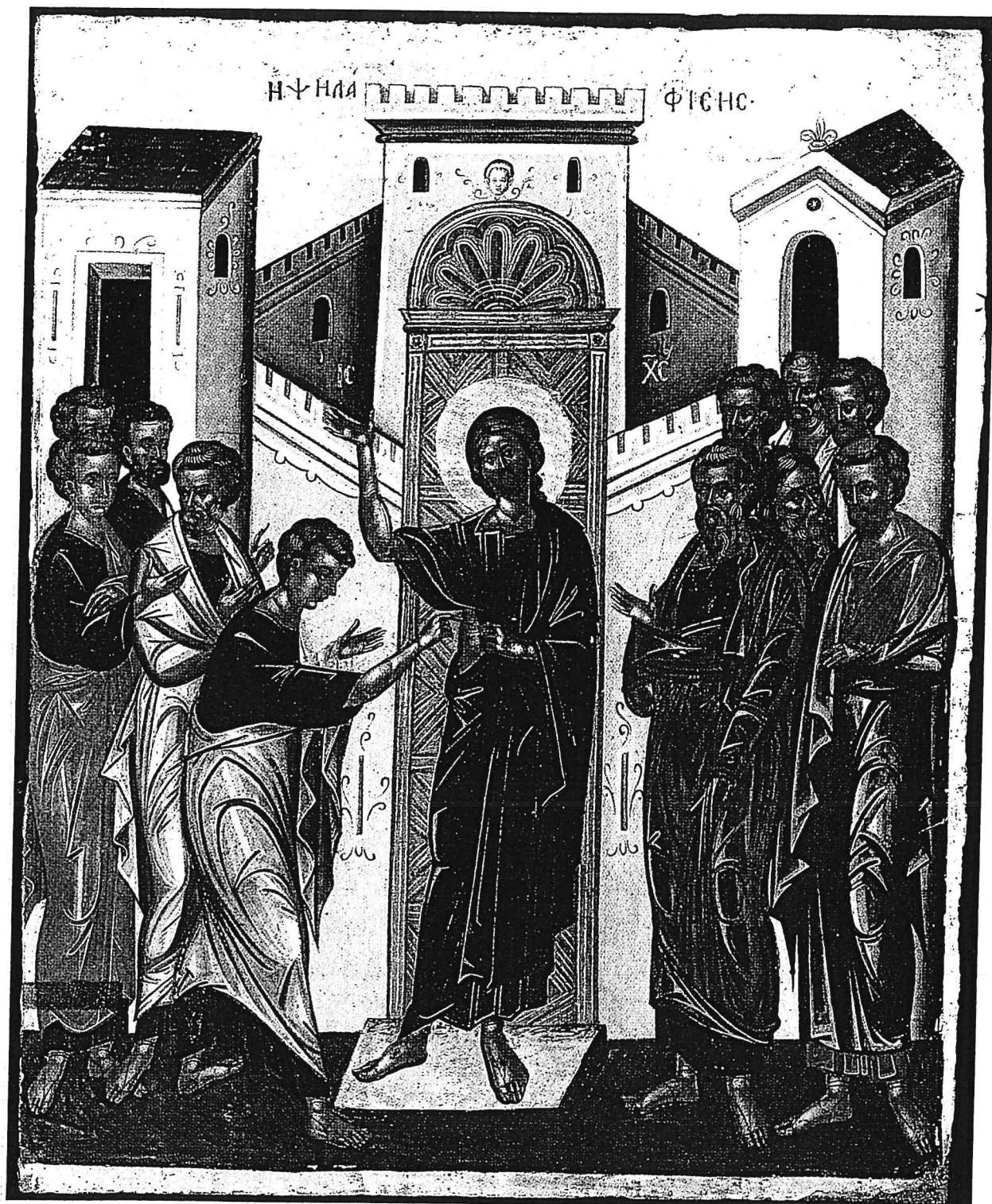
Den tomma gravens bevis

Det finns två bevis om Kristi uppståndelse: den tomma graven och den uppståndnes uppenbarelser.

Händelserna vid graven

Man visste allmänt att Jesus under sitt liv hade talat om sin uppståndelse på tredje dagen. Därför förseglades gravstenen av korsfästarna och graven bevakades av en vaktstyrka så att Jesu lärjungar inte kunde komma och röva bort kroppen och sedan säga till folket att han har uppstått från de döda (Matt 27:64). Kroppen kunde alltså inte rövas bort, fastän de som förnekade uppståndelsen försökte påstå det.

Trots alla försiktighetsåtgärder var det ingen som såg när Kristus uppstod från de döda. Några kvinnor från Galileen såg däremot den tomma graven och stenen bortrullad från gravens mynning. De kom till graven för att balsamera Jesu kropp såsom det var brukligt vid begravningsceremonier. Dessa myrrabärande kvinnor förde budskapet om det inträffade till apostlarna som snart själva kunde konstatera att graven var tom (Matt 28:1-10, Mark 16:1-8, Luk 28:1-12, Joh 20:1-18).

BAKOM LÅSTA DÖRRAR

Ikonen betonar undret av den uppståndne Herrens fysiska uppenbarelse. Kristus har framför den låsta dörren en dominerande ställning jämfört med lärjungagrupperna. Den tvivlande Tomas får ett bevis av den levande Kristus och uttalar sin bekännelse: "Min Herre och min Gud".
(Joh 20:24-29. Ikonostasbild från Dionysios kloster, Athos).

Det finns små skillnader i de synoptiska uppståndelseberättelserna (bl.a. antalet kvinnor vid graven var två eller tre och vid graven uppenbarade sig en eller två änglar). Men huvuddragen är desamma: den tomma graven, änglauppenbarelse och det egentliga budskapet: Herren lever. Evangelisten Johannes beskriver den tomma graven mer detaljerad än synoptikerna och berättar om Jesu uppenbarelse för Maria från Magdala vid graven (Joh 20:1-18).

Den uppståndnes uppenbarelse

Uppenbarelsernas fysiska verklighet

Kristi uppståndelse var enligt evangelierna en fysisk händelse. Lärjungarnas upplevelser om den uppståndnes uppenbarelse var alltså inte hallucinationer. Jesus bad ju också den tvivlande Tomas att vidröra hans sida och sätta sina fingrar i hans spikhål (Joh 20:27).

Vid ett annat sammanhang ber Jesus hela lärjungaskaran att vidröra honom och försäkra sig om att det verkligen är han själv som står bland. För att de skulle vara alldeles säkra bad Jesus ännu om mat och åt inför deras åsyn (Luk 24:39-43).

Med talrika sanningsenliga uppenbarelseberättelser ville evangelisterna kullkasta alla de påståenden, att Kristi uppenbarelse skulle ha varit lärjungarnas hallucinationer. De skulle ha orsakats av deras extatiska längtan.

Speciella drag vid uppenbarelse

Det finns anmärkningsvärda drag i Kristi uppenbarelse. Han t.ex. uppenbarade sig för lärjungarna bakom låsta dörrar (Joh 20:19-26). Han också försvann plötsligt efter att ha stått mitt ibland dem (Luk 24:31). Dessa händelser bevisade för lärjungarna att Kristus var närvarande också då han inte kunde ses med ögon. Det viktiga i uppenbarelserna var alltså inte Kristi obundenhet av fysiska lagar, utan en hemlig hänvisning till att den uppståndne är alltid tillsammans med de troende.

Långt ifrån alla lärjungar kände genast igen sin Herre. Till exempel på vägen till Emmaus uppenbarade sig Kristus för två lärjungar och talade med dem om allt det som hade hänt Jesus av Nasaret i Jerusalem. Men lärjungarna kände igen honom först när de satt och åt då han tog brödet, tackade, bröt det och gav dem att äta (Luk 24:13-35).

Betydelsen av Kristi uppståndelse

Att få möta den uppståndne uppmuntrade lärjungarna att föra budskapet om Kristus till hela världen. Rädslan, som de kände efter att deras Herre fick lida, var nu borta. De visste att Kristus levde.

Jesu Kristi uppståndelse bevisar att hans lidande och död har fört frälsning till människosläktet. I Kristus ligger grunden för den allmänna uppståndelsen. "— — han — — är begynnelsen, förstfödd från de döda till att överallt vara den främste" (Kol 1:18).

Kristi uppståndelse är kärnan i kyrkans förkunnelse. Kyrkan är uppståndelsens gemenskap. Redan i dopet dör människan och uppstår med Kristus (Rom 6:4), och i den heliga nattvarden blir hon delaktig av den korsfäste och uppståndne Kristus, av hans kropp och blod.

Kristi himmelfärd och den Helige Andes utgjutelse

Kristus uppenbarade sig i 40 dagar fram till *hans himmelfärd*. Tio dagar efter himmelfärden utgjöts den *Helige Ande* över lärjungarna, allt enligt Kristi löfte. Han hade sagt: "Hjälparen, den heliga anden som Fadern skall sända i mitt namn, han skall lära er allt och påminna er om allt som jag har sagt er" (Joh 14:26).

Uppgifter:

1. Jämför synoptikernas uppståndelseberättelser (Matt 28:1-10, Mark 16:1-8 och Luk 24:1-12) med varandra. Vilka skillnader märker du?
2. Vilken betydelse har Kristi uppenbarelser?
3. Varför är uppståndelsen det mest centrala i kyrkans förkunnelse?
4. Läs Joh 20:24-29. På vilket sätt skulle du karaktärisera Tomas tro? Diskutera.

VII

Apostlarnas missionsbrev

Men jag lever, fast inte längre jag själv, det är Kristus som lever i mig. Så länge jag ännu lever här i världen, lever jag i tron på Guds son, som har älskat mig och offrat sig för mig.

Gal 2:20

Gläd er alltid i Herren. Än en gång vill jag säga: gläd er. Låt alla människor se hur fördragsamma ni är. Herren är nära. Gör er inga bekymmer, utan när ni åkallar och ber, tacka då Gud och låt honom veta alla era önskningar.

Fil 4:4-6

23. PAULUS LIV

Paulus omvändelse

Det finns rätt så säkra uppgifter om Paulus liv. I sina brev berättar han om sig själv, och dessutom ägnar Lukas stor uppmärksamhet åt honom i Apostlagärningarna.

Paulus ungdom

Paulus föddes i Tarsos i provinsen Kilikien (Apg 22:3). Hans judiska namn var *Saul*, men han hade också ett grekisk-romerskt namn *Paulus* eller *Pavlos*. Paulus familj hörde till den strängaste religiösa grupperingen inom judendom, fariseerna, men föräldrarna hade skaffat sina barn också romerskt medborgarskap.

Tarsos var en betydelsefull centrum för hellenistisk kultur, där speciellt den stoistiska filosofin blomstrade. Paulus blev alltså förutom den judiska religiösa traditionen också förtrogen med det grekiska språket och den hellenistiska bildningen.

Studietiden

Senare studerade Paulus i Jerusalem och fördjupade sig i judendomen under ledning av den kände läraren *Gamaliel* för att bli rabbi eller lärare. I sin övertygelses iver anslöt sig den unge fariseen och rabbin till de kristnas förföljare. Paulus "for hårt fram mot församlingen. Han trängde in i hus efter hus, släpade bort män och kvinnor och lät sätta den i fängelse" (Apg 8:3).

Paulus omvändelse

När Paulus var på väg till Damaskos för att fånga kristna, uppenbarade sig Kristus för honom. Synen orsakade Paulus omvändelse. Framme i Damaskos togs han emot av en lärjunge som hette Ananias, som upptog Paulus som medlem i församlingen (Apg 9:1-19).

Kristi uppenbarelse betydde för Paulus också en kallelse till att bli apostel. Som apostel hade han nu samma befogenheter som de tolv, som hade följt Kristus under hans verksamhet på jorden (1 Kor 9:1, Gal 1:15-17). Paulus omvändelse har sannolikt ägt rum år 36.

Förföljd i Damaskos

Från Damaskos drog sig Paulus till ensamhet i ödemarken öster om Jordan, men återvände sedan till Damaskos och predikade så framgångsrikt att judarna var ute efter hans liv. Lärjungarna hjälpte Paulus att fly från Damaskos under en natt över stadsmuren med hjälp av en korg (Apg 9:23-25).

Paulus åkte nu till Jerusalem för att träffa *Petrus* och *Jakob*, församlingens stöttepelare. Han vill försäkra sig om att hans undervisning stämde med den lära som Jesu ursprungliga lärjungar undervisade. Men församlingsmedlemmar i Jerusalem var rädda för Paulus, och till att börja med hade han svårigheter att få komma fram till Petrus och Jakob. Paulus var ju tidigare varit en ivrig förföljare av de kristna.

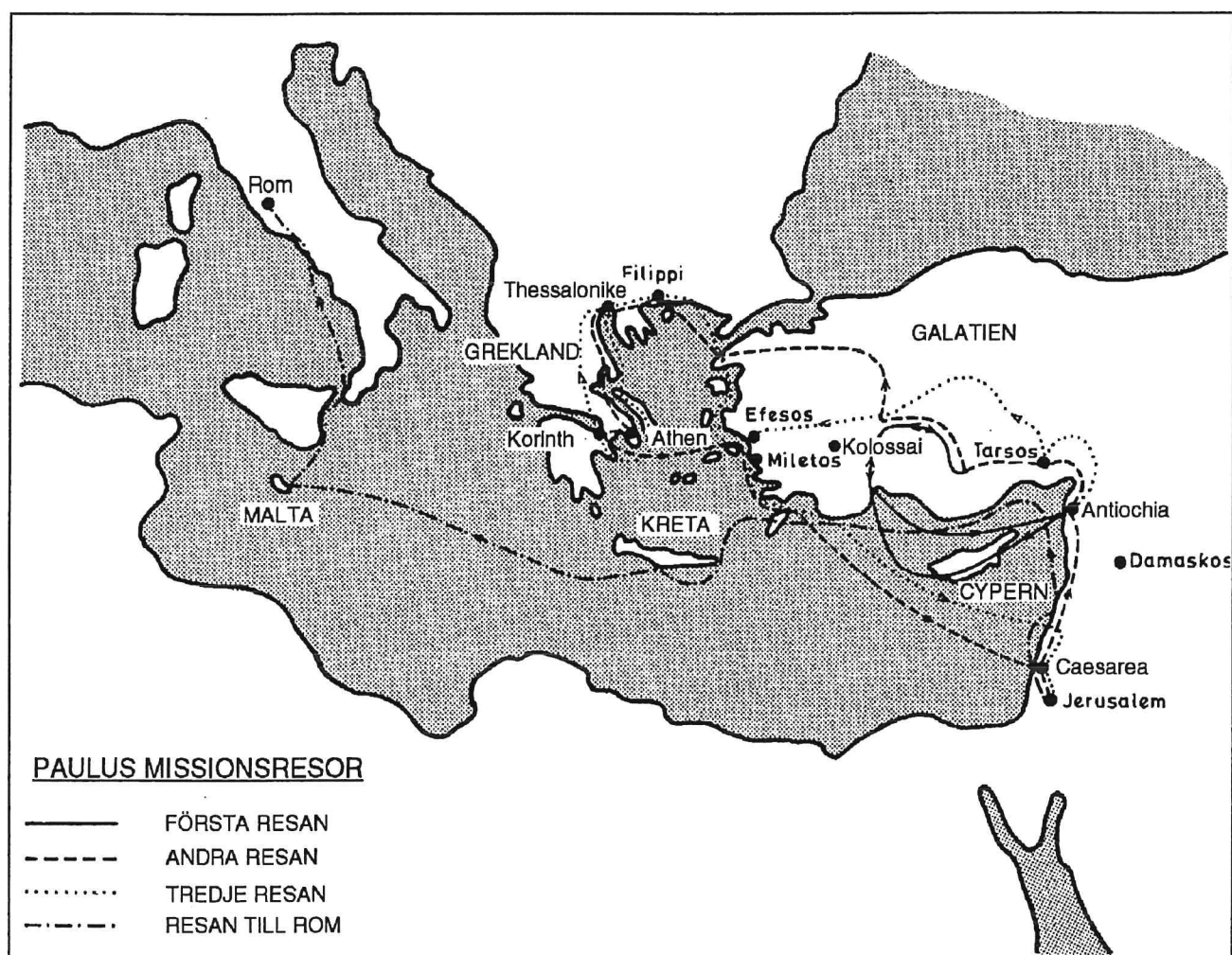
Paulus hämtas till Antiochia

Från Jerusalem återvände Paulus till sin hemtrakt Tarsos och förkunnade där budskapet om Kristus i flera år. Därifrån hämtades han av *Barnabas* till sin hjälp i Antiochia. Barnabas hade sålt sin åker på Cypern och gett pengarna till apostlarna. I Jerusalems församling åtnjöt han stort förtroende, och man skickade honom för att tjäna församlingen i Antiochia. Antiochia växte till ett betydande centrum för missionsarbete, och det var just där man började kalla dem som trodde på Jesus Kristus för *kristna*. Till Antiochias församling anslöt sig redan både judar och hedningar (Apg 11:22-26).

Missionsresorna

Hedningarnas apostel

Paulus gjorde långa missionsresor till *Mindre Asien* och *Grekland*. Han blev känd som *hedningarnas apostel*. Apostlagärningarna berättar detaljerad om Paulus tre missionsresor samt om hans resa till Rom som fånge. Det är sannolikt att han även efter sin första vistelse i fängelse gjorde några resor, men om dem finns emellertid bara vaga uppgifter.

Första missionsresan
under åren 46-49;
Apg 13:3-14

Paulus *första missionsresa* började i Antiochia och riktade sig via Cypern till städerna i *Mindre Asiens* sydöstra del. Där vände han sig först till de i diaspora eller förskingring boende judarna. Paulus ville, att första och främst hans stamfränder skulle bli frälsta. Men för det mesta satte de sig emot honom och till och med stenade honom.

Efter detta vände sig Paulus till hedningarna. Trots många svårigheter föddes kristna församlingar i många av Mindre Asiens städer. Paulus hade *Barnabas* som sin arbetskamrat och till en början också dennes kusin *Johannes Markus*, som är känd som författare till Markusevangeliet.

Apostlarnas möte i
Jerusalem

Hednamissionen förde med sig ett problem som upprörde människor: skulle de icke-judar som blev kristna låta omskära sig, dvs. bli kristna via judendom. "De kan inte bli frälsta om de inte låter omskära

sig efter mosaiskt bruk" (Apg 15:1) sade konservativa judekristna om sina bröder.

Paulus och Barnabas motsatte sig kravet, men förde ärendet till apostlarnas kännedom i Jerusalem. Inspirerade av den Helige Ande beslutade *apostlarnas möte* (år 49), enligt Paulus och Barnabas ståndpunkt, att de från olika folk omvända inte skall åläggas någon extra börda i form av omskärelse. Man skickade ett meddelande om beslutet till församlingarna.

När nu detta svåra problem för hednamissionen av avklarad, öppnades en vid arbetsfält för Paulus. Bland apostlarna nåddes också en överenskommelse att Paulus skulle fortsätta arbeta bland hedningar medan Petrus ägnade sig åt judemissionen (Gal 2:9).

Den *andra missionsresan* riktade sig från Antiochia genom Mindre Asien till *Makedonien* och *Grekland*. Under resan fick Paulus *Silas* och *Timotheos* som arbetskamrater. Till följd av missionen föddes församlingar i bl.a. Filippi, Thessalonike och Korinth. I Korinth stannade Paulus i ett och ett halvt år.

Redan innan Paulus kom till Korinth, hade han besökt *Athen*. Där blev han upprörd över att staden var full av avgudastatyer. Stadens andliga atmosfär var emellertid liberal. Några stoistiska och epikureiska filosofer stannade upp för att disputerar med honom. Han blev ombedd att tala på *Areopaghöjden* i Athen, där den auktoritativa domstolen hade sina sammanträden.

Athenarna var allmänt intresserade av alla nya ting och diskussionsämnen. Men Paulus förkunnelse var för dem bara en bland många filosofiska frågor. Det föddes ingen församling i Athen då.

Paulus *tredje missionsresa* började också i Antiochia och gick genom Mindre Asien ända till staden *Efesos* på västkusten. Denna storstad blev för ett år centrum för Paulus missionsarbete.

Efesos var känd för sin dyrkan av gudinnan Artemis. Tillverkningen av gudinnans kultföremål gav stora inkomster för stadens hantverkare. När Paulus förkunnelse utrotade trolldom, startade en silversmed ett upplopp i staden mot honom. Paulus lämnade Efesos och reste åter via Makedonien ända till Korinth i Grekland.

Efter en vinter i Korinth återvände Paulus till Palestina och stannade upp i Jerusalem. Han hade med sig en betydande penninggåva till Jerusalems urförsamling eftersom Främre Orienten hade drabbats av en svår hungersnöd.

Paulus hade bland judarna fått ett kontroversiellt rykte som spred sig före honom till Jerusalem. Där blev han anklagad för att ha brutit mot Moses lag och vanhelgat templet. Tack vare att romerska soldater kom emellan räddades han undan judarnas händer.

Inför den romerska ståthållaren väddade den anklagade Paulus som romersk medborgare till kejsaren. Då skickades han till Rom för att dömas av kejsaren. Paulus bodde i Rom under bevakning i en privat hyresbostad veterligen "i hela två år" och förkunnade evangelium utan att bli hindrad (Apg 28:16, 30-31). De sista skeden i Paulus liv vet man inte säkert. Enligt traditionen dog han som martyr i Rom år 67. Det är dock inte omöjligt, att han före det hade blivit frisläppt och gjort resor till bl.a. Spanien, Mindre Asien, Makedonien och Cypern.

Andra missionsresan
under åren 49-52;
Apg 15:40-18:22

Paulus i Athen
Apg 17:10-34

Tredje missionsresan
under åren 54-57;
Apg 18:23-21:17

Anklagad i Jerusalem
Apg 21:27-36

Som fånge i Rom

Uppgifter:

1. På vilket sätt blev Paulus hedningarnas apostel?
2. Läs 2 Kor 11:23-33 och 2 Kor 12:7-11. Vad berättar aposteln Paulus om besvären och framgångarna i sitt missionsarbete?
3. Gör grupparbete eller referat över ämnen som berör Paulus liv de viktigaste platserna i missionsarbetet. Källor: Apostlagärningarna; Aapeli Saarisalo: Paavali, suuri vaeltaja; Illustrerad Bibelhandbok etc.

24. PAULUS MISSIONSBREV

Aposteln Paulus höll kontakt med de av honom grundade församlingarna med hjälp av missionsbrev. Det var rätt så vanligt att man skrev brev i antiken, även om det begränsades av skrivmaterialets, pergamentets, dyrbarhet.

Brevens ordning

Ordningen av Paulus brev i vår Bibel är följande: *Romarbrevet*, två *Korinthierbrev*, *Galaterbrevet*, *Efesierbrevet*, *Filipperbrevet*, *Kolosserbrevet*, två *Thessalonikerbrev*, två *Timotheosbrev*, *Titusbrevet* och *Filemonbrevet*. Till sist kommer *Hebreerbrevet*, många ting antyder att det inte är direkt skrivet av Paulus. Breven är i denna ordning på grund av deras längd.

Paulus skrev sina första missionsbrev, Första och Andra Thessalonikerbrevet, i Korinth under sin andra missionsresa år 50. Därefter följer i kronologisk ordning Galaterbrevet, Korinthierbrevet och Romarbrevet (åren 54-57). Under fångenskapen i Rom skrev han Kolosserbrevet, Efesierbrevet, Filipperbrevet och Filemonbrevet (i början av 60-talet).

Brevens form

Brevens avsikt

Paulus skrev breven till församlingarnas behov. Han svarade ofta på frågor som hade ställts honom. Dessa frågor kunde gälla t.ex. problem inom äktenskapet (1 Kor 7). I sina brev uppmuntrar och undervisar aposteln nya kristna, rättar till missförstånd (bl.a. kravet på omskärelse av hednakristna) och ger råd om hur man tar hand om en församling. Speciellt i pastoralbreven (Timotheosbrevet och brevet till Titus) ägnar han sig åt frågor som berör församlingarna.

Skrivprocessen

Paulus brev är inte privata, utan skrivna till församlingarna med apostolisk auktoritet. Några av breven är egenhändigt skrivna av Paulus, men de flesta har skrivits av skrivare enligt antingen Paulus diktamen eller anvisningar. Det gick långsamt att skriva på pergament och det är orsaken till att innehållet i breven är litet hoppande.

Paulus brev är de äldsta av Nya testamentets böcker. Den äldsta boken är Första Thessalonikerbrevet som härstammar troligen från år 50. Paulus brev innehåller inte, likt de synoptiska evangelierna, direkta berättelser om Jesus, utan de är *teologiska* dvs. innehåller *lärdom om Gud*. Teologi betyder forskning om och granskning av grunderna och innehållet i kristendom. Genom sitt missionsarbete har Paulus en väldig betydelse för kyrkan, men det har han också genom sin litterära verksamhet.

Kristi uppenbarelse som Paulus upplevde på vägen till Damaskos (se s. 85), lämnade stora spår i hans tänkande. Händelsen förändrade helt hans värdetänkande. Att känna Jesus Kristus blev det viktigaste än allt annat i hans liv. Allt det förgångna var bara skräp i jämförelse med att vinna Kristus (Fil 3:8). "Jag lever, fast inte längre jag själv, det är Kristus som lever i mig" (Gal 2:20). Detta var hans ständiga upplevelse.

Paulus teologi var kristuscentrerad: den innehöll både läran om Kristus själv (kristologi) och läran om hans frälsningsverk (soteriologi).

Läran om Kristus

Jesus Kristus var för Paulus *Guds Son*, som såsom en gudomlig person har funnits till före all tid och som är delaktig i Guds skapel-severk (Kol 1:16). Men Jesus är för Paulus också en *människa*, ödmjuk, sin Faders vilja "lydig ända till döden, döden på ett kors" (Fil 2:8).

Kristus är uppstånden från de döda, med döden övervann han döden, och åt dem som äro i gravarna, gav han liv.

Kristus slår sönder dödsrikets portar och lyfter upp Adam och Eva från de döda.

Till vänster profeter och till höger apostlarna som börjar sprida evangelium till alla folk. Bland apostlarna syns också Paulus. Kristi uppståndelse är kristendomens mest centrala budskap i Paulus förkunnelse.

Kristus som redskap för
Guds frälsningsplan

Gud förverkligade sin plan för att frälsa världen genom sin son Jesus Kristus. Denna plan hade han haft ända från tidernas början. Men när tiden blev fullbordad, sände Gud sin son till världen (Gal 4:4). Den i syndens makt fallna människan fick frälsning genom Jesu Kristi frälsningsverk

Korsets teologi

Paulus teologi domineras av värderingen av Kristi *död på korset* och *uppståndelse*. Korset var för Paulus en Guds kraft (1 Kor 1:18). "Kristus dog för våra synder" (1 Kor 15:3). Av kärlek har Kristus utlämnat sig själv för vår skull som en offergåva åt Gud (Ef 5:3) och fått därigenom en försoning till stånd mellan Gud och människan (Ef 2:16). Paulus tolkar betydelsen av Kristi död på korset för kristenheten genom olika ordvändningar.

Kristi uppståndelse och
de dödas uppståndelse

Paulus hade säkra bevis för Kristi uppståndelse: många av dem, för vilka Herren — ca 25 år tidigare — hade uppenbarat sig var ännu vid liv när Paulus skrev sitt brev (1 Kor 15:6). Paulus sammanbinder Kristi uppståndelse och de dödas allmänna uppståndelse. Finns inte det ena, finns inte heller det andra; och finns det andra, så finns också det ena (1 Kor 15:16-18). Aposteln försäkrar, att Gud i samband med Kristi återkomst skall föra de avlidna till ett liv i gemenskap med honom (1 Thess 4:14).

Kristendomens mest
centrala budskap är
förkunnelsen om Kristi
uppståndelse

Den uppståndne kroppen är då bättre än den som begravdes. Den gamla är av jorden och förgänglig, den nya andlig och oförgänglig — men ändå en kropp (1 Kor 15:44). Allt som allt är Kristi uppståndelse kristendomens mest centrala budskap i Paulus förkunnelse: "Om Kristus inte har uppstått, ja, då är vår förkunnelse tom och tom är också er tro" (1 Kor 15:14).

Uppgifter:

1. Vad är det mest väsentliga i Paulus kristologi (= läran om Kristus)?
2. Lär Fil 2:6-11. Studera vilka kristologiska dimensioner denna hymn innehåller.
3. Essä eller grupparbete över ämnet Paulus som författare, t.ex. Gyllenberg, Rafael, Uuden testamentin johdanto-oppi, s. 59-65.

25. PAULUS FRÄLSNINGSLÄRA OCH ETIK

Frågan om frälsningen

Den rättfärdige är värdig
Gud

Paulus frälsningslära (soteriologi) växer fram ur korsets och uppståndelses evangelium. När Paulus talar om frälsning, använder han ofta uttrycken *rättfärdig* och *rättfärdighet*. "Guds rättfärdighet beror på tron på Jesus Kristus". Av nåd ger Gud rättfärdighet åt syndare, "eftersom

han har friköpt dem genom Jesus Kristus". "människan blir rättfärdig av tro, oberoende av laggärningar" (Rom 3:21-28).

Med *rättfärdig* avser Paulus *den som är värdig Gud*. Gud förlåter den ångrande människan redan i denna tid och lovar frälsning i evigheten åt den som tror på Jesus Kristus. "Liksom en enda människas olydnad gjorde alla till syndare, så skall en endas lydnad göra alla rättfärdiga" (Rom 5:19), dvs. värdiga Gud.

Paulus kamp mot den judiska lagfromheten

Apostlarnas möte hade befriat hednakristna från omskärelse och andra judiska traditioner, men Paulus hamnade gång på gång att kämpa mot judiska ivrare, som ställde till förvirring i församlingen (Gal 1:7). Paulus förbjöd sådana tal i församlingen, där man sade att människan inte skulle vara värdig Gud om hon skulle förkasta kraven i den judiska lagen.

Aposteln Jakobs och Paulus uppfattningar i jämförelse med varandra

Det kan tyckas att aposteln *Jakobs* undervisning om frälsning står i konflikt med Paulus undervisning. Jakob skriver entydigt: "Så är det också med tron: i sig själv, utan gärningar, är den död" (Jak 2:17).

Mellan undervisningen av dessa två apostlar finns uppenbart inga skillnader som man inte kunde sammanfoga. Paulus påminner ju sina läsare om tron som verkar i form av kärlek (Gal 5:6) och uppmanar dem att bära Andens frukter, vilka är kärlek, glädje, frid, tålamod, vänlighet, godhet, trofasthet, ödmjukhet och självbehärskning (Gal 5:22). Paulus och Jakob använder alltså med olika begrepp och talar ur olika synvinklar, men om själva saken — hur människan blir frälst — är de emellertid av samma uppfattning. När Paulus i sin rättfärdighetslära polemiserar speciellt mot den judiska lagfromheten, inger han hopp åt alla som strävar efter rättfärdighet och frälsning men känner sig svaga.

Paulus etiska råd

Paulus ger i sina missionsbrev också detaljerade etiska råd och uppmaningar om hur man skall bete sig i livets olika situationer. Ofta är hans råd svar på frågor från församlingar.

Hedniska laster

Paulus uppmanar att avstå från all hednisk livsföring. Han fördömer sexuell frihet och överdriven sinnlighet (Gal 5:19-20). "Vet ni inte att er kropp är ett tempel för den heliga anden?" (1 Kor 6:19), påminner Paulus församlingsborna.

Andliga dygder

Paulus radar också upp en massa dygder som han kallar Andens frukter (Gal 5:22), men koncentrerar dem till tre grundsträvanden: tro, hopp och kärlek. Man kan nog anse att kärlek är hans etiska huvudtema: "Bär varandras bördor, så uppfyller ni Kristi lag" (Gal 6:2). Kärleken till sin nästa har en central plats i Paulus etik. Detta motiverar han med Guds kärlek till människan.

"Hustavlor"

Paulus ger råd för äktenskapet och familjelivet i bl.a. "hustavlorna" (Ef 5:21-6:1; Kol 3:18-4:1). Dessa handlar om de äkta makarnas plikter mot varandra, relationen mellan barn och föräldrar och mellan värdfolket och tjänstefolket.

Paulus lånar råd från antikens samhälle: samhället består inte utan auktoritet av maken, familjefadern eller "husets" herre. Men Paulus utvidgar den antika samhällsetiken med den kristna synen om att tjäna varandra.

Ansaret i församlingen

Församlingen eller kyrkan är för Paulus som en människokropp där varje kroppsdel har sin egen uppgift och där alla delar behövs. "Lider en kroppsdel, så lider också alla de andra" (1 Kor 12:26). Församlingens huvud är Kristus (Kol 1:18).

Den kristnas relation till överheten

De hedniska sederna i Romarriket blev ett problem för de unga kristna församlingarna. Ändå uppmanade Paulus att respektera överheten och be för den eftersom överheten behövdes för ordning och yttre fred. "Det är inte för inte som överheten bär sitt svärd" (Rom 13:4).

Paulus befattar sig inte med slaveri eller andra samhällsliga problem. Aposteln anser att man skall betrakta olika ting ur himmelrikets synvinkel. Samtidigt betonade han dock, att den kristna människan har som sin uppgift att förverkliga himmelrikets anda: kärlek, rättvisa, fred och därigenom förändra världen till det bättre.

Uppgifter:

1. Vad är det mest centrala innehållet i Paulus frälsningslära?
2. På vilket sätt skiljer sig aposteln Paulus och aposteln Jakobs tolkning om frälsningen från varandra?
3. Läs Ef 5:22-30. Perikopen innehåller "hustavlorna" och den läses vid äktenskapets sakrament. Vad anser du om de plikter Paulus ställer för makarna?
4. Vilken betydelse har Paulus samhällsliga ståndpunkter i dagens värld? Diskutera.

26. ALLMÄNNA ELLER KATOLSKA BREVEN

Författarna

De allmänna eller katolska breven är inte riktade till en enskild församling utan för hela kristenheten. Därför har de namngetts — till skillnad från Paulus brev — efter författaren. De katolska breven är sju till antalet: *Jakobsbrevet*, två *Petrusbrev* och tre *Johannesbrev* samt *Judasbrevet*. Vilka var de katolska brevens författare? Vad döljer sig bakom dessa författarnamn?

Jesu lärjungar

Bland de katolska brevens författare framträder kända apostlar och Jesu lärjungar såsom Petrus och Johannes. Allt som allt bär fem av Nya testamentets böcker Johannes namn: ett evangelium, tre brev och den profetiska Uppenbarelseboken.

Herrens bröder

Jakob och Judas är s.k. *Herrens bröder* om vilka det berättas i evangelierna (Matt 12:46; 13:55-56; Mark 3:31; 6:3). Enligt den gamla kyrkans tradition är Jesu bröder (Jakob, Josef, Simon och Judas) antingen Jesu kusiner eller barn från Josefs tidigare äktenskap. Bland

de semitiska folken har det varit ett allmänt bruk att kalla nära släktingar för bröder och systrar.

Till en början ställde sig Jesu släktingar misstänksamma mot honom (Matt 12:46-50; Mark 3:21), men senare blev en del av dem hans lärjungar (Apg 11:14). *Jakob* var den första *ledaren*, *biskopen*, av Jerusalems församling (Apg 12:17; 15:13-20; 21:18). Han kallades *Jakob den rättfärdige* och han led martyrdöden år 62.

Jakob, Petrus, Johannes och Judas använde sig av skrivare, såsom också Paulus delvis hade gjort. Några av breven har tillkommit efter apostlarnas död inom deras lärjungakrets, men de bygger på apostlarnas tankar och undervisning (t.ex. Andra och Tredje Johannesbrevet samt Andra Petrusbrevet).

Jakobsbrevet

Tro och gärningar

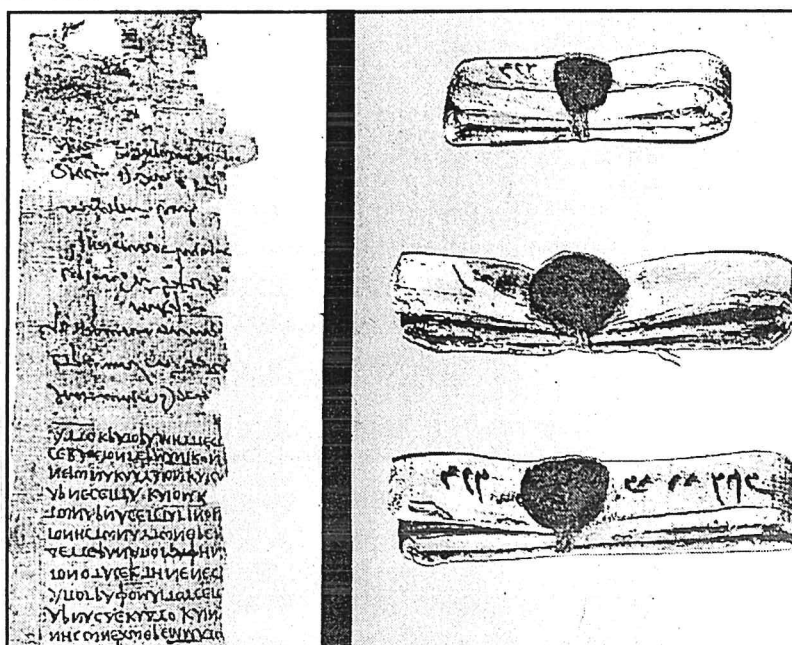
Jakobsbrevet innehåller praktisk, etisk undervisning i form av korta uppmaningar. Jakob är känd för att han avvisar en tro utan gärningar (Jak 2:14-26). Samhörigheten mellan tro och gärningar beskriver Jakob på följande sätt:

"Mina bröder, vad hjälper det om någon säger sig ha tro men inte har gärningar? Inte kan väl tron rädda honom? Om en broder eller syster är utan kläder och saknar mat för dagen, vad hjälper det då om någon av er säger: 'Gå i frid, håll er varma och ät er mätta', men inte ger dem vad kroppen behöver? Så är det också med tron: i sig själv, utan gärningar, är den död" (Jak 2:14-17).

Sjuksmörjelse

Jakobsbrevet innehåller också ett stycke som *sjuksmörjelsens sakrament* speciellt grundar sig på. Brevet berättar hur apostlatidens församling bad för sjuka:

"Är någon av er sjuk, skall han kalla till sig de äldste i församlingen, och de skall smörja honom med olja i Herrens namn och be böner över honom. Deras bön i tro skall rädda den sjuke, och Herren skall göra honom frisk. Och har han syndat, skall han få förlåtelse" (Jak 5:14-15).

Antikens brev öppnat och förseglat

Första Petrusbrevet

Den kristnas nya liv

Konungsligt prästerskap,
heligt folk = allmänt
prästerskap

Kristi predikan i
dödsriket

Första Petrusbrevet är en storartad uppmuntran för dem som har lämnat hedendomen och utövar andligt kämpeliv för att förverkliga Kristi undervisning och exempel. Dopet har gett deras liv ett helt nytt innehåll och riktning och gjort också dem själva till någonting nytt. Till sådan verksamhet uppmuntrar Petrus brevets mottagare. Han skriver:

"I åter ären 'ett utvalt släkte, ett konungsligt prästerskap, ett heligt folk, ett egendomsfolk', för att I skolen förkunna hans härliga gärningar, hans som har kallat eder från mörkret till sitt underbara ljus, I som 'icke haden fått någon barmhärtighet', men nu 'haven har fått barmhärtighet'" (1 Petr 2:9-10, NT 1917).

Petrus brev innehåller också ett viktigt omnämnande om det att Jesus efter sin korsdöd steg ner i dödsriket och predikade där för andarna i deras fångelse (1 Petr 3:19, 4:6). Också de döda fick alltså ta del av evangeliet. Kristi nedstigande i dödsriket är motivet i *påsk-ikonen* (se s. 90)

Johannesbreven

Johannesbreven är allt igenom en undervisning om kärleken till nästa och en förklaring av dess grund.

"Gud är kärlek"

"Mina kära, låt oss älska varandra, ty kärleken kommer från Gud, och den som älskar är född av Gud och känner Gud. Men den som inte älskar känner inte Gud, eftersom Gud är kärlek" (1 Joh 4:7-8).

Traditionen berättar att Johannes ännu som en 100-årig åldring i sina brev upprepade sin favoritidé: "Mina barn, älska varandra." Den ortodoxa kyrkan har alltid känt ett nära samband med aposteln Johannes.

Uppgifter:

1. *Sjuksmörjelsens sakrament grundar sig på Jakobsbrevet (Jak 5:14-15). Vilka handlingar sammanknippar brevet med sakramentet och på vilket sätt verkar sakramentet enligt det?*
2. *Vad betyder det allmänna prästerskapet inom den ortodoxa kyrkan?*
3. *Varför är kärlek till sin nästa så viktig enligt 1 Joh 4:7-8?*
4. *Försök erinra dig om vad du har lärt dig i t.ex. bibelhistoria eller kyrkohistoria om hur Petrus och Johannes kallades till lärjungar (Mark 1:16-20) samt deras liv och död som Herrens apostlar.*

VIII

Framtidsvisioner i Bibeln

Den stund kommer då alla som ligger i sina gravar skall höra hans röst och gå ut ur dem; de som har gjort det goda skall uppstå till livet, och de som har gjort det onda skall uppstå till domen.

Joh 5:28-29

Med stöd av vad Herren lärt oss säger vi er detta: vi som är kvar här i livet då Herren kommer skall inte gå före de avlidna. Ty när Herren själv stiger ner från himlen och hans befallning ljuder genom ärkeängels röst och Guds basun, då skall de som är döda i Kristus uppstå först, och därefter skall vi som är kvar i livet föras bort bland molnen tillsammans med dem för att möta Herren i rymden. Och sedan skall vi alltid vara hos honom. Ge nu varandra tröst med dessa ord.

1 Thess 4: 15-18

27. DEN YTTERSTA TIDEN

Eskatologi = läran om
den yttersta tiden

Nya testamentet innehåller många skildringar om den yttersta tiden. I vanligt språkbruk talar man också om världens slut. I själva verket går den eskatologiska spänningen om förväntan på den yttersta tiden som en röd tråd genom hela Nya testamentet. Jesus inledde sin offentliga verksamhet genom att förkunna: "Tiden är inne, Guds rike är nära" (Mark 1:15).

Världens slut betyder början på himmelriket, Guds rike och evigheten. "Och jag såg en ny himmel och en ny jord. Ty den första himlen och den första jorden var borta" (Upp 21:1).

Eskatologin i de
synoptiska evangelierna

Den eskatologiska förväntan i de synoptiska evangelierna — Matteus, Markus och Lukas — riktar sig på Kristi återkomst: då ser man Människosonen komma bland molnen med stor makt och härlighet (Mark 13:26). Enligt synoptikernas skildringar kommer det i samband med detta ske stora naturfenomen, krig och våld (Mark 13 och de parallella styckena i Matt 24 och Luk 21).

"Vår Herre, kom!"

Också aposteln Paulus har en liknande uppfattning om världshistoriens yttersta tid som synoptikerna (1 Thess 4:13-17; 2 Thess 2:1-12). Det gemensamma draget är förväntan. I den apostoliska församlingen var Kristi återkomst fylld uppmuntran och glädje, inte med skräck och rädsla. Aposteln Paulus t.ex. avslutar sitt missionsbrev med en ljus önskan: "Vår Herre, kom!" (på arameiska maranata, 1 Kor 16:22).

Kristi snara återkomst
förvandlas till en
återkomst som skall ske
senare

Det verkar vara så, att både Paulus i sina tidigare brev och de tidigaste synoptiska författarna väntade att Kristus snart skulle återkomma. "Detta släkte skall inte förgå, förrän allt detta händer" (Mark 13:30). Med tiden mattades emellertid förväntan på en snar återkomst av eftersom ingenting hände och världen fortsatte sin gång. Förväntans verklighet försvann emellertid inte. *Förväntan* av Kristi återkomst blev bara till *eskatologi*, enligt vilken Kristi återkomst dröjer och att man ständigt skall vara beredd att motta honom.

De dödas uppståndelse

Kristi återkomst följs av de dödas uppståndelse och den sista domen. Gud "skall genom Jesus föra till sig de avlidna tillsammans med honom" (1 Thess 4:14).

"Det som blir sått
förgängligt uppstår
oförgängligt"

"Nu undrar någon: 'Hur uppstår de döda? Hurdan kropp har de när de kommer?' Vilken enfaldig fråga! Det du sår får inte liv om det inte dör. Och när du sår, är det inte den blivande växten du sår utan ett naket sädeskorn eller något annat frö. Men Gud ger det den gestalt han har bestämt, och varje frö får sin egen gestalt. — Så är det också med de dödas uppståndelse. Det som blir sått förgängligt uppstår oförgängligt. — Finns det en kropp med fysiskt liv, så finns det också en med ande" (1 Kor 15:35-44).

Förnyad och förklarad
kropp

Så åskådliggör Paulus de dödas uppståndelse. Den förmultnade kroppen vaknar till liv på samma sätt som den i jorden sådda sädeskornet får en ny stjälk. Båda är ett skapelseverk av livets Herre. Han kallar människan först "från icke vara fram till att vara", och sedan från döden till livet. *Den uppståndne kroppen har en förnyad och för-*

klarad skepnad. Tron på de dödas uppståndelse hämtar sin kraft ur Kristi uppståndelse.

Historien slutar med *den sista domen*. Om detta påminner Jesu liknelser (de tio brudtärnorna, liknelsen om talenterna, den sista domen Matt 25:1-46 etc.).

Bibelns eskatologiska undervisning kristalliseras i kyrkans trosbekännelse: "Och som (Herren Jesus Kristus) skall komma igen i härlighet till att döma levande och döda; på vilkens rike icke skall vara någon ände. — — Jag förväntar de dödas uppståndelse och den tillkommande världens liv."

Det eviga livet

Evigheten redan i denna tid

När det gäller världens slut är synvinkeln annorlunda i Johannes-evangeliet i jämförelse med beskrivningarna i de synoptiska evangelierna och Paulus brev. Johannesevangeliet betonar inte förväntan av Kristi återkomst, utan visar att Kristus på ett sätt har redan kommit. När synoptikerna ofta talar om Guds rike eller himmelriket som det slutgiltiga målet, använder Johannes hellre uttrycket *det eviga livet*. Det eviga livet är inte någonting som hör framtiden till, utan det kan upplevas redan nu genom och i gemenskap med Kristus. Det väsentliga är att människan lever i trosgemenskap med vår Frälsare Jesus Kristus: "Den som tror på Sonen har evigt liv" (Joh 3:36).

Kärleken vinner över rättvisan

Också den sista domen har liksom åsidosatts i Johannesevangeliet. Visserligen konstaterar Johannes, likt synoptikerna, att det är Kristus som har getts beslutanderätten (Joh 5:27), men samtidigt betonar han Jesus inte vill döma människor utan frälsa dem. Kärleken står i centrum, kravet på rättvisa kommer först efter det. Gud älskar människan och vill inte döma henne till förintelse. Dömd blir bara den som avvisar Guds kärlek och vill inte tro på honom. "Den som tror på honom blir inte dömd, men den som inte tror är redan dömd, eftersom han inte har trott på Guds ende sons namn" (Joh 3:18). Människan blir på sist och slutligen sin egen domare. Johannes definierar domen enligt följande: "Och detta är domen, att när ljuset kom in i världen, då älskade människorna mörkret mer än ljuset, eftersom deras gärningar var onda" (Joh 3:19).

Det eviga livet i sakramenten

Enligt Johannesevangeliet blir det eviga livet en del av nutidens världsliga liv bl.a. i *sakramenten*. I dem är Kristus närvarande och hans eviga livets gåvor bjuds ut gång på gång. Därför, när människan föds på nytt, ovanifrån, i *dopet*, får hon se Guds rike (Joh 3:3).

Också i nattvarden, som har kallats odödlighetens bröd, är tidlösheten närvarande: "— den som äter det brödet skall leva i evighet" (Joh 6:51).

Johannes uppenbarelse

Johannes uppenbarelse eller apokalypsen, som har placerats som sist i Bibeln, är tillägnad händelserna vid världens slut. Såsom namnet också uttrycker, består den av uppenbarelse, en beskrivning av de syner som Gud öppnade för Johannes om den yttersta tiden.

Uppenbarelselitteraturens
allmänna förekomst
inom judendomen

Uppenbarelselitteraturen var en rätt allmänt förekommande litteraturgren inom judendomen. Gamla testamentet innehåller flera apokalyptiska texter, t.ex. Jesaja (kapitel 24-27), Hesekiel (37) och Daniel (7 och 12). Utanför Bibeln hamnade en stor mängd uppenbarelselitteratur, som kom till under två århundraden före Kristus.

Uppenbarelsebokens syner innehåller mycket symbolik och skräckbilder som nutidsmänniskan har svårt att förstå. De är emellertid inte skrivna för att avskräcka människan, utan för att uppmuntra henne. Uppenbarelsebokens författare har tydligen inspirerats av kejsar Domitianus förföljelser år 95.

"Det är dem som kommer ur det stora lidandet. De har tvättat sina kläder rena och gjort dem vita i Lammets blod. — De skall inte längre hungra och inte längre törsta, varken solen eller någon anna hetta skall träffa dem. —, och Gud skall torka alla tårar från deras ögon" Upp 7:14-17).

Den ortodoxa kyrkans
syn

Den ortodoxa kyrkan använder sig inte av Uppenbarelseboken i sina gudstjänster, men uppmuntrar människor att läsa den på egen hand. Kyrkan har inte heller eftersträvat att ge boken en officiell tolkning.

Uppgifter:

1. Hur skiljer sig dels synoptikernas och aposteln Paulus och dels Johannesevangeliets uppfattning om himmelriket från varandra?
2. Hur förstår du följande termer av den yttersta tidens förväntan: a) förväntan att tiden är snart inne, b) förväntan som dröjer och c) den redan förverkligade eskatologin?
3. Läs Jesu liknelse om
 - a) de tio brudtärnorna (Matt 25:1-13)
 - b) den rike mannen och Lasaros (Luk 16:19-31).
 Vad berättar dessa liknelser om eskatologi?
4. Vilka av Bibelns eskatologier påverkar människans livsinställning? Diskutera.

IX

Bibeltolkning och bibelforskning

Med bibeltolkning (hermeneutik) menas sådan tolkning eller förståelse av en text som i allmänhet grundar sig på tro eller övertygelse och hur textens innehåll skall tillämpas i nutida liv.

Med bibelforskning (exegetik) menas sådan forskning som riktar sig t.ex till textens ursprungliga, dåtida betydelse. Sådan forskning använder sig av den nutida vetenskapens rationella och empiriska metoder, som tar inte hänsyn till konfessionella utgångspunkter eller andra motiveringar som grundar sig på en religiös övertygelse.

28. KATOLSKA URKYRKANS BIBEL-TOLKNING

De nytestamentliga författarnas inställning till Gamla testamentet

Nya testamentets författare trodde på Gamla testamentet. De talade om psalmer och profeternas skrifter som Guds ord som givits av honom genom Helig Ande. Nya testamentets författare hade en seriös inställning till Gamla testamentet, såsom man skall ha till Guds ord. "Varje bok i skriften är inspirerad av Gud och till nytta när man undervisar, vederlägger, vägleder och fostrar till ett rättfärdigt liv" (2 Tim 3:16).

Den historiska synen på Bibelns helhet

Allt sedan den apostoliska tiden har den odelade, katolska kyrkan fått ständigt fått tolka Bibeln i sitt förkunnelsearbete. Att välja innehållet till gudstjänsterna var redan det en tolkning. Kyrkan ansåg att Gamla testamentet och Nya testamentet är en *frälsningshistorisk* helhet: Gamla testamentet är en tid av Guds löften och förväntan, Nya testamentet en tid av fullbordan. Därför citerade man speciellt sådana ställen ur Gamla testamentet som innehöll *profetiska* eller *messianska* förutsägelser om Jesus. Enbart i Matteusevangeliet innehåller över 40 citat ur Gamla testamentet. Matteus ville härmed framställa Jesus som den Messias som judarna hade väntat på och som Gamla testamentet profeterade om.

Den dogmatiska tolkningen

Kyrkan betraktade Bibeln även utifrån sin lära, och av detta utvecklades den egentliga *dogmatiska* tolkningen. Som Guds uppenbarelse ansågs förutom Bibeln också den muntliga traditionen. Den heliga traditionen kompletterade alltså Bibeln, framför allt som tolkare av Bibelns budskap. Och den heliga tradition, som tog sig i uttryck i kyrkans själva verksamhet, gav ramarna åt den bibliska förkunnelsen och bibeltolkning genom gudstjänster, sakrament och andra heliga förrättningar.

Trosbekännelsen

Den mest centrala i bibeltolkningen om Gud, Skaparen samt Jesus Kristus, Frälsaren och den Helige Ande, nådens förmedlare, ingår i den *niceansk-konstantinopolitanska trosbekännelsen*. De ekumeniska koncilierna hade annars också den slutgiltiga auktoriteten om Bibelns dogmatiska tolkning. Denna ståndpunkt grundar sig på övertygelsen att den Helige Ande, som har givits kyrkan, leder kyrkan också i undervisningen av Bibeln.

Kyrkofädernas tolkning

Kyrkofäderna kompletterade de ekumeniska konciliernas undervisning. T.ex. Basileios den stores d. 379) och Johannes Chrysostomos (d. 407), som är kända för sina liturgier, predikningar innehöll kommentarer till Bibeln. Det var också på grund av sådana predikningar som Johannes fick tilläggsnamnet Chrysostomos eller Guldmun. När kyrkofäderna försvarade kyrkans ståndpunkter i lärostrider, förklarade de Bibelns böcker dogmatiskt.

Den historiska tolkningen

Kyrkofäderna behandlade också bibelhistoriska händelser och utvecklade den *historiska tolkningen*. Enligt denna tolkning är den Heliga boken också en förkunnelse om hur Gud leder och verkar genom historiska händelser. Gud alltså uppenbarar sig själv i de händelser som Gamla och Nya testamentet berättar om. Bibelns beskriver således Guds omsorg för sitt folk Israels, kyrkan och hela människosläktet.

Den ortodoxa kyrkan ger kyrkofädernas bibeltolkningar fortfarande ett stort värde.

Allegori

Den allegoriska
tolkningens rötter

En av kyrkans tidigaste stora lärare hette *Origenes* (d. 253) som till en början verkade som lärare för kristna i Alexandria, dåtidens centrum för hellenistisk kultur. Han införde den *allegoriska*, symboliska tolkningen till den kristna kyrkan. Redan antikens greker tolkade Homeros poesi med en allegorisk metod, och också de judiska rabbinerna tillämpade sig av den i förklaringen av Gamla testamentet.

Allegorins karaktär

Den allegoriska tolkningen vill resonera över texten och ge den ett filosofiskt och pedagogiskt innehåll. Den allegoriska metoden vill vara andligt uppbyggande, men där finns också en risk för godtycklighet. I själva verket händer det att man i predikningar fortfarande förklarar Bibelns berättelser allegoriskt.

Origenes allegoriska iver

Origenes skrev allegoriska tolkningar om nästan alla Bibelns böcker. Varje bibelställe ville han förklara med en bokstavlig, moralisk eller andlig betydelse. Även ur de historiska berättelserna skulle man få fram en allegorisk, andlig hemlighet.

Allegorin i Bibeln

Origenes ansåg t.ex. att Gennesaretsjön föreställde världen eller människosläktet; stormen, som lärjungarna hamnade i, föreställde den enskilda människas eller hela mänsklighetens nöd och ångest; Frälsarens uppvaknande och stillande av stormen betydde uppståndelsen och friden efter den (Matt 8:23-27).

I Bibeln finns allegoriska ställen, de mest kända är Jesu liknelse om såningsmannen (Matt 13:1-23) och aposteln Paulus tal om kroppens olika delar som symboler för församlingens medlemmar (1 Kor 12:12-27, 31). Också när Bibelns framställer Gud lik människan talar den allegoriskt eller symboliskt (Guds ansikte, Guds arm osv.). Det religiösa språket i allmänhet innehåller symboler.

Typologi

Vad är typologi?

Som en mottävlare till allegorin växte den *typologiska* bibelforskningen fram. Enligt den (grek. *typos* = typ, förebild) framställs Gamla testamentets personer och händelser som förebilder för nytestamentlig fullbordan, med andra ord är personerna och händelserna i Gamla och Nya testamentet parallella. Förutom de profetiska förutsägelser ansåg man att Gamla testamentet också annars var full av hänvisningar till Jesus.

Typologin i Bibeln

Nya testamentet använder mycket typologi. "Adam motsvarar honom som skulle komma" (Rom 5:14). Kristus är den nye Adam, lydig och syndfri. Noaks ark vid översvämningen var en förebild för dopet (1 Petr 3:20-21).

Berättelserna om Israels uttåg ur Egypten innehåller mycket sådant som typologiskt hänvisar till Nya testamentet: förbundet vid Sinai är en förebild för det nya förbundet; Mose, lagens förmedlare, är en förebild för Jesus, nådens och sanningens förmedlare; mannat är en förebild för nattvarden. Exodus i sig självt är ett *typos* för Nya testamentets påsk. Den kristna församlingen är det verkliga Israel (1 Kor 10). Urförsamlingen läste Gamla testamentet, utgående ifrån den yttersta tidens fullbordan, som ett bevis för Kristi gärningar.

I Hebreerbrevet har man förenat en horisontal typologi med en vertikal. Enligt den är den världsliga gudstjänsten en skugga av den himmelska gudstjänsten (Heb 8:5).

Den liturgiska tillämpningen av bibeltolkningen

De första århundradens bibeltolkning inom kristendomen lever alltjämt i den ortodoxa kyrkans gudstjänster. Kyrkohymner och böner innehåller bibeltolkning för kyrkfolkets uppbyggelse. De s.k. parimiatexterna, som är hämtade ur Gamla testamentet, innehåller både profetior och typologiska hänvisningar till Nya testamentets frälsningshändelser. Också gudstjänsternas helhetsgestaltning (t.ex. vigilia och liturgi) domineras av både allegoriskt samt frälsningshistoriskt och typologiskt tänkande.

Uppgifter:

1. Vilken betydelse har den dogmatiska bibelforskningen i dag?
2. Läs Jes 9:1-6). Vilket skede i Jesu liv syftar denna profetia till?
3. Rukous- ja hartauskirja innehåller ett register för festdagarnas parimia-, epistel- och evangelietexter (s. 319-325). Välj parimiatexter till en av Herrens eller Guds Moderns fester och avgör vilka av texterna är klart messianska (profetiska) och vilka typologiska eller allegoriska förutsägelser om festen.

29. DEN MODERNA VETENSKAPLIGA BIBELFORSKNINGEN

Den moderna vetenskapliga bibelforskningen motsvarar inte det ortodoxa förhållningssättet till Bibeln, och den är inte heller förenlig med kyrkofädernas tradition. Det kan emellertid vara till nytta för en ortodox kristen att känna till litet om den. Därför behandlas den i följande.

Naturvetenskaperna och
upplýsningen som
bakgrund

Naturvetenskapernas och upplýsningsfilosofins frambrytande under nya tiden ifrågasatte många rådande religiösa uppfattningar. Naturvetenskapen betonade empiriska forskningsmetoder, och upplýsningen accepterade bara närmast sådan sanning som kunde förstås med förnuftet. Ingen av dem uppskattade traditionell eller utomvetenskaplig — t.ex. kyrkans — auktoritet.

T.ex. den av Galilei och Copernikus uppfattade världsbild uppväckte kritik mot Bibeln och Darwins utvecklingsteori ifrågasatte Bibelns skapelseberättelser. I själva verket hade reformationen redan motsatt sig den romersk-katolska kyrkans och kyrkofädernas tradition.

Den liberala
bibeltolkningen

När bibelforskningen sattes på prov, försökte den hitta nya tolkningsformer som kunde accepteras av den bildade klassen. Därför erkände *liberalteologin*, som utvecklades på 1800-talet, inte Bibelns underverk som stridande mot naturens lagar, utan ansåg att berättelserna om underverken hade tillkommit som en följd av urförsam-

lingens övertygade tro. Jesus var därmed i huvudsak en etisk lärare, och himmelriket skulle förverkligas redan i denna tid som en moralisk fulländning. Den s.k. *religionshistoriska* bibelforskningen, som antog den för naturvetenskapen typiska utvecklingstron, förkastade Gamla testamentet som onödigt, eftersom Jesus genom sin undervisning hade lett människorna från primitiva föreställningar till en ädel personlig tro.

Som en motreaktion till utvecklingsläran och den liberala bibeltolkningen föddes i USA under förra sekelskiftet den *fundamentalistiska* bibeluppfattningen. Karaktäristiskt för den var läran om den s.k. *verbala inspirationen*, enligt vilken varje ord i Bibeln har en bokstavlig betydelse. Bibelns författare hade bara varit mekaniska redskap för den Helige Anden. Speciellt utvecklingsläran och Bibelns skapelselära ställdes nu mot varandra. Fundamentalisterna accepterade skapelseberättelsen i Första Moseboken som en bokstavlig historisk händelse och motsatte sig Darwins uppfattning om människosläktets utveckling genom en naturlig selektion. Fundamentalisternas tanke var också att utveckla en säker tillit på Bibeln hos sina åhörare.

Den historisk-kritiska bibelforskningen

Vid universiteten och i akademier frigjorde sig bibelforskningen allt grundligare från den dogmatiska tolkningen och avlägsnade sig från kyrkans bibeluppfattning samt satte sig allt stadigare fast vid den historisk-kritiska bibelforskningen.

Utgångspunkten för den vetenskapliga forskningen

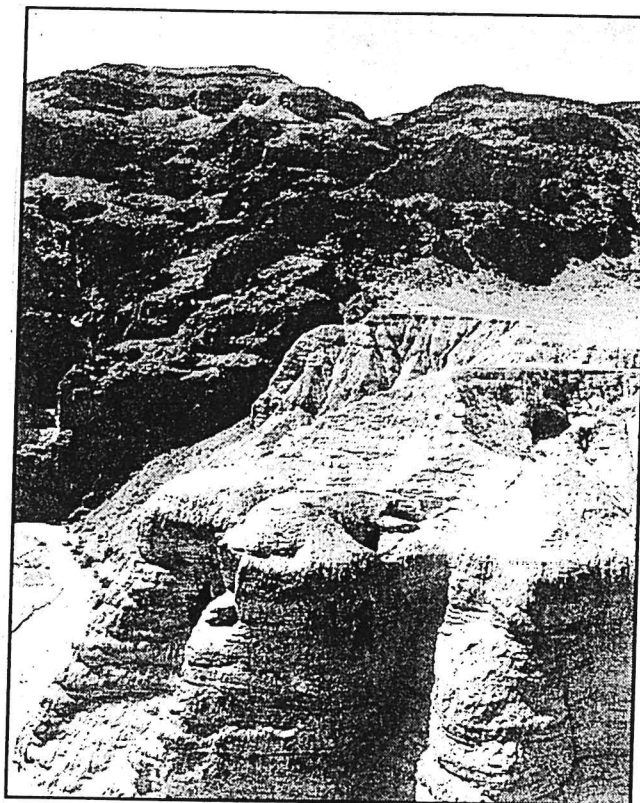
Den historisk-kritiska forskningen forskar Bibeln som alla andra historiska verk. Övertygelsen om Bibelns gudomliga uppenbarelse- och inspirationskaraktär hamnar helt utanför forskningen, eftersom den inte kan bevisas experimentellt. Som föremål för forskningen blir bl.a. Bibelns författare, källor och tillkomst samt böckernas inbördes relation. Som hjälpmedel används i dag framgångar inom språkvetenskapen, historieforskningen, arkeologin och litteraturvetenskapen.

Den historisk-kritiska bibelforskningen började bland protestanter för drygt 200 år sedan. I sinom tid anslöt sig några romersk-katolska forskare till trenden. Inte heller bland ortodoxa exegeter är forskningsområdets resultat okända i dag.

Olika forskningsområden

Bibelns handskrifter

Till den historisk-kritiska bibelforskningen hör olika forskningsområden och -objekt. Det finns ju ingen ursprunglig handskrift till Bibeln utan bara kopiers kopior. Också Nya testamentet skrevs ännu på papyrus. Detta materials skörhet förklarar varför originalen till handskrifterna har försvunnit. Avskrifterna kopierades sedan på pergament som man började använda under kristendomens första århundraden. De värdefullaste grekiska pergamenthandskrifter, som innehåller nästan hela Bibeln, härstammar från 300-400-talen. Den kanske mest kända av dem hittades i Sinai kloster (Codex Sinaiticus). De senaste bibelhandskriftfynd av vikt gjordes i Qumran nära Döda havet år 1947. Allt som allt finns det tusentals handskrifter.

Qumrans bergsområde i vars grottor man har hittat lerkärl med bibliska handskrifter.

Handskrifternas kopister kunde emellertid inte undvika fel. Därför försöker textkritiken i problematiska fall via jämförelser få klarhet i vilken textform i varje separat fall är med den största sannolikheten närmast originalet. Tack vare den stora mängden handskrifter är man övertygad om att de bibeltexter som står till förfogande är ganska tillförlitliga i jämförelse med originaltexter.

Textkritik

Den *textkritiska* forskningen jämför Bibelns handskrifter (papyrus och pergament) med målsättningen att hitta den mest ursprungliga textformen.

Källkritik

Källkritiken forskar i vilka källor de bibliska böckernas författare har använd sig av och hur Bibelns böcker har tillkommit. Man anser det t.ex. uppkärlat att Pentateuken (Moseböckerna) inte skrevs av Mose, som man länge ansåg, utan den är ihopsamlad av flera källor (se s. 11). Man har också skapat teorier om evangeliernas tillkomst och de källor som evangelisterna använde sig av (se s. 57).

Traditionens betydelse i samband med böckerna tillkomst

Den s.k. *formhistoriska* och *traditionshistoriska* forskningen, som började på 1900-talet, har inte i så stor grad varit intresserad av de enskilda författarnas bidrag, utan av den muntliga traditionens betydelse för böckernas tillkomst. Representanter för dessa forskningsmetoder ställde som utgångspunkt för sin forskning t.ex. frågan om vilken betydelse den tidiga muntliga traditionen bland Israels folk har spelat i tillkomsten av Pentateukens skriftliga källor eller vilken roll den muntliga traditionen inom den kristna församlingen spelade för evangeliernas innehåll.

Den formhistoriska synvinkeln lyfte fram nya frågor. I vilken grad är evangeliernas undervisning autentiska med Jesu undervisning? Är berättelserna om underverken historiskt sanna?

Samlade författarna ihop materialet eller var de riktiga författare?

Många forskare gick till ytterligheterna och betonade orimligt mycket gemenskapens betydelse som förvarare av traditionen och i motsvarande grad minimerade de betydelsen av ursprungliga vittnen och evangelister i tillkomstprocessen av Bibelns böcker.

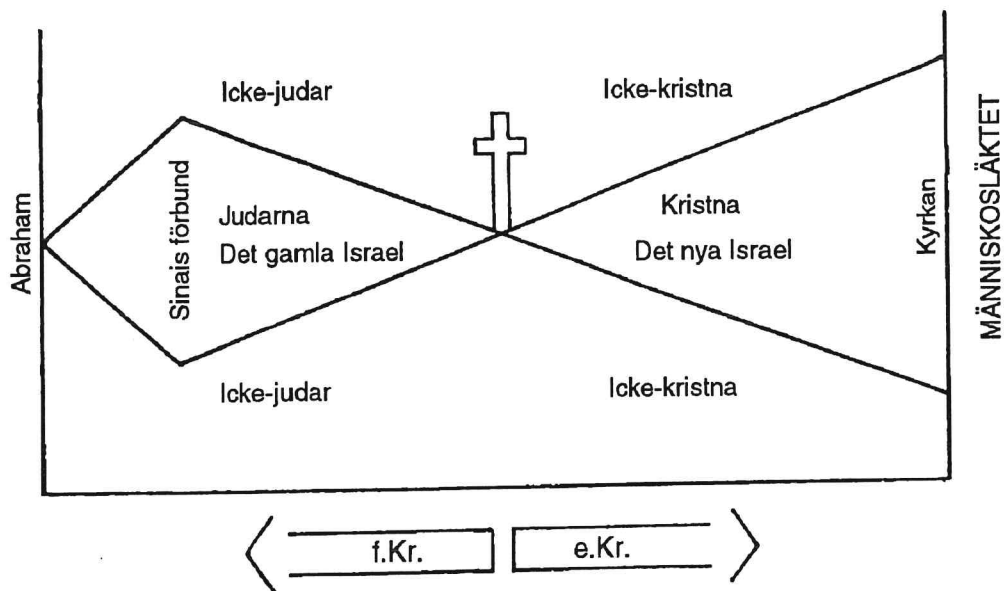
Intresset övergick från forkningen av den muntliga traditionen till en ny problemställning, nämligen den att vilken del hade författarna i de bibliska böckernas slutgiltiga formning vid sidan av den muntliga traditionen (redaktionsforskning).

Denna forskning riktade sig på speciellt evangelierna och evangelisterna. Man konstaterade att författarna hade tolkningsmässiga betoningar och att de allt som allt var mer än bara nedtecknare. Forskningen har också utmynnat i att allt noggrannare jämföra evangelierna med varandra och uppmärksamma evangelisternas personliga teologiska uppfattningar. Man har därmed kunnat kritiskt sätta sig in i evangeliernas budskap, men samtidigt har den historisk-kritiska forskningen i ganska stor utsträckning anskild sig från både den ortodoxa kyrkans och andra kyrkors bibeluppfattning.

Den frälsningshistoriska tolkningen

Motreaktion på den historisk-kritiska forskningen

Den frälsningshistoriska forskningen är inte ett nytt sätt att närma sig Bibeln, eftersom den är känd inom kyrkan allt sedan den patristiska tiden. Den historisk-kritiska forskningen omskakade dock dess ställning ett tag. Dess nya uppsving till forskningens medvetande är en motreaktion till den historisk-kritiska forskningen.

FRÄLSNINGSHISTORIA

Gamla och Nya testamentet bildar en frälsningshistorisk helhet vars medelpunkt är Kristus.

Historia är Guds uppenbarelse

Den frälsningshistoriska forskningen av Bibeln är halvvetenskaplig. De olika kyrkosamfundet har i sina bibeluppfattningar i allmänhet

Bedömningen av den frälsningshistoriska forskningen

understött den frälsningshistoriska forskningen. Enligt den uppenbarar Gud sig själv i de historiska händelserna. Exodus, laggivningen på Sinai, Guds vägledning av Israel under ökenvandringen samt dylika händelser är Guds frälsningsverk. I Nya testamentet kulminerar Guds frälsningsverk i Jesu liv, död och uppståndelse. Kristus är frälsningshistoriens medelpunkt. Gamla och Nya testamentet bildar en frälsningshistorisk helhet. Som ännu ett frälsningsverk av Gud väntar man på Jesu återkomst och de dödas uppståndelse.

När den frälsningshistoriska forskningen koncentrerar sig på Guds stora gärningar, lämnar den rörelsefrihet åt förståelsen av Bibelns detaljer. Även om uttåget ur Egypten inte hade varit så dramatiskt som Andra Moseboken låter förstå, ligger ändå Guds vägledning och avsikt bakom den. Den frälsningshistoriska forskningen medger att allt det som berättas i Bibeln inte är historiskt sant till varje punkt. Ur den frälsningshistoriska synvinkel är det dock absolut väsentligt att Guds centrala verk, såsom Kristi uppståndelse, om vilken det råder olika uppfattningar inom den kritiska forskningen, har skett i historien.

Uppgifter:

1. Vad är skillnaden mellan den ortodoxa kyrkans uppfattning om den Helige Andes inspiration (se s. 6) och läran om den verbala inspirationen?
2. Vad är den väsentliga skillnaden mellan den historisk-kritiska och den frälsningshistoriska bibeluppfattningen?
3. Vilka resultat av den vetenskapliga forskningen har använt sig av i denna bibelkurs? Erinra dem med hjälp av gruppdiskussioner.
4. Vilken betydelse har den historisk-kritiska forskningen för trosutövningen? Diskutera.

30. BIBELNS ANVÄNDNING I KYRKAN OCH BLAND KRISTNA

Kyrkans ståndpunkt till den vetenskapliga forskningen

Beröringspunkter med den frälsningshistoriska bibeluppfattningen

För den ortodoxa kyrkan bildar Bibeln en *frälsningshistorisk helhet*, dit både Gamla och Nya testamentet hör oskiljaktligen. Mittpunkten för helheten är Jesus Kristus, världens Frälsare. Han finns med, fast dold, redan i Gamla testamentets profetior: förväntan av Messias och den av honom medförda frälsningen är en inre rikedom för det utvalda folket.

Bibeln är för den ortodoxa kyrkan en bok som är inspirerad av den

Kyrkans relation till
den vetenskapliga
bibelforskningen

Helige Ande. Liksom tilldelandet, spridandet och nedskrivandet av uppenbarelsen kräver Andens arbete, så behövs Andens arbete också i tolkningen av uppenbarelsen. Den Helige Ande verkar genom kyrkans helhet. Kyrkans röst hörs i de ekumeniska konciliernas undervisning.

För den ortodoxa kyrkan har den vetenskapliga forskningens resultat inte samma betydelse som de har för den protestantiska teologin. Ifall kyrkan har accepterat en texthelhet är det inte ur kyrklig synpunkt viktigt ifall boken är som sådan autentisk, dvs. överensstämmande med namnet på bokens författare. Att boken är kanonisk beror inte på bokens namn. Också till Nya testamentets kanon hör böcker som inte är författade av de namngivna författarna.

Kyrkan tolkar Bibeln
dogmatiskt

Det blir en klar spänning mellan kyrkan och den vetenskapliga forskningen ifall vetenskapliga forskningen ifrågasätter kyrkans dogmer. Kyrkan förbehåller sig rätten för Bibelns dogmatiska tolkning. Bibeln är emellertid inte ett dogmatiskt system i sig själv. Kyrkans trosbekännelse har kommit till av Bibeln och den heliga traditionen, tolkad av kyrkan. Det är endast i kyrkan som de Heliga skrifterna tolkas som Guds ord. Kyrkan har i detta hänseende en erfarenhet som härstammar från den apostoliska tiden.

Bibeln som ett etiskt råd

Bibelns budskap förpliktar de troende också etiskt. Enligt den ortodoxa kyrkans syn är Bibeln som sådan inte en samling av Guds bud, utan den innehåller sådana etiska principer som alla skall tillämpa i sitt livs olika situationer. Var och en skall liksom lyssna på Guds vilja i Bibeln och följa den i sitt eget liv.

Bibelns historiska
sanningsvärde

Den ortodoxa kyrkan anser inte — i enligt med den frälsningshistoriska tolkningen — att Bibeln i alla avseenden skulle vara historiskt korrekt. T.ex. de första berättelserna i Bibeln är en förkunnelse med ett dogmatiskt budskap. I Gamla testamentet finns flera historiska berättelser i stil med "David besegrar Goljat", men också sådant tendentiöst stoff har en viktig religiös betydelse. Den fundamentalistiska bibeluppfattningen i det protestantiska avseendet med t.ex. sin lära om den verbala inspirationen är för den ortodoxa kyrkan främmande.

Bibelns användning i kyrkan

Bibelns levande
inflytande i kyrkan

Kyrkan och Bibeln har en orubblig växelverkan med varandra. Bibeln är kyrkans bok, den lever i kyrkan. Evangeliernas berättelser gick i muntlig tradition inom kyrkan innan de skrevs ned. De bibliska böckernas kyrkliga användning fastställde för sin del böckernas kanon. Utan kyrka skulle det inte finnas evangelier och utan evangelier ingen kyrka.

Epistel- och
evangelietexter

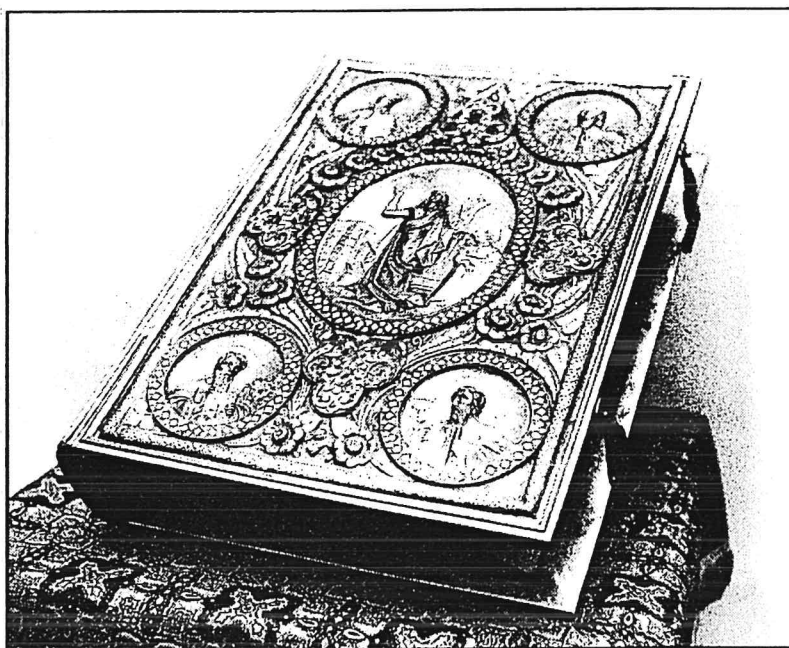
Enligt gudstjänstordningen finns det tre årliga förteckningar över perikoper eller lässtycken av *epistel-* och *evangelietexter*. för vardagar, lördagar och söndagar. Som *vardagarnas texter* läses en bok i tagen från början till slut: nästa lässtycke fortsätter där den förra slutade (lectio continua -principen). *Lördagens och söndagens texter* är hämtade ur de böcker som står i tur under ifrågavarande kyrkoårets period. Lördagens och söndagens texter tillkännager dagens liturgiska karaktär. Episteltexterna är hämtade ur Apostlagärningarna, Paulus missionsbrev eller ur allmänna missionsbrev. Lässtyckena byts varje år vid påsk.

Vörndaden av
evangelieboken

Som ett heligt föremål är själva evangelieboken, som är liksom Kristi verbala ikon, ett föremål för andäktig vörndad i gudstjänsterna. Den förvaras i altaret på det heliga bordet som ett tecken på Kristi närvaro. Evangelieboken bärs i procession (intåg) bl.a. i ordets eller katekumenernas liturgi. I vissa situationer kysser kyrkfolket evangelieboken för att visa sin tro och kärlek till Guds ord. Vikten av Epistel- och evangelieläsningen betonas genom olika liturgiska ceremonier: fridshälsning, inledningsverser ur Psaltaren (prokimenon) och berökning.

Kathisman

Psaltaren används mest av Bibelns böcker. Många klostergudstjänstregler förutsätter att den läses igenom varje vecka under afton- och morgongudstjänster. Psaltaren är indelad i 20 *kathisman* eller psalmavsnitt. Ordet kathisma, som härstammar från grekiskan, betyder stol (man brukar sitta under kathisman). Gudstjänsterna i kloster är i allmänhet långa, eftersom kathismana där har en väsentlig ställning. I församlingskyrkor läses kathisman sällan eller nästan aldrig. Psaltaren är emellertid kyrkan egentliga bönbok. Många psalmer hör till den regelrätta dagliga gudstjänstordningen.

Altarevangeliet

Stora fastan

Stora fastans bibelregister innehåller vissa undantag. Under vardagsgudstjänster läser man igenom Jesajas bok, Första Moseboken och Ordspråksboken. Det karaktäristiska för *Stora veckans* gudstjänster är den omfattande läsningen av Bibeln: enligt den officiella ordningen läser man igenom alla evangelier en gång och Psaltaren två gånger. Församlingsgudstjänsternas texter är förkortade genom ett urval.

Valet av Bibelns böcker
för liturgisk användning

På grund av tidsbristen hamnar många av Gamla testamentets böcker utanför den liturgiska användningen. Däremot har man valt några av de deuterokanoniska böckerna till att läsas vid gudstjänster. Nya testamentets apokryfiska evangelier har gett upphov till vissa av Jungfru Marias faster och berikat ikonkonsten. Av Nya testamentets

kanoniska böcker läses Uppenbarelseboken inte under gudstjänster, eftersom vissa håll ansåg redan från början att dess innehåll var svårt att tolka. Kyrkan uppmanar emellertid sina medlemmar att läsa både den och andra Bibelns böcker.

Kyrkans hymndiktare har även använt sig av sådana bibeltextkällor i stor utsträckning, som inte läses under gudstjänsterna. Den helige Andreas av Kreta Stora botkånon är ett exempel på det hur man i hymndiktningen har dragit nytta av Bibelns undervisning.

Bibeln i privat bruk

Ortodoxa kalendern
som hjälpmedel

Enligt den ortodoxa kyrkans gamla tradition skall Bibeln också användas privat. Många av kyrkans heliga har varit flitiga läsare av Bibeln och kunnat stora delar av den utantill. När man läser Bibeln privat har man en stor nytta av Ortodoxa kalendern. I kalendern finns en egen epistel- och evangelietext eller perikop för varje dag.

Att sätta sig in i
helheten

Det är nyttigt att läsa också större helheter än bara de dagliga perikoperna, t.ex. hela böcker. Dessutom lönar det sig att jämföra Matteus-, Markus- och Lukasevangelierna med varandra. Eftersom de är synoptiska, dvs. parallella, kan man via jämförelser urskilja deras olika betoningar och fördjupa sina egna kunskaper om evangeliet.

Bibelkontemplation

Bibelns ord är Guds tilltal som man kan lyssna genom kontemplation och bön, och samtidigt känna Guds närhet. Sådant bibelstudium kallas *meditation*.

Bibelkontemplationen förutsätter att man noggrant sätter sig in i texten och att man lägger de väsentliga delarna av den i minnet "med egna ord". Meditationens syfte är att vägleda läsaren att tillgodogöra sig hur man skall leva enligt Guds ord. Meditationen är också en form av själavård, som för med sig tro, hopp och kärlek till livet.

Uppmärksamhet

Å andra sidan kan den som läser Bibeln fästa sin uppmärksamhet vid Bibelns ord som om de vore böner och låta verserna tala till ett öppet hjärta av Andens kraft. I gudstjänsterna föregås ju episteln och evangeliet av prästens fridshälsning: frid i både hjärtat och sinnet, frid från snabbt kilande tankar och bekymmer.

Den estetiska
granskningen

Bibeln är till stora delar poesi och färgrik prosa. Därför kan man granska den också estetiskt, dvs. utgående från att njuta av dess verbala skönhet, poesi och starkhet.

Gamla testamentets historiska och profetiska böcker berättar varnande om samhällets falskhet och orättvisor. Därför ger de i allmänhet impulser till etisk värdering av problem i samhället. Å andra sidan framträder personer som enskilda individer inför Gud, talar till honom i bön, klagar, ber, lovprisar, men bär också ansvar inför Gud för sina gärningar, också de ogjorda. Påtagligast blir dock Bibelns hopp och tillit på Guds vägledning i livet. Kyrkans undervisning brukar i allmänhet hjälpa den som frågar att hitta svar i Bibeln.

Uppgifter:

1. *Motivera slutsatsen: utan kyrka skulle det inte finnas några evangelier, utan evangelier ingen kyrka.*
2. *Varför vill kyrkan förbehålla sig rätten till den dogmatiska tolkningen av Bibeln utan att underställa sig de historisk-kritiska slutsatserna?*
3. *I vilka frågor kan den vetenskapliga forskningen och kyrkans bekännelse hamna i konflikt med varandra?*
4. *Studera dagens epistel- och evangelietexter. Fundera över vad du kan hitta i dem som passar till ditt eget liv.*

Ett nytt liv

Er kärlek skall vara uppriktig. Avsky det onda, håll fast vid det goda.

Visa varandra tillgivenhet och broderlig kärlek, överträffa varandra i ömsesidig aktning.

Slappna inte i er iver, håll er brinnande i anden. Tjåna Herren.

Glåd er i hoppet, var uthålliga i lidandet och ihårdiga i bönen.

Hjålp Guds heliga med vad de behöver, vinnlägg er om gåstfrihet.

Vålsigna dem som förföljer er, vålsigna dem och förbanna dem inte.

Glåd er med dem som glåder sig och gråt med dem som gråter.

BÖNER

Bönesuckar

Välsigna, Herre.

I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Gud, misskunda Dig över mig syndare.

Inledningsvälsignelse

Herre Jesus Kristus, Guds Son, på Din renaste Moders och alla heligas förböner, förbarma Dig över oss. Amen.

Ära vare Dig, vår Gud, ära vare Dig.

Inledningsböner

Himmelske Konung, Tröstare, Du sanningens Ande, Du som är allestädes närvarande och uppfyller allt, det godas Skatt, o Du Livgivare, kom och tag Din boning i oss, och rena oss från allt ont, och fräls, o Gode, våra själar.

Helige Gud, helige Starke, helige Odödlige, förbarma Dig över oss. Helige Gud, helige Starke, helige Odödlige, förbarma Dig över oss. Helige Gud, helige Starke, helige Odödlige, förbarma Dig över oss.

Ära vare Fadern och Sonen och den Helige Ande, nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.

Allheliga Treenighet, förbarma Dig över oss. Herre, rena oss från våra synder. Härskare, förlåt oss våra missgärningar. Helige, kom och bota våra svagheter för Ditt namns skull.

Herre, förbarma Dig. Herre, förbarma Dig. Herre, förbarma Dig.

Ära vare Fadern och Sonen och den Helige Ande, nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.

Fader vår, som är i himlarna. Helgat varde Ditt namn. Tillkomme Ditt rike. Ske Din vilja såsom i himmelen, så ock på jorden. Vårt dagliga bröd giv oss idag.

Och förlåt oss våra skulder, såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro. Och inled oss icke i frestelse, utan fräls oss ifrån ondo.

(Ty Riket är Ditt och makten och härligheten nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.)

Förbarma Dig över oss, Herre

Förbarma Dig över oss, Herre, förbarma Dig över oss, då vi på inget sätt kunna försvara oss, frambära vi syndare denna bön till Dig, vår Härskare. Förbarma Dig över oss.

Sjätte tonen

Herre, förbarma Dig över oss, ty på Dig förtrösta vi. Vredgas icke på oss storligen / och tänk icke på våra missgärningar, men se även nu nådefullt ned till oss / och fräls oss ifrån våra fiender, ty Du är vår Gud / och vi är Ditt folk, allesamman verk av Din hand, och Ditt namn åkalla vi.

Sjätte tonen

Morgonböner

Herre, Du som genom Din mångfaldiga godhet och stora givmildhet lät mig, Din tjänare, genomleva den förlidna natten utan anfåktelser från fiendens alla försåt, Du Själ, o Härskare, alltings Skapare, förunna mig att i Ditt sanna ljus och med upplyst hjärta följa Din vilja nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen

Till Dig, människoälskande Härskare, tager jag, uppstigen ur sömnen, min tillflykt, och skyndar mig att för Din barmhärtighets skull utföra Dina verk. Och jag ber Dig: hjälp mig varje stund i allt vad jag gör, rädda mig från alla världsliga onda ting och djävulens lockelser. Fräls mig och led mig in i Ditt eviga Rike. Ty Du är min Skapare och alla goda gåvors ursprung och givare, på Dig hoppas jag och till Dig hembär jag ära nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.

Bön innan ett arbete påbörjas

Herre Jesus Kristus, Du enfödde Son av Din evige Fader! Med Dina allrareaste läppar sade Du: "Mig förutan kunnen I intet göra." Herre, min Herre: i tro mottager jag dessa Dina ord i min själ och i mitt hjärta. Jag nedfaller inför Din godhet. Hjälp mig, syndare, att inför Dig fullborda det verk, som jag nu påbörjar i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Bön efter avslutat arbete

Du, o Kristus, är fullkomningen av allt gott! Fyll nu min själ med glädje och fröjd och fräls mig, ty Du allena är stor i nåd.

Bön före dagens studier

Allgode Herre, sänd över oss nåden av Din Helige Ande, som giver oss förstånd och som stärker våra andliga krafter, på det att vi må uppmärksamt upptaga vår undervisning samt växa upp till ära åt Dig, vår Skapare, och till glädje åt våra föräldrar samt till kyrkans och fosterlandets gagn.

Bön efter dagens studier

Vi tacka Dig, Skapare, för att vi av Din nåd förlänats att få mottaga undervisning. Välsigna våra förmän, föräldrar och lärare, vilka leda oss i kunskapen om vad gott är. Giv oss styrka och kraft att växa till i kunskap.

Böner till måltiderna

Före måltiden:

Allas ögon vänta efter Dig, Herre,/ och Du giver dem deras mat i rätt tid,// Du upplåter Din hand och mättar allt levande med nåd. Amen.

8 tonen.

Efter måltiden:

Vi tacka Dig, Kristus vår Gud,/ för att Du mättat oss med Dina jordiska gåvor./ För-
unna oss även del i Ditt himmelska Rike./
Såsom Du kom till Dina lärjungar, o Frälsare, och gav dem frid,// så kom även till oss och fräls oss. Amen.

8 tonen.

Aftonböner

Herre, vår Gud, förlåt mig för Din barmhärtighets och kärleks skull de synder som jag har begått idag i ord, i handling och i tanke. Giv mig en fridfull och ostörd sömn, sänd mig Din skyddsängel att bevara och beskydda mig från allt ont. Ty Du är våra sjäalars och kroppars beskyddare, och Dig hembära vi ära, Fader och Son och Helige Ande, nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.

Evige Gud och Herre över allt skapat, Du som förunnat mig att leva intill denna timma, förlåt mig de synder som jag begått idag i gärning, ord och tanke, och rena, o Herre, min arma själ från allt som befläcker vare sig kropp eller ande, och giv mig, Herre, denna natt en fridfull sömn, så att jag, då jag åter stiger upp från mitt enkla läger, må vara Ditt allheliga namn till behag under alla mina livsdagar och kunna besegra de kroppsliga och andliga fienderna som bekämpa mig. Och befria mig, o Herre, från fåfängliga tankar, som förörena mig, och från onda begärelser. Ty Riket är Ditt och makten och härligheten, Fader och Son och Helige Ande, nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.

Förböner

Minns, Herre Jesus Kristus vår Gud, Din heliga, allmänliga och apostoliska kyrka, som Du har vunnit med Ditt dyra Blod, och befäst och styrk, utvidga och föröka henne, giv henne frid och bevara henne obesegrad av dödsrikets portar i evighet. Stilla kyrkornas stridigheter, näps hedniskt övermod, och förskingra och utrota snabbt irrlärornas uppror och gör dem om intet

genom Din Helige Andes kraft.

Fräls, o Herre, och förbarma Dig över gamla och unga, fattiga och föräldralösa och änkor, över sjuka och sörjande, lidande och betryckta, beträngda och i fångenskap, i fängelser och i förvisning, och främst över dem av Dina tjänare som förföljas för Din och den rätta trons skull av gudlösa folk, och ihågkom dem, besök dem, styrk och trösta dem, och giv dem snarligen genom Din kraft lättnad, frihet och förlösning

För de avlidna

Minns, o Herre, alla våra i hopp om uppståndelse och ett evigt liv avsomnade rättroende kristna fäder, bröder och systrar, som vila nära och fjärran, och låt dem få bo med Dina heliga där Ditt ansiktes klarhet lyser, och förbarma Dig också över oss, ty Du är god och älskar människorna.

Giv, o Herre, syndernas förlåtelse åt alla våra i tro och hopp om uppståndelsen fordom bortgångna fäder, bröder och systrar, och bered åt dem evig åminnelse.

Fastebön

Herre och Härskare över mitt liv! Giv mig icke lättjans, fåfänglighetens, maktlustens och tomordighetens anda.

(Bugning till marken.)

Men giv mig, Din tjänare, kyskhetens, ödmjukhetens, tålmodets och kärlekens anda.

(Bugning till marken.)

O Herre och Konung! Låt mig se mina egna försyndelser och icke döma min broder. Ty Du är välsignad i evigheternas evigheter. Amen.

(Bugning till marken.)

Bön före nattvarden

Jag tror, Herre, och bekänner, att Du är i sanning Kristus, den levande Gudens Son, som har kommit i världen för att frälsa syndare, bland vilka jag är den främste. Även tror jag, att detta här är Din renaste Lekamen, och detta här är Ditt dyra Blod.

Därför beder jag Dig: förbarma Dig över mig och förlåt mig alla mina avsiktliga och oavsiktliga synder, vilka jag har begått med ord eller i handling, medvetet eller omedvetet, och gör mig värdig att taga del av Dina renaste Hemligheter, så att det blir mig icke till fördömelse, utan till syndernas förlåtelse och evigt liv.

Tag emot mig nu som deltagare i Din hemlighetsfulla måltid, o Guds Son, ty jag uppenbarar icke hemligheten för Dina fiender, ej heller kysser jag Dig såsom Judas, men såsom rövaren bekänner jag Dig: Herre, kom ihåg mig i Ditt rike.

Herre, låt icke deltagandet i Dina heliga Hemligheter vara mig till dom eller fördömelse, men till själens och kroppens bättring. Amen

Efter nattvarden

O Kristus, Härskare och Gud, Konung över tid och evighet, och alltings Skapare, jag tackar Dig för alla goda gåvor Du har givit mig, och för att jag har fått taga del av Dina renaste och livgivande Hemligheter. Därför beder jag Dig, Du Gode som älskar människorna, bevara mig under Dina vingars skugga, och låt mig till mitt sista andetag med rent samvete värdigt taga del av Dina heliga gåvor till syndernas förlåtelse och evigt liv. Ty Du är livets bröd, det heligas källa och de goda gåvornas Givare, och till Dig upp-sända vi ära jämte Fadern och den Helige Ande, nu och alltid och i evigheternas evigheter. Amen.

Andra böner

Till Guds Moder:

Sannerligen är det värdigt att prisa Dig salig, Gudaföderska./ Du evigt saliga och i allo rena och Moder till vår Gud./ Högre vördad än keruber och ojämförligt mera ärad än serafer./ Du som orörd födde Gud, Ordet,// sanna Gudaföderska, högt prisa vi Dig.

Till skyddsängeln:

O Kristi ängel, min helige beskyddare och min själs och kropps beskärmare, förlåt mig allt, varmed jag har syndat denna dag, och rädda mig från alla min onde fiendes anslag, så att jag inte förtörnar min Gud med någon synd. Bed för mig syndige och ovärdige träl, så att jag kan visa mig värdig barmhärtigheten och nåden av den allheliga Treenigheten och min Herres Jesu Kristi Moder och alla heliga. Amen.

Till det helgon vars namn man bär:

Bed till Gud för mig, du helige Guds tjänare (*helgonets namn*), ty till dig tar jag ivrigt min tillflykt, du min snara hjälpare och förebedjare för min själ.